

PORADNIK JĘZYKOWY

INDEKS 369616
ISSN 0551-5343
NAKLAD 500 egz.

(732)

TOWARZYSTWO KULTURY JĘZYKA
DOM WYDAWNICZY ELIPSA
WARSZAWA 2016

PORADNIK JĘZYKOWY

MIESIĘCZNIK ZAŁOŻONY W R. 1901
PRZEZ ROMANA ZAWILIŃSKIEGO
ORGAN TOWARZYSTWA KULTURY JĘZYKA

3

Zarząd Główny
ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa
Wydział Polonistyki – Uniwersytet Warszawski
<http://www.tkj.uw.edu.pl>

TOWARZYSTWO KULTURY JĘZYKA
DOM WYDAWNICZY ELIPSA
WARSZAWA 2016

KOLEGIUM REDAKCYJNE

prof. dr hab. Stanisław Dubisz (redaktor naczelny), dr hab. Jolanta Chojak,
dr hab. Wanda Decyk-Zięba (zastępca redaktora naczelnego),
dr Ewelina Kwapięń, prof. dr hab. Radosław Pawelec

RADA REDAKCYJNA

prof. dr hab. Stanisław Dubisz (przewodniczący, Warszawa),
doc. dr Mirosław Dawlewicz (Wilno – Litwa), prof. dr hab. Andrzej Markowski
(Warszawa), prof. dr hab. Alicja Nagórko (Berlin – Niemcy),
prof. dr Marta Pančikova (Bratysława – Słowacja),
prof. dr hab. Józef Porayski-Pomsta (Warszawa),
prof. dr hab. Danuta Rytel-Schwarz (Lipsk – Niemcy),
prof. dr hab. Teresa Skubalanka (Lublin), prof. dr Olga Šapkina
(Moskwa – Rosja), prof. dr hab. Hélène Włodarczyk (Paryż – Francja)

Sekretarz Redakcji

dr Marta Piasecka

Redaktor naukowy zeszytu

dr hab. Wanda Decyk-Zięba

Recenzent

dr hab. Urszula Sokólska

Redaktor językowy

Urszula Dubisz

Tłumacz

Monika Czarnecka

Korektor

Halina Maczunder

Adres redakcji

00-189 Warszawa, ul. Inflancka 15/198

<http://www.wuw.pl>; e-mail: poradnikjezykowy@uw.edu.pl

Dział Handlowy DW ELIPSA: tel. (48) 22 635 03 01, e-mail: sklep@elipsa.pl

Księgarnia internetowa: <http://www.elipsa.pl>

Czasopismo zarejestrowane w European Reference Index for the Humanities (ERIH)

Czasopismo dofinansowane ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Zeszyt opublikowany w wersji pierwotnej

© Copyright by Towarzystwo Kultury Języka and Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2016

PL ISSN 0551-5343

Ark. wyd. 7,7. Ark. druk. 7,25. Papier offsetowy 80 g/m²

W ZESZYCIE

– Na rok 2016 przypada 115. rocznica założenia „Poradnika Językowego” i 100-lecie rzeczywistego ukazywania się czasopisma. Z tej okazji przedstawiamy jego dzieje, historię założeń programowych oraz rolę w kształtowaniu normy językowej i wiedzy o polszczyźnie.

– „Poradnik Językowy” założył w 1901 r. krakowski etnograf i profesor gimnazjum Roman Zawiliński i od tej pory pismo ukazuje się (z przerwami w latach 1913–1918, 1924, 1928, 1939–1947) po dzień dzisiejszy. Jest to jedno z trzech najstarszych polskich czasopism językoznawczych (oprócz wcześniejszych „Prac Filologicznych” i późniejszego „Języka Polskiego”). W roku 1932 czasopismo zostało przeniesione do Warszawy, stając się organem Towarzystwa Poprawności Języka Polskiego (obecnie – Towarzystwa Kultury Języka). Od samego początku „Poradnik Językowy” podejmował problematykę naukową z zakresu językoznawstwa polonistycznego, w części także – slawistycznego, a dzisiaj również z zakresu logopedii. Publikowali w nim bez mała wszyscy najwybitniejsi polscy językoznawcy.

– Redaktorami „Poradnika Językowego” byli: Roman Zawiliński (1901–1931), Kazimierz Król (1932), Witold Doroszewski (1932–1939, 1948–1976), Mieczysław Szymczak (1977–1985), Danuta Buttler (1986–1991), Halina Satkiewicz (1992–2008), od 2008 roku redaktorem naczelnym jest Stanisław Dubisz. Dzięki ogromnemu zaangażowaniu redaktorów i zespołów redakcyjnych „Poradnik Językowy” odegrał bardzo ważną społeczną rolę w różnych okresach historii Polski – w okresie zaborów, w dwudziestoleciu międzywojennym, po II wojnie światowej (zarówno w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, jak i w Rzeczypospolitej Polskiej) – będąc forum wymiany myśli, teorii i poglądów dla językoznawców i szerokiego kręgu osób zainteresowanych sprawami języka polskiego.

„Poradnik Językowy” – norma językowa – poprawność języka – kultura języka polskiego – wiedza o języku polskim – Roman Zawiliński – Kazimierz Król – Witold Doroszewski – Mieczysław Szymczak – Danuta Buttler – Halina Satkiewicz – Stanisław Dubisz.

Red.

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY I ROZPRAWY

<i>Wanda Decyk-Zięba</i> : Historia „Poradnika Językowego” 1901–1939	7
<i>Józef Porayski-Pomsta</i> : „Poradnik Językowy” w latach 1948–2015	27
<i>Stanisław Dubisz</i> : Rola „Poradnika Językowego” w kształtowaniu normy językowej i wiedzy o polszczyźnie	48

BIOGRAMY – REDAKTORZY „PORADNIKA JEZYKOWEGO”

<i>Izabela Stąpor</i> : Roman Zawiliński (1855–1932)	64
<i>Wanda Decyk-Zięba</i> : Kazimierz Król (1853–1944)	72
<i>Józef Porayski-Pomsta</i> : Witold Jan Doroszewski (1899–1976)	81
<i>Stanisław Dubisz</i> : Mieczysław Szymczak (1927–1985)	86
<i>Elżbieta Sękowska</i> : Danuta Buttler (1930–1991)	95
<i>Jolanta Chojak</i> : Halina Satkiewicz (1928–2012)	101
<i>Marta Piasecka</i> : Stanisław Dubisz	109

CONTENTS

PAPERS AND DISSERTATIONS

<i>Wanda Decyk-Zięba</i> : The history of „Poradnik Językowy” („The Linguistic Guide”) 1901–1939	7
<i>Józef Porayski-Pomsta</i> : „Poradnik Językowy” („The Linguistic Guide”) in the period 1948–2015	27
<i>Stanisław Dubisz</i> : The role of „Poradnik Językowy” („The Linguistic Guide”) in shaping the linguistic standard and the knowledge of the Polish language ...	48

BIOGRAMS – EDITORS OF „PORADNIK JEZYKOWY”

<i>Izabela Stąpor</i> : Roman Zawiliński (1855–1932)	64
<i>Wanda Decyk-Zięba</i> : Kazimierz Król (1853–1944)	72
<i>Józef Porayski-Pomsta</i> : Witold Jan Doroszewski (1899–1976)	81
<i>Stanisław Dubisz</i> : Mieczysław Szymczak (1927–1985)	86
<i>Elżbieta Sękowska</i> : Danuta Buttler (1930–1991)	95
<i>Jolanta Chojak</i> : Halina Satkiewicz (1928–2012)	101
<i>Marta Piasecka</i> : Stanisław Dubisz	109

Wanda Decyk-Zięba
(Uniwersytet Warszawski)

HISTORIA „PORADNIKA JĘZYKOWEGO” 1901–1939¹

Za podstawę opisu przyjęto opublikowane w „Poradniku Językowym” teksty od wydawcy i deklaracje programowe, które następnie konfrontowano z zawartością czasopisma. Dla okresu od roku 1932 cennym źródłem informacji o wydawnictwie okazały się sprawozdania Towarzystwa Poprawności Języka Polskiego (od 1934 Towarzystwa Krzewienia Poprawności i Kultury Języka). Podział dziejów „Poradnika...” do roku 1929 zgadza się z okresami wydawania i zawieszania czasopisma, rok 1931 zamyka okres krakowski, rok 1932 należy uznać za przejściowy; zmienił się wydawca, zmieniła się redakcja, ale cele wytyczone w okresie poprzednim kontynuowano, nowe założenia programowe zostały przedstawione w roku 1933 [1933, z. 1, s. 1].² Przy odtwarzaniu układu działów w „Poradniku...” wykorzystano spisy roczne zawartości czasopisma; nie tylko dlatego, że najlepiej pokazują i porządkują strukturę czasopisma, lecz że ją także hierarchizują.

I. ZŁOTE CZASY „PORADNIKA JĘZYKOWEGO”³ (1901–1912)

Założeniu pierwszego w Polsce pisma o charakterze popularnym, poświęconego językowi, sprzyjała atmosfera kulturalna i naukowa panująca w Galicji. Swobody uzyskane przez Polaków w tym zaborze gwarantowały nauczanie języka polskiego i w języku polskim, w 1869 r. język polski został wprowadzony do administracji (z wyjątkiem wojska

¹ Wszystkie publikowane w tym zeszycie teksty zostały opracowane w ramach grantu „Poradnik Językowy on-line”, Narodowy Program Rozwoju Humanistyki, 11H 13 0379 82. Pełna ich wersja będzie dostępna na stronie www.poradnikjezykowyonline.pl

² W odesłaniach do tekstów pochodzących od redaktora / redakcji czy wydawnictwa podaje jedynie rok, numer zeszytu i stronę (pomijam zaś tytuł). Dla zeszytów wydawanych w latach 1919–1923 stosuje numerację wydawcy (1–45). Wyróżnienia w cytatach pochodzą od redakcji „Poradnika Językowego”.

³ Określenie za Janem Rzewnickim, por. J. Rzewnicki, *Roman Zawiliński 1855–1932*, „Poradnik Językowy” 1932, z. 9/10, s. 153.

i poczty). W zaborze rosyjskim nasilił się proces rusyfikacji, w zaborze pruskim germanizacji. Polszczyzna, szczególnie w takich sferach funkcjonowania, jak urząd, wojsko, nowoczesny przemysł, była albo nieobecna, albo pozostawała pod silnym wpływem niemieckim i rosyjskim. Brakowało polskiego słownictwa specjalistycznego, w języku urzędowym, w prasie szerzyły się germanizmy i rusycyzmy leksykalne, kalki frazeologiczne i składniowe.⁴ Wraz ze wzrostem świadomości narodowej zwiększa się poczucie odpowiedzialności za język, duże jest też zapotrzebowanie na rozstrzygnięcia o charakterze normatywnym. Lukę tę zapełniają wydawnictwa typu poprawnościowego⁵ i kąciki językowe w prasie,⁶ brakowało natomiast pisma specjalistycznego, podejmującego kwestie poprawnościowe, czuwającego nad uprawą języka narodowego. Potrzebę wydawnictwa „Poradnika...” uzasadniał Jan Rozwadowski następująco:

po pierwsze, że do wzbogacenia języka biorą się często ludzie niepowołani, i to jak do jakiejś terminowej roboty; powtórę, że język polski znajduje się od przeszło stu lat pod wpływem wyjątkowym obcych języków, a co więcej, że w ogóle nie rozwija się swobodnie i jednolicie.⁷

Czasopismo powstało z inicjatywy krakowskiego nauczyciela Romana Zawilińskiego, który do roku 1931 r. był jego wydawcą i redaktorem odpowiedzialnym. Czasopismo wydawane jest od stycznia 1901 roku. Był to miesięcznik o objętości 1 arkusza, zeszyty łączone miały zwykle podwójną objętość. W ciągu roku publikowano 10 zeszytów, w roku 1906 – 12, łącznie w latach 1901–1912 wydano 124 zeszyty. Czasopismo nie ukazywało się w sierpniu i wrześniu. W obrębie roczników numeracja była ciągła. Opóźnienia w wydawaniu czasopisma były niewielkie. Podtytuł czasopisma „Miesięcznik poświęcony poprawności języka” zmieniano dwukrotnie: w 1907 r. („Miesięcznik poświęcony poprawności języka polskiego”) i w 1911 r. („Miesięcznik poświęcony sprawom języka polskiego”).

⁴ B. Walczak, *Zarys dziejów języka polskiego*, Poznań 1995, s. 188–197.

⁵ Por. np.: F.K. Skobel, *O zepsuciu języka polskiego w dziennikach i w mowie potocznej, osobliwie w Galicyi. Spostrzeżenia i uwagi*, Kraków 1870 (pt. *O skażeniu języka polskiego w dziennikach i w mowie potocznej, osobliwie w Galicyi. Spostrzeżenia i uwagi* [Poczet 1.], Kraków 1872, Poczet 2., 1874, Poczet 3., 1877); A. Walicki, *Błędy nasze w mowie i piśmie ku szkodzie języka polskiego popełniane*, Warszawa 1876 (wyd. II 1897); J. Bliziński, *Barbaryzmy i dziwolągi językowe*, Kraków 1888; L. Szczerbowicz-Wieczór, *O skażeniu obecnem języka polskiego w prasie*, Płock 1881; A. Krasnowolski, *Najpospolitsze błędy językowe, zdarzające się w mowie i w piśmie polskim*, Warszawa 1903 (wyd. II 1908, wyd. III 1919, wyd. IV 1920); A. Passendorfer, *Błędy językowe młodzieży szkolnej*, Lwów 1902 (wyd. II pt. *Błędy językowe*, Lwów 1904).

⁶ Taki kącik np. w „Przeglądzie Pedagogicznym” był zatytułowany *Język polski*; w nim w numerze z 1 listopada 1890 r. [nr 21, s. 248–249] opublikował K. Król artykuł pt. *Jak mówić i pisać? Guberni czy Gubernii (gubernij)*.

⁷ J. Rozwadowski, *Język literacki a mowa żywa*, „Poradnik Językowy” 1902, z. 2, s. 20.

Redakcja mieściła się najpierw w Krakowie przy ulicy Karmelickiej 22, od 1 października 1902 w Tarnowie, od 4 listopada 1908 r. znowu w Krakowie, tym razem przy ulicy A. Grabowskiego 3. Pismo było drukowane w Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Przedpłatę na czasopismo przyjmowały księgarnie. Ekspedycje główne były w Krakowie i w Warszawie, krótko w Poznaniu. Duże zainteresowanie czasopismem skłoniło redaktora do przedruku (II wydania) rocznika z 1901 r. Wysokość przedpłat przez cały ten okres utrzymywała się na tym samym poziomie. Przedpłaty w pewnym momencie przestały pokrywać koszty wydania, większość abonentów dokonywała ich też później [1906, z. 4, s. 57]. Sytuacja była dramatyczna już w 1906 r.: „Znaleźliśmy się wobec dylematu: »być albo nie być«, a może chwilowo wydawnictwo zawiesić, aż się stosunki ułożą” [1906, z. 9/10, s. 152]. Dodatkowe środki starano się pozyskać ze sprzedaży dawnych roczników:

Nie mogąc dać szanownym Abonentom żadnej premii (ani samochodu, ani złotych zegarków...) postanowiliśmy jednak służyć tem, co mamy” [1910, z. 1, s. 16].

Powtarzano często apele do czytelników i przyjaciół „Poradnika...” o jednanie „jak najliczniejszych prenumeratorów” [1902, z. 1, okładka], „choćaj jednego” [1906, z. 12, s. 180]. Od wzrostu liczby abonentów uzależniano zwiększenie objętości i wzbogacenie oferty wydawniczej. Zachęcano do prenumeraty nauczycieli, proponując im zniżki przy zakupie dawnych roczników [1909, z. 1, s. 1]. Prenumeratorów nie przybywało, w roku 1910 było ich w Krakowie i Galicji około 300, najwięcej w Królestwie, bo 400, niewielu w Poznańskim [*Prospekt na rok 1911*].

W artykule programowym, zatytułowanym *Nasz cel*, R. Zawiliński pisał:

Ma polityka liczne pisma (...), mają różne zawody swoje zawodowe czasopisma – jeden język, narzędzie wszystkich, wszystkim potrzebne a nie przez wszystkich zarówno cenione, nieraz krzywdzony i poniewierany, nie dopuszczony do głosu, nie ma się nawet gdzie poźalić. Ten skromny miesięcznik, który oto Publiczności do rąk podajemy, ma wypełnić ten brak, coraz więcej odczuwany. Nie ma on być trybunałem, sądzącym bezwzględnie (nikt go bowiem do tego nie upoważnił) ani chce być pedantycznym mentorem, głoszącym prawa i zasady przez siebie wymyślone; jego stanowisko określa wyraźnie napis – chce być p o r a d n i k i e m [podkreśli – red.]. Z jednej strony tedy będzie w jak najprzystępniejszy sposób objaśniał zjawiska językowe, przypominał zasady i prawa, usuwał wątpliwości i niepewności w poprawnym użyciu języka i tym sposobem prostował błędy, – z drugiej zaś przez skrętne zapisywanie zjawisk nowych będzie kroniką bieżących faktów z życia i rozwoju mowy polskiej. Część pierwsza praktyczna, służyć będzie jako rada w pospolitem użytkowaniu języka, część druga będzie gromadzić materiał dla historyka języka polskiego i dla każdego językoznawcy [1901, z. 1, s. 1–2].

Dwie ważne funkcje wyznaczył czasopismu: praktyczną, realizowaną poprzez porady poprawnościowe, pokazywanie błędów, wyjaśnianie, na czym one polegają, zapoznawanie z zasadami poprawności językowej, oraz dokumentacyjną: miało dokumentować fakty językowe. Założonym celem był podporządkowany układ działowy „Poradnika...”:

- 1) artykuły ogólne, mieszczące wyjaśnienie kwestyi ważnych;
- 2) odpowiedzi na szczegółowe zapytania i sprostowanie dostrzeżonych błędów;
- 3) kronikę nowych zjawisk i nowotworów;
- 4) przedruk ogłoszeń, napisów itp., w których pogwałcono prawa językowe;
- 5) wykaz wyrazów obcych, które zastąpić można polskimi [1901, z. 1, s. 2].

W roczniku pierwszym były następujące działy: I. *Artykuły*,⁸ II. *Zapytania i odpowiedzi*, III. *Pokłosie z dzieł i czasopism*, IV. *Usterki stylistyczne*,⁹ V. *Nowotwory*, VI. *Wyrazy obce*, VII. *Dyskusja*, VIII. *Krotchwile językowe*, na końcu znalazły się (poza numeracją): *Korespondencja redakcji*, *Sprostowanie do str. 60*, *Spis wyrazów i zwrotów objaśnionych w I roczniku*. W *Pokłosiu* analizie poddawano błędy językowe, występujące w ówczesnie wydawanych książkach oraz w prasie codziennej. W roczniku II *Dyskusję* zastąpiły *Roztrząsania* (III), dodane zostały: *Skarbonka* (jako dział V) i *Nowe książki* (jako VIII). W *Skarbonce* gromadzono wyrazy ludowe i neologizmy, „które pod każdym względem zasługują na przyjęcie ich do języka literackiego, zwłaszcza, jeżeli tam się panoszy – wyraz obcy” [1902, z. 1, s. 14]. W roczniku następnym (z 1903 r.) *Korespondencja redakcji* potraktowana została na równi z innymi rubrykami, jako dział X, oraz wprowadzono nowy dział VII poświęcony *Słownictwu technicznemu*, który otwierał cykl artykułów dotyczących polskiej terminologii specjalistycznej (zawodowej). Podział na działy nie był konsekwentny, niektóre nazwy działów, wyodrębnione w spisie rocznym, były tytułem opublikowanego w zeszytcie tekstu (np. w roczniku IV: *Protest grona Czytelników*). Układ działów w obrębie zeszytów był też różny, nawet stałe działy nie pojawiały się w każdym zeszytcie (np. w zeszytcie 8 z 1902 r. nie ma działu *Artykuły*).

Pod koniec roku 1903 redakcja deklarowała:

starać się będziemy 1) o rozszerzenie odpowiedzi na zadawane pytania, 2) o ożywienie „Roztrząsań”, 3) o dopełnienie „Pokłosia” przez uwydatnienie nie tylko błędów, ale i nowych a pięknych wyrazów i zwrotów, użytych przez autorów, 4) o sprawozdania treściwe z najnowszych zdobyczy naukowych w dziedzinie językoznawstwa polskiego, wreszcie 5) o poruszenie pytań związanych z pisownią polską, a wnikających głęboko w istotę języka. Podejmiemy również rewizję językową książek szkolnych w miarę przygotowanego materiału ... mamy nadzieję, że w miarę postępu w udoskonaleniu pisma wzrośnie także liczba jego Czytelników i obfitszy będzie z pracy naszej pożytek [1903, z. 10, s. 164].

⁸ W tym dziale publikowano zazwyczaj jeden-dwa, wyjątkowo trzy teksty. Tak jest właściwie do roku 1931. Trzeba mieć na uwadze, że niektóre teksty dopiero w spisie rocznym były traktowane jako należące do działu *Artykuły*, w spisach treści zaś były wymienione w innej rubryce. Przykładowo w z. 5 z 1927 r. znalazły się dwa teksty R. Zawilińskiego, pierwszy w spisie treści zeszytu (*Mały znaczek a wielkie nieporozumienie*, s. 65–68) wymieniony jest w rubryce I, drugi (*Jak ułatwić uczniom w szkole pokonanie trudności ortograficznych*, s. 73–77) w rubryce IV, natomiast w *Spisie rzeczy* rocznika oba teksty znalazły się w dziale *Artykuły*.

⁹ Roczne tytuły działów nie zawsze pokrywały się z tytułami w zeszytach: w zeszytcie 3, s. 46, były to: *Łamigłówniki stylistyczne*, w zeszytcie 1, s. 11: *Usterki stylistyczne*.

W tej deklaracji, konfrontując ją z zawartością czasopisma za lata 1901–1903, warto zwrócić uwagę na trzy nowe elementy: ideę upowszechnienia osiągnięć językoznawstwa polskiego (dział w roczniku IV: *Zdobytcze językoznawstwa polskiego*), podjęcie spraw ortografii oraz zamysł oceny językowej podręczników szkolnych.

W zapowiedzi na rok 1910 pojawia się informacja o możliwości publikacji artykułów z zakresu językoznawstwa ogólnego „celem zapoznania szerokich kół z istotą i znaczeniem tej nauki” [1909, z. 10, s. 156]. Kolejnym krokiem ku unaukowieniu czasopisma było wyraźne rozgraniczenie treści poświęconych poprawności i bogaceniu zasobu leksykalnego polszczyzny od upowszechniania zdobyczy językoznawstwa. Nową formułę czasopisma przedstawiono w prospekcie na rok 1911:

- I. W części **praktycznej** na życzenie wielu abonentów podamy
 1. *Kurs praktyczny gramatyki języka polskiego* przeznaczony dla samouków, do nauki szkolnej nieprzygotowanych;
 2. w *roztrząsaniach* objaśnimy wszelkie przygodne wątpliwości;
 3. w *pokłosiu* zapisywać będziemy *nieprawidłowości* przedewszystkiem w *dzielach autorów wybitnych*;
 4. w *skarbonce* gromadzić będziemy trafne wyrazy ludowe lub przypominać zapomniane;
- II. W części **teoretycznej**, na którą większą zwrócimy uwagę, będziemy podawać:
 1. ogólne kwestye z nauki o języku;
 2. ustępy z dziejów języka polskiego;
 3. dzieje pisowni polskiej;
 4. wyniki współczesnych badań nad językiem polskim (kronikę zdobyczy w zakresie językoznawstwa polskiego) [*Prospekt na rok 1911*].

Kurs praktyczny gramatyki języka polskiego autorstwa R. Zawilińskiego – opublikowany w pięciu zeszytach rocznika XI (1911, z. 1–3, 5, 8) – był poświęcony zagadnieniom składniowym.

Od samego początku czasopismo w zamierzeniu redaktora miało być dziełem wspólnym: czytelników – redaktora – znawców języka (językoznawców). W przekonaniu R. Zawilińskiego „wymiana myśli” była jednym z głównych zadań „Poradnika...”, wielką wagę przywiązywał do głosów „ludzi niezawodowych, nie uczonych, ale miłujących język ojczysty” [1905, z. 5, s. 65–70]. Dzielił się też nadmiarem obowiązków z czytelnikami

Sam redaktor, obciążony obowiązkami swego zawodu, czytając, nie może czytać tylko dla oceny językowej, a na czytanie ku temu celowi nie ma czasu; o ile może, spełnia ten obowiązek chętnie, ale go »z urzędu« pełnić nie może [1902, z. 10, s. 146].

Pierwszy artykuł programowy kończyła prośba skierowana do miłośników języka o pomoc (*współpracownictwo*) w realizacji postawionych celów poprzez przesyłanie zapytań lub wycinków, ogłoszeń i napisów, zawierających błędy językowe [1901, z. 1, s. 2]. Uważał R. Zawiliński, że

bardzo liczne zapytywania, żywy w rozstrząsaniach udział ludzi różnych sfer i stron różnych, świadczą o zainteresowaniu się sprawami języka, o zastanawianiu się nad wątpliwościami, słowem o budzeniu się poczucia językowego, pod st a w y r z e t e l -

nej i prawdziwej poprawności... jużby to było coś, w każdym razie więcej, znacznie więcej, niż nic [1902, z. 10, s. 145].

Poza *Zapytaniem...* i *Roztrząsaniem*, działami stałymi, które współtworzyli (albo tworzyli) czytelnicy, były *Pokłosie*, *Skarbonka* i *Krotochwile językowe*.

Współpracownikami redaktora byli czytelnicy i przyjaciele czasopiśma z różnych stron dawnej Rzeczypospolitej i z różnych krajów, wśród nich byli: nauczyciele, księża, inżynierowie, lekarze, prawnicy i zwykli ludzie. Pytano czytelników i miłośników języka o ich stosunek do wyrazów obcych [1903, z. 2, s. 34], proszono ich, by dzielili się z redakcją opiniami o czasopiśmie, np. o jego zawartości czy sposobie oznaczania roczników [1910, z. 10, s. 125]. Do pisarzy i publicystów została rozślana ankieta w sprawie tworzenia nazw żon i córek, odpowiedzi na nią udzieliło 16 osób, m. in. Eliza Orzeszkowa, Waław Gąsiorowski, Tadeusz Korzon, Ignacy Matuszewski [1907, z. 1, s. 9; 1907, z. 6/7, s. 86].

Podniesieniu poziomu pisma, pogłębieniu refleksji teoretycznej, sprzyjało zaproszenie do *stałego współpracownictwa* językoznawców: w roku 1904 – A.A. Kryńskiego z Warszawy, Stanisława Dobrzyckiego z Fryburga i Artura Passendorfera ze Lwowa [1903, z. 10, s. 164], w 1907 – Kazimierza Nitscha, Ignacego Steina i Piotra Jaworka [1906, z. 12, s. 180].

W połowie roku 1912 został przedstawiony w *Odezwie Redakcji* pomysł przekształcenia „Poradnika Językowego” w „Język Polski”:

Rozwój badań językoznawczych i ich wpływ na wyjaśnienie wielu zjawisk języka ojczystego, tak społecznych jak przeszłych, zmusza nas do coraz większego zajmowania się tą młodą gałęzią umiejętności, zakwitającą pięknie i u nas. Po latach dwunastu zajmowania się p r a k t y c z n ą stroną języka odzywają się i z grona czytelników naszych glosy, żądające w „Poradniku” popularyzowania wiedzy i uprzywilejowania jej wyników. W ramach miesięcznika naszego dotychczasowych uskutecznić tego nie można; postanowiliśmy tedy rozszerzyć z nowym rokiem pismo na 2 arkusze miesięcznie, ale zarazem zmienić tytuł na ogólniejszy a mianowicie: JEZYK POLSKI z działem pobocznym „Poradnik językowy”, zachowującym dotychczasowy charakter, ale usuniętym na plan dalszy [1912, z. 6, s. 81; por. też: 1912, z. 10, s. 145–146].

W sytuacji, gdy czasopismo spotykało się z obojętnością społeczeństwa („interesowanych”),¹⁰ zmiana jego formuły wydawała się też sposobem na uratowanie wydawnictwa.

¹⁰ Por. *Prospekt na rok 1911*.

II. PORADNIK JEZYKOWY DZIAŁEM „JEZYKA POLSKIEGO” (1913–1914, 1916)

Od stycznia 1913 r. „Miesięcznik poświęcony sprawom języka polskiego” ukazywał się pod tytułem „Język Polski”. O tej przemianie¹¹ „Poradnika Językowego” w „Język Polski” świadczy też podwójna numeracja pierwszych trzech roczników „Języka Polskiego”: roczniki I–III były traktowane przez wydawcę i redaktora jako roczniki XIII, XIV i XV „Poradnika Językowego”. Czasopismo wydawane było w latach 1913–1914 przez Romana Zawilińskiego (który też był redaktorem odpowiedzialnym), ze *współudziałem profesorów* – co zaznaczono na karcie tytułowej roczników – Jana Łosia, Kazimierza Nitscha, Jana Rozwadowskiego i Mikołaja Rudnickiego.¹²

Nazwę *Poradnik językowy* zachowano dla działu *Zapytania i odpowiedzi* (obie nazwy są używane zamiennie w roczniku I „Języka Polskiego”, tylko *Poradnik językowy* w roczniku II, w roczniku III *Zapytania i odpowiedzi* stanowią jedną z części działu *Poradnik językowy*). Nowa formuła czasopisma została zaakceptowana przez większość abonentów, pozyskano też nowych przyjaciół, objętość pisma uległa podwojeniu [„Język Polski” 1913, I, z. 10, s. 316]. Wybuch I wojny światowej spowodował zawieszenie wydawania czasopisma (po raz pierwszy), w r. 1914 ukazały się z. 1 do 7 (druk ukończono 1 lipca 1914 r.), natomiast z. 8/10 (potrójny) dopiero w 1916 roku. W tym zeszycie też pojawia się sygnał świadczący o różnicach pomiędzy R. Zawilińskim a innymi członkami komitetu redakcyjnego w postrzeganiu roli czasopisma:

Wydawnictwo „Języka polskiego” przez dwa lata wytworzyło sobie już ramy, w których mieści studia nad językiem ojczystym; nie możemy ich na razie rozszerzać, ale zwrócimy baczniejszą uwagę i staranie o „Poradnik językowy”, jako część pisma praktyczna; uważamy bowiem, że z chwilą rozwoju szkoły polskiej na całym Polski obszarze, doraźna rada i wskazówka jest niezbędnie potrzebna obok naukowego wyjaśnienia i roztrząsania [„Język Polski” 1914, II, z. 8/10, s. 302].

Podkreślano nie tylko potrzebę kontaktu z czytelnikami, ale też uważano, że

powinni wszyscy Polacy intelligentni bez osobnych statutów i związków tworzyć wielkie Towarzystwo miłośników języka ojczystego i uważać nasze pismo za swój organ; jeżeli to jest niemożliwe niechby przynajmniej wszystkie szkoły uważały za swój obowiązek popieranie pisma, którego celem praca nad historią języka ojczystego i śledzenie jego rozwoju [„Język Polski” 1914, II, z. 8/10, s. 302].

¹¹ Określenie za redakcją: „Rok próby a raczej przemiany »Poradnika Językowego« na »Język Polski«” [„Język Polski” 1913, z. 10, s. 316].

¹² K. Nitsch we wspomnieniu po śmierci R. Zawilińskiego napisał: „3 roczniki z lat 1913–6, rodzaj dodatku do pierwszych 3 tomów »Języka Polskiego«, braliśmy nawet na siebie główny trud redakcji” [Roman Zawiliński 1855–12 X 1932, „Język Polski” 1932, XVII, z. 5, s. 145].

O ewolucji w stronę czasopisma o charakterze popularyzatorskim (zajmującego się poradnictwem językowym) świadczą: zmiana tytułu z „Język Polski” [1913–1914] na „Język Polski i Poradnik Językowy” [1916] oraz rozbudowanie w roczniku z 1916 r. działu *Poradnik językowy*, do którego obok *Zapytań i odpowiedzi* oraz *Rozmaitości (Przykład języka służbowo-galicjijskiego)* weszły dwa teksty ks. Filipa Golańskiego (*O harmonii mowy polskiej* i *Własność języka*, będące przedrukami z książki *O wymowie i poezji*, wyd. II, Wilno 1788) i artykuł R. Zawilińskiego (*Nasz język ojczysty*).

Współpraca pomiędzy R. Zawilińskim a współredaktorami faktycznie przestała istnieć na początku 1916 r. Nie chcąc (i nie mogąc) ponosić odpowiedzialności za publikowane w czasopiśmie treści, J. Łoś, K. Nitsch, J. Rozwadowski i M. Rudnicki wycofali się z redakcji czasopisma.¹³ List w tej sprawie dotarł do R. Zawilińskiego 15 czerwca 1916 r., po opublikowaniu z. 5/6. Zeszyty 1–5/6 z 1916 r. ukazały się pod redakcją J. Łosia, K. Nitscha, J. Rozwadowskiego, M. Rudnickiego i R. Zawilińskiego. Opinia uczonych nie była pochlebna dla R. Zawilińskiego i jego wizji „Poradnika...”. Zmiany w składzie redakcji mogły być uwzględnione dopiero w z. 7/10, który był ostatnim zeszytem wydanym w czasie wojny. Objętość zeszytu zmniejszono do 11 arkuszy (zamiast planowanych 15–20). W tym zeszycie znalazła się też informacja o zawieszeniu wydawania czasopisma na czas nieoznaczony (po raz drugi), decyzję tłumaczono trudną sytuacją finansową: wzrostem cen papieru i druku, którego nie równoważyło podwyższenie wysokości przedpłat, oraz zmniejszeniem się liczby czytelników, szczególnie w Królestwie [„Język Polski” 1916, III, z. 7/10, s. 153].

III. SERIA B (1919–1923)

Od początku roku 1919 ukazują się już dwa osobne pisma: „Poradnik Językowy” (seria B) i „Język Polski” (jako organ Komisji Języka Polskiego PAU). Roman Zawiliński roczniki z lat 1901–1916 zaliczył do serii A [1919, z. 1, s. 1], serię B tworzyły zeszyty wydawane w latach 1919–1923. Oznaczenie serii pojawia się w żywej paginie. Zeszyty miały odrębną numerację: od 1 do 45; rocznie ukazywało się 10 zeszytów, w 1923 r. – 5. Tę serię wydawca traktował jako roczniki XVI–XIX „Poradnika Językowego”.

¹³ „Ponieważ nasze współredaktorstwo w »Języku Polskim« faktycznie od Nowego Roku przestało istnieć, a w każdym z wydanych od tego czasu numerów znajduje się coś, za co odpowiedzialności brać nie możemy i nie chcemy, przeto występujemy z redakcji i prosimy Szanownego Redaktora o usunięcie z tytułowej karty naszych nazwisk a to począwszy od najbliższego numeru. Od współpracownictwa w zasadzie się nie cofamy, ale naturalnie nie będziemy się już odtąd poczuwać do obowiązku terminowego dostarczania artykułów, potrzebnych dla zapelnienia numerów” [„Język Polski i Poradnik Językowy” 1916, III, z. 7/10, s. 153].

Redakcja „Poradnika...” mieściła się w Krakowie przy ulicy Podwale 7. Pismo nadal drukowano w Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, a przedpłatami i dystrybucją zajmowały się księgarnie. Od roku 1920 głównym dystrybutorem „Poradnika...” była księgarnia Gebethnera i Ski w Krakowie. Pod koniec roku 1919 sytuacja finansowa wydawnictwa znacznie się pogorszyła z powodu ponadtrzykrotnego wzrostu cen druku oraz mniejszej (600) niż zakładano (1000) liczby prenumeratorów. Uzyskane subwencje od Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego pozwoliły uniknąć zadłużenia w roku 1919 [1919, z. 10, s. 145] i przetrwać rok 1920 [1920, z. 19/20, s. 140]. Nakład czasopisma w r. 1920 zmniejszono do 900 egzemplarzy [1920, z. 11, s. 16]. Prenumeratą czasopisma zainteresowane były szkoły, było ono polecone do szkół przez ministerstwo i galicyjską Radę Szkolną. Jak w latach poprzednich, zwracano się do przedpłatników z prośbą o pozyskiwanie nowych przyjaciół dla „Poradnika...” [1920, z. 19/20, s. 140]. Inflacja, zwiększająca ceny papieru, składu i druku zmuszały redakcję do ciągłego podnoszenia wartości przedpłat, poza tym część prenumeratorów zalegała z wyrównaniem rocznej prenumeraty [1922, z. 31, s. 1]. Jednym z pomysłów na ratowanie czasopisma było utworzenie Funduszu Zakładowego „Poradnika Językowego”. W roku 1922 zebrano 30 500 marek polskich, kwota nie pokryła zobowiązań finansowych wydawnictwa [1922, z. 39/40, s. 136]. Lucjan Borysławski z Ostrowca przedstawił pomysł powołania Związku Miłośników Języka Polskiego¹⁴ z siedzibą w Warszawie, organem stowarzyszenia byłby „Poradnik Językowy” [1920, z. 12/13, s. 39–40]. Rok 1922 zamknął się ogromnym deficytem, przedpłaty całoroczne pokryły 1/3 kosztów papieru i druku. W tej sytuacji redakcja zwróciła się z prośbą do prenumeratorów o dopłatę po 1000 marek za rok ubiegły i wpłatę zaliczki na poczet roku 1923 – 10 000 marek (podniesiono ją później do 21 000). Zaliczka okazała się niewystarczająca, za druk zeszytu łączonego 41/42 z 1923 r. zapłacono z prywatnych środków, dzięki temu drukarnia podjęła się druku następnego zeszytu [1923, z. 41/42, s. 1; 43/44, s. 44]. Choroba redaktora spowodowała, że zeszyt potrójny 43/45 ukazał się z opóźnieniem.

Wznawiając czasopismo, R. Zawiliński zmienił podtytuł na: „Miesięcznik poświęcony poprawności i czystości języka polskiego”, podkreślając w ten sposób z jednej strony rolę „Poradnika...” jako pisma stojącego na straży poprawności i czystości języka polskiego, z drugiej zaś była w tym deklaracja kontynuacji poczynań wcześniejszych, sprzed roku 1913:

Doświadczenia, zebrane w ciągu trzechlecia istnienia „Języka polskiego”, kiedy „Poradnik językowy” usunąć się musiał na plan drugi, wskazywały potrzebę powrotu do

¹⁴ W styczniu 1920 r. odbyło się pierwsze oficjalne posiedzenie Zarządu Głównego Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, w czerwcu uchwalono statut <<http://www.tmjp.pl/o-nas/historia>>. Sprawozdanie z czerwcowego posiedzenia Koła ukazało się w „Poradniku...” [1920, z. 17, s. 103–104].

dawnego „Poradnika językowego”, który będzie informował o sprawach języka naszego, ale będzie przedewszystkiem spieszył z radą i pomocą, gdzie tego będzie potrzeba. **Uważamy żywą wymianę myśli między czytającą i piszącą publicznością a redakcją „Poradnika” za najcenniejszy objaw**, mogący więcej wydać dobrego, niż długie rozprawy i dyskusje [1919, z. 1, s. 1].

Zachowano wcześniejsze działy „Poradnika...”, szczególny nacisk położony został na *Roztrząsania*. Odpowiadano w nich na zapytania o kwestie wątpliwe, ortograficzne lub gramatyczne, zaznaczając, że „żywołność i żywość tego działu zależy wyłącznie od zainteresowania się i szczerości czytelników” [1919, z. 1, s. 1]. Wychodząc z założenia, że podstawę poszanowania języka stanowi jego znajomość, poznanie jego gramatyki, R. Zawiliński rozpoczął publikację cyklu artykułów poświęconych zdaniu i jego częściom, materiał przykładowy czerpał z dzieł najwybitniejszych pisarzy [1921, z. 21, s. 5]. Tematem, któremu poświęcono wiele uwagi, były zasady nowej pisowni uchwalone przez Akademię Umiejętności w 1918 r. [1919, z. 1, s. 12–15; 1920, z. 2/3, s. 30–38].

Podobnie jak w latach poprzednich ponawiano apele do czytelników i miłośników języka o nadsyłanie materiałów, wypisów błędów z książek i czasopism, zapytań, artykułów

bez których pismo nie może być wyrazem żywej wymiany myśli między nią [czyli redakcją – W.D.-Z.] a publicznością; radzić nie można, jeżeli się nikt o nic nie pyta.

Pytano, jakie tematy z zakresu gramatyki bądź językoznawstwa interesują czytelników [1920, z. 19/20, s. 140]. Ogłaszano też konkursy: na wyjaśnienie zwrotu: *takie buty*, na polską nazwę *tutki*, czyli *gilzy* [1922, z. 34, s. 63–64],¹⁵ w tym ostatnim konkursie zwyciężyła – wyśmiewana przez dziennikarzy – *obsłonka*.

Zapewnienie o współpracy redaktor uzyskał od: Adama A. Kryńskiego, Artura Passendorfera, Kazimierza Króla, Stanisława Szobera [1919, z. 10, s. 145], później do stałej współpracy zaproszeni zostali: Stanisław Dobrzycki, Artur Passendorfer i Czesław Rokicki [1922, z. 30, s. 148].

Decyzję o zawieszeniu wydawania czasopisma (po raz trzeci) R. Zawiliński odwlekał, licząc z jednej strony na wyrównanie zaległych opłat przez czytelników, z drugiej zaś na nowych prenumeratorów. Zeszyt 43/45 okazał się jednak ostatnim z serii B.

IV. PRZED KOLEJNĄ PRZERWĄ (1925–1927)

Nie mając zabezpieczenia finansowego na pokrycie całorocznych kosztów wydania czasopisma, „polegając na zamówieniach i obietnicach”, R. Zawiliński podejmuje w roku 1925 po raz kolejny ryzyko wznowienia tytułu [1925, z. 1, s. 1]. Zachowany zostaje podtytuł „Miesięcznik poświę-

¹⁵ „Poradnik...” tylko pośredniczył w jego ogłoszeniu.

cony poprawności i czystości języka polskiego”, roczny cykl wydawniczy, zeszyty pozostają jednoarkuszowe. Rocznik z 1925 r. jest traktowany jako Seria C, rocznik z 1926 jako Seria D. Oznaczenia serii pojawiają się w żywej paginie. Od roku 1927 zrezygnowano z oznaczania serii, przywracając wcześniejszy podział na roczniki. Łącznie wydano 40 zeszytów. Dystrybucją „Poradnika...” zajmowała się redakcja. Adres redakcji pozostał ten sam, co w okresie poprzednim. Drukowany był „Poradnik...” w Drukarni Literackiej w Krakowie. Przedpłaty przyjmowały: ekspedycja „Poradnika...” (konto P. K. O. Nr 404.600) i wszystkie księgarnie w kraju i za granicą. Kwota przedpłaty co roku nieznacznie była podnoszona (6,50 zł – 7 zł – 8 zł). Znaczną liczbę prenumeratorów stanowili nauczyciele szkół średnich, specjalnymi okólnikami pismo było zalecane przez kuratoria szkołom [1925, z. 3, s. 33].

Kłopoty finansowe redaktora z powodu wzrostu cen papieru i druku zaczęły się pod koniec roku 1925. Do tego należy dodać wnoszenie opłat w ratach (kwartalne, półroczne), zaleganie przez abonentów z opłatami i koszty pocztowe (reklamacje, ponaglenia do zapłaty). Chcąc zachęcić do prenumeraty abonentów z roku ubiegłego, wysyłano do nich pierwsze zeszyty z roku następnego. Można je było zwrócić w określonym terminie lub wnieść wymaganą opłatę za prenumeratę [1926, z. 3, s. 48]. Pod koniec 1926 r. ponad 100 prenumeratorów nie wniosło opłaty całorocznej. Pismo było kredytowane przez wydawcę, nie otrzymało też żadnej subwencji, zawiodła sprzedaż [1927, z. /6/10, s. 81]. Jednym ze środków wywarcia presji na prenumeratorach było wstrzymanie się z wysyłką zeszytu 5, który był ostatnim zeszytem opublikowanym w roku 1927. Rocznik został zamknięty zeszytem łączonym (6/10) o objętości niecałego arkusza, wydanym rok później [1927, z. 6/10, s. 81], rozesłanym do prenumeratorów w czerwcu 1928 r. [1929, z. 2, s. 32].

Mając na uwadze prenumeratorów ze szkół średnich, zobowiązano się w roku przyszłym [1926 – W.D.-Z.] omawiać różne trudniejsze sprawy językowe, nasuwające się w nauce języka ojczystego, a nie poruszane w żadnej gramatyce. Sięgnijmy do skarbnicy języka dawnego i współczesnego żywego, aby wykazać ich nierozzerwalny związek i zależność [1925, z. 10, s. 137].

Poruszano zagadnienia z gramatyki, stylistyki i wymowy [1926, z. 10, s. VIII]. Sądono, że szybciej poprawi się język prasy, im więcej czasopism będzie poddawanych ocenie językowej, zamyślano o 200–300 [1925, z. 10, s. 137]. Zachowano z dawnego układu czasopisma działy podstawowe. Deklarowano wprowadzenie działów nowych [1925, z. 1, s. 1]. *Zapytania i odpowiedzi* oraz *Roztrząsania* połączono w jeden dział *Zapytania i roztrząsania* [1925, z. 1–4].

Jak w poprzednich latach, zwracał się R. Zawiliński do czytelników z prośbą o przesyłanie pytań i wątpliwości oraz życzeń co do publikowanych treści [1925, z. 1, s. 2], a z zapytaniem, jakie kwestie gramatyczne poruszać, zwracał się do nauczycieli [1927, z. 1, s. 16]. Do udzielania odpowiedzi na pytania dotyczące słownictwa zawodowego redaktor zdołał

przekonać specjalistów, reprezentujących następujące dziedziny wiedzy: medycyna – Stanisław Skalski (Łódź), prawo – Józef Muczowski (Kraków), nauki techniczne – Karol Stadtmüller (Kraków) [1925, z. 1, s. 1]. Obietnicę współpracy zadeklarował również Adam A. Kryński [1925, z. 10, s. 137].

Zainteresowanie pismem było małe, nawet wstrzymanie się przez rok z wydaniem „Poradnika...” za drugie półrocze 1927 r. – jak pisał R. Zawiliński – „Nie wielu odczuło (...), a więc bez pisma obejść się można...” [1927, z. 6/10, s. 81].

V. PO PRZERWIE (1929–1931)¹⁶

Po rocznej przerwie Roman Zawiliński wznowił wydawanie czasopisma, dzięki życzliwości i staraniom profesora Uniwersytetu Warszawskiego A.A. Kryńskiego i inżyniera K. Stadtmüllera. Bardzo liczył na nauczycieli szkół powszechnych i średnich jako prenumeratorów i współtwórców czasopisma. W wypadku powodzenia wydawnictwa widział możliwość (nie po raz pierwszy) zamiany miesięcznika na dwutygodnik. Podtytuł był taki sam jak w okresie poprzednim „Miesięcznik poświęcony poprawności i czystości języka polskiego”, zachowano też dotychczasowy cykl wydawniczy: 10 zeszytów w ciągu roku. W latach 1929–1931 ukazało się 30 zeszytów. Cykliczność wydawania zeszytów zakłócił wyjazd redaktora dla poratowania zdrowia [1930, z. 4, s. 64], dystrybucję zaś zmiana rozporządzeń pocztowych [1930, z. 5, s. 80]. Pismo było drukowane w Krakowie, początkowo w drukarni Gronusia i Orłowskiego, następnie L. Gronusia i Ski, od zeszytu 4 z roku 1929 w Drukarni Narodowej. Zachęcano do prenumeraty „Poradnika...” za pośrednictwem szkół, proponując m.in. rabat 25% dla nauczycieli szkół powszechnych [1930, z. 10, s. 137]. Cena prenumeraty w latach 1929–1931 pozostawała niezmienna. Apelowano o wnoszenie całorocznej opłaty, „bo nie mamy funduszu na opłacanie osobnego księgowego i administratora” [1929, z. 3, s. 48]. Starano się egzekwować należności poprzez wstrzymanie wysyłki zeszytu 6/7 do tych, którzy nie nadesłali przedpłaty albo tylko uiścili ją w połowie, oraz do księgarń, które zalegały z płatnościami [1929, z. 6/7, s. 104].

Nie zmieniano ani podstawowego układu działowego czasopisma, ani programu.

Nie zapowiadamy nowości ani nadzwyczajności, ale starać się będziemy – pisał redaktor – o urozmaicenie treści, i chętnie pośredniczenie (w poradni) w przekładach z języków obcych lub redagowaniu poprawnych odezwo i ogłoszeń [1929, z. 10, s. 137].

¹⁶ Tytułem *Po przerwie* opatrzony był tekst od redakcji, otwierający nowy cykl wydawniczy [1929, z. 1, s. 1–2].

Roman Zawiliński broni się przed wciąganiem „Poradnika...” w

rozstrzyganie różnic gwarowych i lokalnych, które z językiem literackim nie mają nic wspólnego i zamiast go wzbogacać przez stosowne użycie pisarzy wielkich, raczej go zaśmiejają na sposób obczyzny. O ileśmy w ostatnich rocznikach wdali się w podobne roztrząsania, żałujemy tego, i postaramy się pozostać na właściwej drodze, wiodącej prosto do naszego celu [1931, z. 1, s. 3].

27 listopada 1929 r. Prezydent RP odznaczył redaktora naczelnego „Poradnika Językowego” Krzyżem Oficerskim Orderu „Polonia Restituta”. Rok jubileuszowy – 1930 – stał się okazją do podsumowań. Powtórzony został apel z rocznika I [1901] do miłośników języka polskiego o pomoc w realizacji postawionych zadań.

W celu wspierania „Poradnika...”, by „jednać mu przedpłatników i przyjaciół”, w niewielkim gronie osób powstała myśl założenia Koła lub Towarzystwa Przyjaciół „Poradnika Językowego”. Wstępne spotkanie organizacyjne odbyło się 27 października 1929 r. u profesora A.A. Kryńskiego. W zarządzie tymczasowym znaleźli się: Adam A. Kryński, Kazimierz Król, Czesław Rokicki, Jan Rzewnicki, Jakub Szlifersztejn. Zarząd wybrał komisję statutową, która w stosunku do pierwotnych zamiarów znacznie, uwzględniając potrzeby społeczne, poszerzyła ramy działalności Towarzystwa. Zarząd zatwierdził statut przedstawiony przez komisję. Na zebraniu organizacyjnym 15 grudnia 1929 r. przyjęto statut z małymi poprawkami i nazwę *Towarzystwo Poprawności Języka Polskiego*.¹⁷ W inicjatywie „życzliwych i wpływowych przyjaciół” w Warszawie dotyczącej wspierania „Poradnika Językowego” R. Zawiliński pokładał dużą nadzieję [1930, z. 1, s. 1].

Towarzystwo wspierało „Poradnik...”, zjednując mu w różnych kręgach społecznych przyjaciół i przedpłatników, wystąpiło też z inicjatywą przejęcia pisma.¹⁸ Głównym inicjatorem przeniesienia „Poradnika...” z Krakowa do Warszawy był inżynier Jan Rzewnicki.¹⁹

Roman Zawiliński wierzył, że „Poradnik Językowy” trudny okres przetrwa. Zdecydował się odstąpić swoje pismo Towarzystwu dopiero w 1931 r.

Zarząd skwapliwie skorzystał z nadarzającej się sposobności. Umówiwszy szczegóły, Zarząd, imieniem i na rzecz Towarzystwa, przejął „Poradnik Językowy”, aby go wydawać od stycznia 1932, jako pismo Towarzystwa.

Towarzystwo zobowiązało się do pokrycia zadłużenia wobec drukarni.²⁰

¹⁷ A.A. Kryński, C. Rokicki, *Powstanie i pierwsze lata działalności Towarzystwa Poprawności Języka Polskiego*, „Poradnik Językowy” 1932, z. 1, s. 22.

¹⁸ J. Rzewnicki, *Roman Zawiliński 1855–1932*, „Poradnik Językowy” 1932, z. 9/10, s. 154; A.A. Kryński, C. Rokicki, *Powstanie i pierwsze lata...*, op. cit.

¹⁹ *Przemówienie zastępcy redaktora naczelnego „Poradnika Językowego”, doc. dra Mieczysława Szymczaka*, „Poradnik Językowy” 1971, z. 5, s. 303.

²⁰ Z tytułu zobowiązań przekazano „Księgarni Narodowej” w Krakowie kwotę 1580 zł. *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Poprawności Języka Polskiego w roku 1932-im*, „Poradnik Językowy” 1933, z. 5/6, s. 109.

VI. ROK PRZEMIAN (1932)

Rok 1932 otwiera okres warszawski czasopisma. W porównaniu ze stanem z roku 1931 zmienili się: wydawca, redaktor odpowiedzialny, adres redakcji, drukarnia. Powrócono do pierwotnego tytułu „Miesięcznik poświęcony poprawności języka”, w podtytule dodano: „(założony w r. 1901 przez Romana Zawilińskiego) organ Towarzystwa Poprawności Języka Polskiego”. Pierwszym redaktorem odpowiedzialnym po R. Zawilińskim był Kazimierz Król [z. 1–8 z 1932 r.], drugim – Witold Doroszewski. Redakcja i początkowo też administracja mieściły się przy Tamce 44/2. Drukowany był „Poradnik...” w Warszawie przez Galewskiego i Daua. Z końcem roku [od zeszytu 9/10] administracja czasopisma została przejęta przez „Naszą Księgarnię” Spółkę Akcyjną ZNP. Od 1932 r. czasopismo nie ukazywało się w lipcu i sierpniu (do 1931 r. w sierpniu i wrześniu). Od roku 1932 zaniechano numeracji roczników (rok = rocznik). Wprowadzono również zapis: „Redakcja zastrzega sobie prawo wprowadzania do artykułów nieistotnych zmian i skrótów bez odwoływania się do autorów” [1932, z. 9/10, s. 176]. Obfitość materiałów spowodowała, że limit jednego arkusza na każdy zeszyt przekraczano, w efekcie rocznik miał objętość 11,5 arkusza [1933, z. 3, s. 63], wydano 10 zeszytów. Każdemu, kto pozyska nowego prenumeratora, proponowano z zapasów dawnych – przewiezionych z Krakowa do Warszawy – „wybrać sobie roczników, bądź zeszytów za 3 złote zupełnie bezpłatnie” [1932, z. 5/6, s. 108].

Do kolegium (komitetu) redakcyjnego weszli: Witold Doroszewski, Adam Antoni Kryński i Stanisław Szober. Po powołaniu Witolda Doroszewskiego na redaktora „Poradnika...” i po śmierci A.A. Kryńskiego kolegium tworzyli: Jan Rzewnicki, Stanisław Słoński i Stanisław Szober.

Formuła czasopisma pozostała niezmienną:

„Poradnik” nadal stać będzie na straży czystości i poprawności języka. Zwalczać będziemy jawne błędy i niedbalstwo, prowadzące do jego skażenia i ubożenia, – poddawać będziemy bezstronnej ocenie zjawiska językowe, mając na względzie dobro języka nam wspólnego jako zarazem bodźca i kierowniczego wędzidła kultury jednostek i zbiorowisk – tępić będziemy natrętne barbarzyzmy, piętna duchowego niewolnictwa, mając jednocześnie oczy otwarte na działanie żywych, twórczych pierwiastków językowego rozwoju [1932, z. 1, s. 1].

Stanowiska Redakcji w sprawie zasadności wytykania błędów językowych bronił J. Rzewnicki:

lekarz między zdrowymi nie ma nic do czynienia, polem jego działania są właśnie choroby. Kto pyta o to lub owo, to znaczy, że zastanawia się, że chce dobrze pisać i mówić; gorszym stokroć materiałem są ci, co nie myślą, co nie wiedzą, że grzeszą. Tych właśnie szukać musi Poradnik, by – sumienie w nich budzić.²¹

²¹ Rz., *Głosy Czytelników*, „Poradnik Językowy” 1932, z. 1, s. 16.

Bezsprzecznym sukcesem nowej redakcji był wzrost prestiżu czasopisma. Rola „Poradnika...” w procesie edukacji została doceniona przez władze. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wydało „122. Komunikat w sprawie wydawnictwa p. t. »Poradnik Językowy«”:²²

Ministerstwo W. R. i O. P. zwraca uwagę inspektorów, dyrekcji, kierownictw i nauczycieli szkół wszelkich typów na wydany, jako organ Towarzystwa Poprawności Języka Polskiego, miesięcznik: „Poradnik Językowy” i zachęca do jego poparcia.

„Poradnik” stoi na straży czystości i poprawności języka, zwalcza błędy, prowadzące do jego skażenia i szerzy kulturę języka ojczystego, wobec czego winien się znaleźć w bibliotece każdej szkoły zarówno ogólnokształcącej, powszechnej lub średniej, jak i zawodowej.

Przedpłata wynosi rocznie 8 zł., dla członków Towarzystwa Poprawności Języka Polskiego, 6 zł.

Adres Redakcji i Administracji: Warszawa, Tamka Nr. 44, m. 2 [Nr II – 9864/32].

Okólniki, w których zachęcano do korzystania ze wskazówek językowych podawanych przez czasopismo, wydały inne ministerstwa, podległe im urzędy, kuratorzy, dowódcy jednostek wojskowych [1932, z. 9/10, s. 175].

VII. W SŁUŻBIE SZKOŁY (1933–1939)

Po zmianie nazwy Towarzystwa Poprawności Języka Polskiego w 1934 r. na *Towarzystwo Krzewienia Poprawności i Kultury Języka*, od z. 8 z 1934 r., podtytuł „Poradnika...” miał brzmienie: „(założony w r. 1901 przez Romana Zawilińskiego) organ Towarzystwa Krzewienia Poprawności i Kultury Języka”. Kolegium w składzie: Jan Rzewnicki, Stanisław Słoński, Stanisław Szober działało do końca roku 1935/1936; następne – dwuosobowe – tworzyli Jan Rzewnicki i Stanisław Słoński [1936/1937, z. 1–2]; kolejne – Witold Doroszewski, Jan Rzewnicki,²³ Stanisław Słoński, Stanisław Szober [1936/1937, z. 3–9]; Witold Doroszewski, Stanisław Słoński, Stanisław Szober²⁴ [1937/1938]; Witold Doroszewski, Henryk Friedrich, Halina Koneczna, Stanisław Słoński, Józef Tarnacki [1938/1939]. Od zeszytu 3 z 1936/37 r. w skład kolegium wchodził redaktor czasopisma. W czasie pobytu W. Doroszewskiego w USA w roku 1936/37 obowiązki redaktora przejął Stanisław Szober.²⁵

²² „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego”, XV, Warszawa 1932, nr 9 (poz. 122), s. 383. Dostęp: <http://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication?id=12703>. Komunikat został opublikowany w „Poradniku Językowym”: 1933, z. 1, s. 3; też: 1932, z. 9/10, s. 174–175.

²³ Zrezygnował z pracy w komitecie z powodu ciężkiej choroby, był związany z „Poradnikiem...” od 1908 r. [1937/1938, z. 4, s. 1].

²⁴ Zmarł 28 sierpnia 1938 r.

²⁵ W zeszycie 1–2 wymieniony jest Stanisław Szober jako redaktor, w następnych zeszytach zmieniono na: „w zast. Redaktora”.

Redakcja najpierw mieściła się przy Tamce 44/2, potem przy Smulikowskiego 1 (także administracja), ostatni przedwojenny adres – ul. Morszyńska 43. Sprawami administracyjnymi zajmowała się „Nasza Księgarnia” Sp. Akc. ZNP (do z. 5/6 z 1934); potem Związek Nauczycielstwa Polskiego. Czasopismo było początkowo drukowane przez Galewskiego i Daua, potem w Zakładach Graficznych „Nasza Drukarnia” (z. 1/2–3 z 1938/1939 r. w Drukarni Związku Nauczycielstwa Polskiego). Starano się, by każdy zeszyt miał objętość jednego arkusza, rocznik zaś 10 arkuszy [1937/1938, z. 4, s. 33]. Łącznie w latach 1933–1938/1939 wydano 62 zeszyty. W latach 1933–1934 wychodziło 10 zeszytów rocznie, w roku 1935 wydano za 1. półrocze 5 zeszytów, od września 1935 r. „Poradnik...” był wydawany w cyklu szkolnym. W latach 1935/1936–1937/1938 ukazywało się rocznie po 9 zeszytów, w roku szkolnym 1938/1939 – 10. Rok 1937/1938 nie był pomyślny, czasopismo ukazywało się nieregularnie, ostatni zeszyt 7/9 miał mniejszą objętość (126 stron).²⁶

Liczba przedpłatników w r. 1933 utrzymywała się na poziomie z lat ubiegłych.

„Miesięcznik wyrobił sobie stanowisko w naszym życiu kulturalnym”.²⁷ Zmniejszone wpływy z prenumeraty mogły „sprowadzić niemożliwość wydawania nadal »P. J.«”, zapobiegła temu tymczasowa umowa TKPiKJ z ZNP, zawarta 8 maja 1934 r.²⁸ Na jej podstawie w roku szkolnym 1934/1935 czasopismo było wydawane i administrowane przez Związek Nauczycielstwa Polskiego. Umowa z ZNP przyczyniła się do rozpowszechnienia czasopisma wśród nauczycieli, zmalała natomiast liczba prenumeratorów „z kół dotychczasowych przedpłatników pozaszkolnych”.²⁹

Umowa z maja została zastąpiona nową umową, podpisaną 29 listopada 1935 r. O jej ostatecznym kształcie zdecydowało doświadczenie z półtorarocznego okresu współpracy pomiędzy stronami. Nowa umowa – podobnie jak poprzednia – zapewniała środki na finansowanie czasopisma, nie naruszała praw Towarzystwa do czasopisma, nie zmieniała jego profilu (ograniczenie do spraw językowych), ZNP zobowiązywał się do administrowania, wydawania czasopisma i ponoszenia wszelkich kosztów z tym związanych. Towarzystwo otrzymywało od Związku ryczałtowo 3 tys. złotych rocznie, „jako składkę za swoich członków, wstępujących do T. K. P. i K. J.”.

²⁶ Uwaga pod: *Spisem rzeczy zawartych w roczniku 1937/38* (nlb.).

²⁷ *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Poprawności Języka Polskiego w roku 1933-ym*, „Poradnik Językowy” 1934, z. 5/6, s. 102.

²⁸ *Sprawozdanie z działalności Zarządu Towarzystwa w roku 1935*, „Poradnik Językowy” 1935/1936, z. 8/9, s. 223.

²⁹ *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Krzewienia Poprawności i Kultury Języka w roku 1934-ym*, „Poradnik Językowy” 1935, z. 5, s. 122.

Sposób ten – jak wynika ze sprawozdania Zarządu za rok 1935 – przyczynił się znacząco do osiągnięcia celów Tow. Nakład „P. J.”, który w r. 1934 spadł poniżej opłacalności, wzrósł obecnie wielokrotnie.

Umowa nie tylko przynosiła Towarzystwu korzyści finansowe, ale też zwolniła je od uciążliwości związanych z rachunkowością (których Towarzystwo doświadczyło od zawarcia umowy majowej do września 1935 roku). W wyniku umowy listopadowej roczniki miesięcznika liczą się według roku szkolnego, od września do czerwca roku następnego, z przerwą w lipcu i sierpniu.

W roku 1935 srebrnym wawrzynem Polskiej Akademii Literatury zostali uhonorowani: prof. Kazimierz Król (były redaktor „Poradnika...”), inż. Jan Rzewnicki (członek Komitetu Redakcyjnego), kpt. Józef Rossowski (współpracownik „Poradnika...”).

„Poradnik Językowy” stanowił najważniejszą, początkowo wymienianą na 3. miejscu,³⁰ potem na 1. miejscu,³¹ dziedzinę (obok odczytów i prac Komisji) działalności Towarzystwa. Zgodnie ze Statutem z 17 stycznia 1938 r. Walne Zgromadzenie zdecydowało o wysokości prenumeraty „Poradnika Językowego” i o zasadach jego wydawania, Zarząd zaś o składzie redakcji i honorariach autorskich.³²

Komunikat Redakcji, opublikowany w zeszycie 1 z roku 1933, wyraźnie wskazuje na nowe zadanie czasopisma: jest nim upowszechnianie naukowej wiedzy o języku polskim. Ponieważ normy języka, prawidła i przepisy językowe są poznawane w szkole, jednym z celów „Poradnika...” jest „koordynacja nauczania języka polskiego na wszystkich stopniach”. Redakcja skierowała apel do nauczycieli, by zechcieli wziąć udział w dyskusji nad nauczaniem języka polskiego, informowali o swoich wątpliwościach językowych i nadsyłali do redakcji własne artykuły i rozważania.

„Poradnik Językowy” miał również:

- stać się trybuną wymiany poglądów w sprawach językowych (o czym świadczy wielość działów poświęconych zagadnieniom praktyczno-językowym),³³

³⁰ *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Poprawności Języka Polskiego w roku 1933-ym*, „Poradnik Językowy” 1934, z. 5/6, s. 102.

³¹ *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Krzewienia Poprawności i Kultury Języka w roku 1934-ym*, „Poradnik Językowy” 1935, z. 5, s. 122.

³² *Statut Towarzystwa Krzewienia Poprawności i Kultury Języka*, „Poradnik Językowy” 1937/1938, z. 7/9, s. 124–126.

³³ „Każdy numer *Poradnika* zawiera:

- 1) artykuł lub artykuły, dotyczące zagadnień praktyczno-językowych,
- 2) roztrząsania form, wyrazów, zwrotów, o które zapytywali czytelnicy, a które w tym dziale otrzymują oświetlenie możliwie źródłowe i wyczerpujące,
- 3) odpowiedzi redakcji na zapytania doraźne,
- 4) kronikę wszelkich spraw, dotyczących poprawności językowej (odczyty, publikacje)” [1933, z. 1, s. 2].

- zwracać uwagę na polszczyznę prasy codziennej, wydawnictw urzędowych i tłumaczonych na język polski książek,
- łączyć wszystkich (świadomych i nieświadomych współtwórców języka), którym bliska jest troska o język.

Materiałów było dużo, nie wykluczano zatem – przy odpowiedniej liczbie prenumeratorów – możliwości przekształcenia miesięcznika w dwutygodnik [1933, z. 3, s. 63]. Od kwietnia 1933 r. do 1938/1939 r. pismo ukazuje się z nadrukiem: „»Poradnik Językowy« zalecony został przez Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dla szkół wszelkich typów rozporządzeniem N° II – 9864/32, ogłoszonym w N° 9 Dziennika Urzędowego Min. z r. 1932”.

Działy „Poradnika Językowego” ustalone zostały z końcem 1933 r.³⁴

Obok dawniej już istniejących działów, z których dział odpowiedzi na pytania czytelników cieszy się dużą wziętością, wprowadzono ilustrowany rysunkami dział sprawozdawczy z zakresu kultury materialnej. Dział ten znalazł żywy oddźwięk wśród czytelników. W końcu r. 1933 Redakcja zapoczątkowała stałą rubrykę sprawozdawczą z głosów prasy o języku. Dział doraźnych spostrzeżeń, jak i dział odpowiedzi, służy celom czysto praktycznym, artykuły zaś mają charakter praktyczno-naukowy.³⁵

Dużo miejsca poświęcano ortografii, ale redakcja dokładała starań, by nie ograniczać treści pisma do zagadnień ortograficznych.³⁶

W związku z działalnością popularyzatorską W. Doroszewskiego wprowadzony został dział *Ze skrzynki pocztowej Polskiego Radia* (1935/1936, z. 5 – 1937/1938, z. 1/3), następnie *Objaśnienia wyrazów i zwrotów* (od z. 4 z 1937/1938 r.). Rubryka *Zapytania i odpowiedzi* przetrwała do r. 1937/1938 (z. 7/9). Obok rubryki *Nowe książki* pojawił się dział *Recenzje*, nową rubryką była *Praca nad językiem zagranicą*. Od roku 1932 publikowane są coroczne sprawozdania z działalności TPJP, potem TKPiKJ. Dział *Pokłosie* przetrwał do roku 1936/1937 [z. 2].

Wyraźnie zaznaczono, że „Poradnikowi obcy jest wszelki duch partularyzmu, wszelkie wypominanie granic dawnych zaborów, wszelkie wywlekanie rzeczy, które kiedyś poniżały naszą godność” [1933, z. 1, s. 2]. Dwa lata później w „Kurierze Ilustrowanym Codziennym” [z 11 stycznia 1935 r.] stał się „Poradnik...” przedmiotem ataku o „szkalowanie Małopolski i sianie różnic dzielnicowych” (chodziło o słowo *galicjak*, odbierane na tym terenie jako nacechowane ujemnie). W odpowiedzi redakcja przypomniała deklarację w tej sprawie zawartą w *Komunikacie* z 1933 r., a pomówienie opatrzyła komentarzem: „Napaściami, płynąciami ze złej

³⁴ *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Krzewienia Poprawności i Kultury Języka w roku 1934-ym*, „Poradnik Językowy” 1935, z. 5, s. 122.

³⁵ *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Poprawności Języka Polskiego w roku 1933-im*, „Poradnik Językowy” 1934, z. 5/6, s. 102.

³⁶ Z tego też powodu W. Doroszewski wydał jako osobny druk broszurę *Pisownia polska w ostatnich wydaniach*. Por. W. Doroszewski, *W odpowiedzi na interpelację*, „Poradnik Językowy” 1933, z. 7, s. 129.

woli i chęci szkodenia pismu, zajmować się nie zamierzamy” [1935, z. 2, s. 43–44].

Koordinacja działań mających na celu troskę i dbałość o język z naukową pracą nad językiem pozwala

wyzyskać w pełni wszystkie tkwiące w języku wartości kulturalne i wychowawcze. Redakcja *Poradnika* pragnęłaby, aby pismo nasze, poświęcone sprawom poprawności i kultury języka, jednocześnie pełniło zadanie koordynowania nauki języka polskiego na wszystkich szczeblach tej nauki, od szkoły powszechnej począwszy, a na uniwersytecie kończąc, oraz aby było trybuną wymiany myśli o tych sprawach dla tych, kogo one z natury rzeczy obchodzą najbliżej, to znaczy dla nauczycieli [1938/1939, z. 3, s. 48].

Naukowa znajomość języka miała wspomagać działania praktyczne.

Ostatnim zeszytem wydanym przed wojną był zeszyt 9/10 (łączony) z maja-czerwca 1939 r. Wybuch drugiej wojny światowej przerwał na kilka lat wydawanie czasopisma, byłaby to – kontynuując sposób liczenia R. Zawilińskiego – przerwa piąta, która trwała najdłużej, ponad 8 lat.

Bibliografia

„Poradnik Językowy” 1901–1938/1939.

„Język Polski” 1913–1914

„Język Polski i Poradnik Językowy” 1916.

Przemówienie zastępcy redaktora naczelnego „Poradnika Językowego”, doc. dra Mieczysława Szymczaka, „Poradnik Językowy” 1971, z. 5, s. 294–304.

H. Satkiewicz, *Rola „Poradnika Językowego” w polskim życiu naukowym* [w:] W. Gruszczyński (red.), *Język narzędziem myślenia i działania. Materiały z konferencji zorganizowanej z okazji 100-lecia „Poradnika Językowego” (Warszawa, 10–11 maja 2001 r.)*, Warszawa 2002, s. 17–23.

J. Treder, *Z historii „Poradnika Językowego”*, „Poradnik Językowy” 1971, z. 5, s. 320–326.

W. Pisarek, „Poradnik Językowy” w „Języku Polskim” (1913–1939) [w:] W. Gruszczyński (red.), *Język narzędziem myślenia i działania. Materiały z konferencji zorganizowanej z okazji 100-lecia „Poradnika Językowego” (Warszawa, 10–11 maja 2001 r.)*, Warszawa 2002, s. 24–35.

The history of „Poradnik Językowy” („The Linguistic Guide”) 1901–1939

Summary

„Poradnik Językowy” („The Linguistic Guide”) was established by Roman Zawiliński, a Kraków teacher, in 1901. The aim of the journal, as intended by its creator, was mainly language consultancy, indication and explanation of errors, introduction to the principles of proper language use, arousal of the public’s interest in linguistic issues, and documentation of the contemporary condition

of the language. Zawiliński was the editor and publisher of „Poradnik Językowy” until 1931. From 1932, the journal was a body within Towarzystwo Poprawności Języka Polskiego (the Society for Proper Usage of the Polish Language), it was also moved from Kraków to Warsaw. For several months, the function of the journal’s editor was fulfilled by Kazimierz Król, while from November 1932 the position was held by Witold Doroszewski. The title was not released in the period 1913–1918 (according to R. Zawiliński, in the years 1915, 1917–1918), 1924, 1928. The total number of 299 issues were published, with the average volume of each being 1 sheet. In the years 1913–1914, 1916, *Poradnik językowy* was a section of „Język Polski” („The Polish Language”), a new journal the founder of which was also Zawiliński.

Trans. Monika Czarnecka

Józef Porayski-Pomsta
(Uniwersytet Warszawski)

„PORADNIK JĘZYKOWY” W LATACH 1948–2015

I. WPROWADZENIE

Rok 1948, kiedy z inicjatywy Witolda Doroszewskiego „Poradnik Językowy” otwiera na nowo swoje łamy, to rok, w którym istnieje jeszcze – przynajmniej deklaracyjnie – Rzeczpospolita Polska z jej demokratycznymi instytucjami odziedziczonymi z okresu międzywojnia. Jednocześnie coraz bardziej i mocniej widoczne są zmiany w funkcjonowaniu tych instytucji spowodowane zmianami ustrojowymi, przejmowaniem władzy w Polsce przez Polską Partię Robotniczą i ograniczaniem w coraz większym stopniu swobód demokratycznych. Czasy są niespokojne. Trwa wojna domowa, nasila się indoktrynacja komunistyczna, ale jednocześnie odradzają się uniwersytety, podjęta zostaje walka z analfabetyzmem, zaczyna się odbudowa i elektryfikacja kraju, powoli następują zmiany w systemie gospodarczym Polski.

Pierwszy zeszyt „Poradnika Językowego” jest datowany na listopad-grudzień 1948 roku. W artykule wstępnym, w którym zostaje określona misja pisma, o czym jeszcze poniżej, sytuacja, która bardzo ogólnie została wyżej zarysowana, znajduje swoje odbicie dość oszczędne. W pierwszym akapicie tego tekstu czytamy mianowicie, że pismo wznawia swoją działalność po przerwie spowodowanej wojną i trudnościami z organizowaniem życia na gruzach Warszawy, by realizować cele określone przed wojną, cele te bowiem nie tylko nie straciły nic ze swej aktualności, ale nawet „(...) są one jeszcze bardziej aktualne i w sposób jeszcze bardziej oczywisty godne wysiłku i pracy.”¹

Od 1948 roku „Poradnik...” wychodzi nieprzerwanie, uczestnicząc w przełomowych wydarzeniach historii Polski po II wojnie światowej. Stało się tak zapewne dlatego, że kolejni redaktorzy, realizując główne cele: krzewienie kultury języka polskiego poprzez dostarczanie naukowej wiedzy o języku i kształtowanie wśród użytkowników polszczyzny racjonalnej postawy wobec języka, starali się zachować neutralność światopoglądową i polityczną. Nie oznacza to jednak, że nie musieli płacić swoistego trybutu

¹ „Poradnik Językowy” 1948, listopad-grudzień, z. 1, s. 1.

państwu, które decydowało o możliwości ukazywania się pisma, zapewniając mu ciągłość. Ten swoisty trybut znajduje swój wyraz w niektórych publikacjach, zwłaszcza okresu stalinowskiego. Szczęśliwie są one nieliczne i nie mają charakteru prymitywnej propagandy.

II. MISJA CZASOPISMA

Misja „Poradnika Językowego” została sformułowana przez jego założyciela Romana Zawilińskiego. Jerzy Treder – autor wydanej w 1972 roku przez Państwowe Wydawnictwo Naukowe bibliografii pt. *70 lat „Poradnika Językowego”: zawartość pisma w latach 1901–1970*,² który zajmował się też jego historią – zwracał uwagę, że misja ta jest sygnalizowana przez sam tytuł pisma:

Miało ono z jednej strony śpieszyć z radą w zakresie codziennego posługiwania się językiem, gromadząc przy tej sposobności materiał dla historyka języka i każdego językoznawcy, co uznano za cel drugi. Widać więc wyraźnie, że w tytule pisma akcentowano słowo *poradnik* i to wyłącznie w zakresie języka polskiego, o czym informował z kolei podtytuł [*Miesięcznik poświęcony poprawności języka polskiego*, uzup. moje – JPP].³

Redakcja pisma, które wznowiło działalność w 1948 roku, w artykule wstępnym *Od redakcji*, podkreślając kontynuację wyżej sformułowanej misji, pisze:

Celem naszym nie jest sama popularyzacja językoznawstwa – dlatego po pierwsze, że chyba nie istnieją nauki bezwarunkowe życiowo: zawsze, choćby nawet w sposób nie zamierzony, wywierają one wpływ na życie, a po drugie dlatego, że od przekładania na język potoczny wyników prac specjalnych ważniejsze wydaje się nam poszukiwanie społecznego sensu nauki o języku w jej całokształcie i pracach nad językiem, jako narzędziem służącym kształtowaniu myśli i stanowiącym jeden z ważniejszych czynników rozwoju i postępu kulturalnego narodu. (...) *społeczny sens nauki o języku* wydaje nam się jednym z najważniejszych składników treści – nawet teoretycznej treści – tej nauki.⁴

„Praca nad językiem jako narzędziem służącym kształtowaniu myśli” było głównym i najważniejszym przesłaniem w postawie badawczej Witolda Doroszewskiego, którego wpływ na kształt pisma nie tylko w latach, kiedy kierował zespołem redakcyjnym i był najważniejszym autorem tekstów publikowanych w „Poradniku Językowym”, nie ulega najmniejszej wątpliwości. Można powiedzieć, że tak określona misja przyświeca pismu do dzisiaj. W każdym razie tak można by sądzić na podstawie tego, że następcy Profesora Doroszewskiego nie formułują na nowo misji pisma, choć różnice w jej realizacji są widoczne w samym sposobie redagowania „Poradnika Językowego”. Widać to na przykład choćby w tym, że Witold

² J. Treder, *70 lat „Poradnika Językowego”: zawartość pisma w latach 1901–1970*, PWN, Warszawa 1972.

³ J. Treder, *Z historii „Poradnika Językowego”*, „Poradnik Językowy” 1971, z. 5, s. 321.

⁴ „Poradnik Językowy” 1948, op. cit.; ortografia zgodna z oryginałem.

Doroszewski bardzo dbał o to, by systematycznie ukazywała się rubryka *Objaśnienia wyrazów i zwrotów*, sam ją redagując. Kontynuował tę zasadę Mieczysław Szymczak. Jednak już ani Danuta Buttler, ani zwłaszcza Halina Satkiewicz, które przejęły kolejno po Mieczysławie Szymczaku redakcję „Poradnika...”, nie przykładały, jak się wydaje, takiej wagi do tej rubryki. Próbuje ją jeszcze redagować samodzielnie Danuta Buttler. Robi to jednak niesystematycznie. Pod koniec zaś kierowania pismem, ciężko chora, prawie zaprzestaje jej opracowywania. Podobnie postępuje Halina Satkiewicz – rubryka ukazuje się niesystematycznie i jest opracowywana przez różnych autorów spoza redakcji; przez pewien czas wypełniają ją komunikaty Rady Języka Polskiego. Ożywa dopiero za redakcji Stanisława Dubisza, który jednak sam rzadko jest jej autorem; tworzy nową rubrykę *Słowa i słówka*, którą wzorem swoich wielkich poprzedników redaguje samodzielnie i systematycznie, *Objaśnienia wyrazów i zwrotów* są opracowywane na ogół przez autorów zewnętrznych.

Historia rubryki *Objaśnienia wyrazów i zwrotów* po śmierci Witolda Doroszewskiego to tylko jeden z przykładów zmian w redagowaniu pisma. Niezależnie od deklaracji „Poradnik Językowy” w okresie powojennym coraz bardziej zmienia swój profil z popularnonaukowego na naukowy, co wyraźnie jest zauważalne zwłaszcza od 2008 roku.

III. REDAKTORZY, KOLEGIA REDAKCYJNE, RADY REDAKCYJNE, WYDAWCY „PORADNIKA JEZYKOWEGO”. ZAWARTOŚĆ TREŚCIOWA CZASOPISMA

Profil każdego pisma, jego charakter, zależą – co oczywiste – od zespołu, który je redaguje. W wypadku „Poradnika Językowego” trzeba jednak powiedzieć, że o jego profilu zadecydowała ustalona tradycja i chęć bycia wiernym zamiarom założyciela, a o charakterze pisma decydowały zawsze osobowość i autorytet naukowy redaktora naczelnego oraz umiejętność współpracy z zespołem redakcyjnym.

Prześledźmy historię „Poradnika Językowego” w okresach, w których funkcję redaktora naczelnego pełnili kolejno: Witold Doroszewski (1948–1976), Mieczysław Szymczak (1976–1985), Danuta Buttler (1986–1991), Halina Satkiewicz (1991–2008), Stanisław Dubisz (od 2008).

1. „Poradnik Językowy” w latach 1948–1976

1.1. Redaktor i Komitet Redakcyjny. Właściciel pisma oraz wydawcy

„Poradnik Językowy” otworzył po zakończeniu II wojny światowej swoje łamy pod koniec 1948 roku, dzięki staraniom i determinacji dotychczasowego jego redaktora Witolda Doroszewskiego (od 1932 roku). Skład Komitetu Redakcyjnego – taka nazwa widnieje na stronie redak-

cyjnej zeszytu 1 z 1948 r. – stanowili: Witold Doroszewski (redaktor naczelny), Halina Koneczna, Stanisław Skorupka, Stanisław Słoński.

Skład Komitetu Redakcyjnego będzie stopniowo się zmieniał. Również – jak można mniemać (nigdzie nie można znaleźć informacji, jaka w rzeczywistości jest rola Komitetu Redakcyjnego) – zmianom będzie podlegała jego rola. O ile na początku Komitet Redakcyjny, którego członkowie występowali autorsko na łamach pisma, w całości brał udział w pracach redakcyjnych, o tyle w miarę następujących zmian, zwłaszcza zaś powiększania się jego składu o osoby spoza bliskich współpracowników Witolda Doroszewskiego, funkcja Komitetu będzie nabierała charakteru współczesnych rad redakcyjnych, czyli doradczych i niekiedy oceniająco-kontrolnych. Widać to wyraźnie, kiedy w 1968 roku zostaje utworzona funkcja zastępcy redaktora.

Na zmiany w Komitecie Redakcyjnym wpływ mają zadania, które wyznacza sobie „Poradnik Językowy”, czynniki zewnętrzne, w tym zwłaszcza polityka wydawnicza państwowych wydawców, oraz biologia (śmierć kolejnych członków Komitetu). Zasadniczo jednak zmiany polegają na powiększaniu liczby członków tego gremium. W 1953 roku jego skład uzupełniają Zdzisław Stieber, Witold Taszycki oraz Wanda Pomianowska, która w latach 1958–1959 jest sekretarzem redakcji. W 1959 roku umiera Stanisław Słoński. Skład Komitetu uzupełniają: Halina Kurkowska oraz Andrzej Sieczkowski. W stopce redakcyjnej „Poradnika...” w roczniku 1960 widnieją następujące nazwiska: Witold Doroszewski (redaktor naczelny), Halina Koneczna, Halina Kurkowska, Wanda Pomianowska, Andrzej Sieczkowski, Stanisław Skorupka, Zdzisław Stieber, Witold Taszycki oraz Zofia Łossan (sekretarz redakcji).

W 1962 roku skład Komitetu Redakcyjnego ulega kolejnej zmianie. W 1961 roku umiera Halina Koneczna. Odchodzi też z redakcji Zofia Łossan – sekretarz redakcji, którą zastępuje Stefan Rodkiewicz i pełni tę funkcję do końca 1968 roku.

Kolejna istotna zmiana następuje w 1968 roku. Zmienia się przede wszystkim, jak można sądzić na podstawie zapisu na stronie redakcyjnej „Poradnika Językowego”, funkcja Komitetu Redakcyjnego. Witold Doroszewski – według zamieszczonej tam informacji – jest odtąd „redaktorem i przewodniczącym Komitetu Redakcyjnego”, co sugeruje, że Komitet Redakcyjny zaczyna pełnić rolę ciała doradczego i oceniającego pracę redaktora. Skład ścisłej redakcji uzupełnia Mieczysław Szymczak – zastępca redaktora – oraz Stefan Rodkiewicz – najpierw jako sekretarz techniczny, a następnie jako sekretarz redakcji; tego ostatniego w 1969 roku zastępuje Magdalena Foland.

Rozszerzeniu ulega skład Komitetu Redakcyjnego, który tworzą: Barbara Falińska (Warszawa), Hubert Górnowicz (Gdańsk), Halina Kurkowska (Warszawa), Wanda Pomianowska (Warszawa), Leszek Moszyński (Toruń), Andrzej Sieczkowski (Warszawa), Stanisław Skorupka (Warszawa), Zdzisław Stieber (Warszawa), Alicja Szlązakowa (Warszawa), Witold Taszycki

(Kraków). Przewodniczącym Komitetu jest Witold Doroszewski (Warszawa). Włączenie do składu Komitetu Alicji Szlązakowej ma zapewnić systematyczne ukazywanie się rubryki *Język polski w szkole*.

Ten skład redakcji i Komitetu Redakcyjnego pozostanie do śmierci Witolda Doroszewskiego, tj. do 1976 roku.

W latach 1948–1976 „Poradnik Językowy” jest kolejno organem:

- Komisji Językowej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (1948–1952),
- Redakcji *Słownika Języka Polskiego* (1952–1969),
- Towarzystwa Kultury Języka (od 1972 roku).⁵

Formalnoprawnym właścicielem „Poradnika Językowego” były władze oświatowe Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej: Ministerstwo Oświaty (1948–1966), Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego (1966–1972), Ministerstwo Oświaty i Wychowania (od 1972). Redaktor w tym czasie był powoływany każdorazowo przez odpowiedniego ministra oświaty.

Zmieniali się wydawcy „Poradnika Językowego”, który w omawianym czasie był wydawany kolejno przez:

- Państwowy Instytut Wydawniczy (PIW) – 1948–1955,
- Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna” (WP) – 1956–1962,
- Państwowe Wydawnictwo Naukowe (PWN) – 1963–1991.

1.2. Zawartość treściowa pisma

„Poradnik Językowy” po wznowieniu w 1948 roku, jeśli się weźmie pod uwagę skład Komitetu Redakcyjnego, autorów tekstów oraz informację umieszczoną w stopce redakcyjnej o adresie redakcji,⁶ jest zasadniczo – do roku 1950 – czasopismem warszawskim. Dopiero w wyniku stopniowego rozszerzania składu Komitetu Redakcyjnego i przekształcenia w 1951 roku z dwumiesięcznika w miesięcznik nabiera charakteru ogólnopolskiego.

W latach 1948–1950 w ciągu roku jest wydawanych 6 zeszytów. Teksty ukazują się w następujących działach: *Artykuły*; *Objaśnienia wyrazów i zwrotów*; *Głosy czytelników*; *Co piszą o języku?*; *Od redakcji*; *Recenzje*. W sumie w latach 1948–1950 „Poradnik Językowy” miał 6 działów. Najwięcej tekstów było publikowanych w dziale *Artykuły* – 68 pozycji. Głównymi autorami są: Halina Koneczna, Halina Kurkowska, Stanisław Skorupka, Jan Tokarski oraz – oczywiście – Witold Doroszewski: Halina

⁵ W latach 1970–1971 „Poradnik Językowy” nie jest – jak można sądzić – związany z żadną instytucją. Na stronie tytułowej widnieje tylko informacja: „Miesięcznik założony w 1901 r. przez Romana Zawilińskiego”.

⁶ W stopce redakcyjnej „Poradnika Językowego” 1948, z. 1, i kolejnych roczników wydanych przez PIW (1948–1955) znajduje się następująca informacja: „Redakcja: Warszawa, ul. Smulikowskiego 4. Zakład Języka Polskiego Uniwersytetu Warszawskiego”.

Koneczna publikuje m.in. ważne dla początku badań dialektologicznych po II wojnie światowej w Polsce studium *Dialekty a język ogólnopolski* [1949, z. 2, s. 1–5; 1949, z. 3, s. 5–10]; Halina Kurkowska pisze *O języku „Lalki” Bolesława Prusa* [1948, z. 1, s. 2–8] oraz *O zmianach znaczeń wyrazów* [1949, z. 3, s. 10–15]; Stanisław Skorupka zaczyna swój cykl studiów poświęconych przenośniom w różnych odmianach polszczyzny – *Przenośnie z zakresu pojęć lekarskich* [1948, z. 1, s. 12–16]; *Przenośnie w języku potocznym* [1949, z. 1, s. 5–14]; Jan Tokarski ogłasza dwa ważne opracowania: *Z zagadnień dzisiejszej dialektologii* [1949, z. 1, s. 18–24] oraz: *O kategorii przysłowka. (Refleksje teoretyczno-dydaktyczne)* [1949, z. 2, s. 14–20]; Witold Doroszewski publikuje m.in. artykuł o Janie Baudouinie de Courtenay w 20. rocznicę jego śmierci [1949, z. 1, s. 1–4] oraz ważny tekst dotyczący kultury języka *Fizjologiczny mechanizm błędów językowych* [1950, z. 4, s. 1–5; z. 5, s. 1–5].

Artykuły dotyczą takich zagadnień, jak dialektologia, język pisarzy i tekstów literatury pięknej, słownictwo techniczne, stylistyka, semantyka, odmiany polszczyzny, poprawność językowa, ortografia i interpunkcja.

Poza wyżej wymienionymi autorami tekstów są: Aleksandra Obrębska-Jabłońska – *O żeńskich formach tytułów i nazw zawodów* [1949, z. 4, s. 1–4]; Ananiasz Zajączkowski – *Staropolski talizman (Z historii zapożyczeń orientalnych)* [1949, z. 5, s. 1–6]; *O kilku orientalnych terminach żeglarskich w piśmiennictwie polskim (od XVI w.)* [1950, z. 3, s. 1–7]; Bożena Głowacka – *Wyrażenia łowieckie w mowie potocznej* [1949, z. 2, s. 20–28]; Zofia Gosiewska – *Z historii badań nad językiem i stylem autorów* [1949, z. 4, s. 16–23]; Janina Mally – *O języku listów Chopina* [1950, z. 4, s. 9–15]; Zofia Pomianowska – *Uwagi o „gadce” warmińskiej* [1950, z. 3, s. 14–18]; Wanda Tazbirówna – *Uwagi o języku migającym wychowanków Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych w Warszawie* [1950, z. 5, s. 12–18]; Andrzej Sieczkowski – *Praca nad słownikami słowiańskimi w Pradze* [1949, z. 2, s. 11–14]; Stefan Wyrębski – *O potrzebie polszczenia słownictwa technicznego* [1948, z. 1, s. 16–17]. Do zespołu autorskiego wcześniej dołącza Witold Taszycki, który prowokuje zwykle swymi krótkimi tekstami dyskusje z Witoldem Doroszewskim, por. np. „Należałoby” czy „należało by” [1949, z. 2, s. 29–30]; *Na marginesie ostatniego wydania „Kazań Świętokrzyskich”* [1950, z. 2, s. 1–5]; *Staropolskie „miłosirdny”* [1950, z. 5, s. 18–20⁷].

Poza działem *Artykuły* ważne miejsce zajmują: *Objaśnienia wyrazów i zwrotów* – redagowane od zeszytu 1 przez Witolda Doroszewskiego, ale także rubryka *Co piszą o języku?*, prowadzona głównie przez Andrzeja Sieczkowskiego; pisują w niej także Stanisław Skorupka oraz Witold Doroszewski, i *Głosy czytelników* – dział redagowany przez Witolda Doroszewskiego i Andrzeja Sieczkowskiego.

⁷ W tym samym zeszycie Witold Doroszewski pisze polemiczny tekst: *Staropolskie „miłosirdny” : „miłosirdy”* [1950, z. 5, s. 20].

Z obowiązku należy dodać, że zdecydowana większość artykułów nie przekracza 5 stron, dłuższe teksty są dzielone na dwie, a nawet trzy części, paginacja poszczególnych zeszytów jest odrębna.

Od 1951 roku „Poradnik Językowy” zaczyna ukazywać się jako miesięcznik – wychodzi 10 zeszytów w roku (pismo nie ukazuje się w miesiącach wakacyjnych). Jest podzielony na następujące działy: *Artykuły*; *Przemówienia wygłoszone na pogrzebie prof. Witolda Doroszewskiego*; *Język polski w szkole*;⁸ *Język polski za granicą*;⁹ *Recenzje*; *Co piszą o języku?*; *Z gwary warmińskiej i mazurskiej*; *Z gwary sandomierskiej*; *Z gwary kurpiowskiej*; *Z gwary augustowskiej*; *Z gwary suwalskiej*; *Z gwary świętokrzyskiej*; *Z gwary kaszubskiej*; *Teksty gwarowe*;¹⁰ *Z polsko-czeskiego pogranicza językowego*; *Uzupełnienia – uwagi – spostrzeżenia*;¹¹ *Objaśnienia wyrazów i zwrotów*; *Głosy czytelników*; *Półów perełek*;¹² *Od redakcji*;¹³ *List do redakcji*; *Dyskusje*; *Sprawozdania*;¹⁴ *Bibliografia*;¹⁵ *Kronika*; *Nekrologi*;¹⁶ *Notatki słowotwórcze*.

⁸ Rubryka pojawia się w zeszycie 1 z 1956 r. Została zainaugurowana artykułem Jana Tokarskiego *Zakres nauki języka ojczystego w programie szkolnym. 1. Uwagi wstępne* [s. 34–37]. Rubryka ta nie zawsze była konsekwentnie prowadzona. Świadczy o tym np. to, że część 2. ww. artykułu w zeszycie 2 z 1956 r. została zamieszczona w dziale *Artykuły*.

⁹ Rubryka zaczyna się ukazywać w roczniku 1971, o czym redakcja „Poradnika...” informuje na 3. stronie okładki. Dział inauguruje artykuł Władysława Werenicza *Stan badań nad gwarami polskimi w ZSRR* [s. 27–38], co świadczy o tym, że redakcja przywiązywała do tego działu szczególną wagę. W zeszycie 2 z 1971 r. ukazał się artykuł Danuty Bienkowskiej *Nauczanie języka polskiego na uniwersytetach w Kanadzie* [s. 111–116] oraz, w dziale *Język polski za granicą*, recenzja [1971, z. 2, s. 117–119] książki Ferdinanda Buffy’ego i Haliny Ivaničkovéj, *Učebnica polštiny pre samoukov*, Bratislava 1968, autorstwa Ewy Siatkowskiej. W dziale tym w 1971 roku zostały opublikowane też teksty Janiny Wójtowicz o nauczaniu języka polskiego za granicą, por. *Niektóre problemy nauczania języka polskiego jako obcego*, 1971, z. 4, s. 264–271; z. 5, s. 338–349, oraz artykuł Urszuli Wińskiej *Język ojczysty dzieci polskich w Londynie* [1971, z. 3, s. 183–190].

¹⁰ Dział *Teksty gwarowe* w roczniku 1956 zastępuje rozdrobnione do tej pory działy *Z gwary...*

¹¹ Rubryka pojawia się w zeszycie 7 z 1972 r. Została zainaugurowana tekstem Andrzeja Bańkowskiego *Kosobudy i inne toponimy. Uwaga do artykułu H. Górnowicza, Nazwy rodowe polskiej części dawnej Rusi Czerwonej* [1972, z. 1, s. 7–19, s. 446–447].

¹² W zeszycie 10 z 1957 r. ukazują się dwa teksty pod wspólnym tytułem *Półów pereł*.

¹³ Rubryka ta ukazuje się sporadycznie pod nazwami: *Od redakcji* lub *Redakcja*. Niekiedy uwagi od redakcji lub od redaktora są zamieszczane w rubryce *Artykuły*, por. np. zeszyt 7 z 1954 r., tekst podpisany przez W.D. pt. *Wyjaśnienie*.

¹⁴ Pod tą nazwą pojawia się rubryka w zeszycie 5 z 1957 r.

¹⁵ W latach 1961–1968 *Bibliografię* opracowuje Mieczysław Szymczak. Od roku 1969 – Krystyna Długosz-Kurczabowa i Władysław Kupiszewski.

¹⁶ Nekrologi są publikowane w dziale *Artykuły* każdorazowo na początku działu od 1948 r.

W sumie w latach 1948–1976¹⁷ opublikowano 1365 artykułów, 736 recenzji. *Objaśnienia wyrazów i zwrotów* ukazują się 254 razy. Witold Doroszewski rubrykę tę redagował w sposób szczególny – w każdym zeszycie było zwykle około 5, często bardzo rozbudowanych, analiz historycznojęzykowych omawianych wyrazów i zwrotów (podana liczba informuje, ile razy ukazała się rubryka).

Ważne miejsce w omawianym okresie zajmuje dział *Z gwary...* (*Z gwary warmińskiej i mazurskiej; Z gwary sandomierskiej; Z gwary kurpiowskiej; Z gwary augustowskiej; Z gwary suwalskiej; Z gwary świętokrzyskiej; Z gwary kaszubskiej*), przemianowany w 1956 roku na *Teksty gwarowe*, zawierał bowiem w istocie teksty zbierane w różnych regionach kraju. *Teksty gwarowe* ukazują się do roku 1975, a więc do śmierci Witolda Doroszewskiego.

Pojawiają się nowe działy: *Język polski w szkole* (1956) oraz *Język polski za granicą* (1971) – wyodrębnione z działu *Artykuły*. Rubrykami stałymi są działy: *Sprawozdania* (1957) oraz *Bibliografia* (1960). Przez krótki czas ukazuje się dział *Kronika* (1960–1966). W 1972 roku pojawia się dział noszący nazwę *Uzupełnienia – uwagi – spostrzeżenia*, który zastępuje dotychczasowe: *Głosy czytelników*, *List do redakcji*, *Kronika*. Jest jednak pewna niekonsekwencja w sposobie porządkowania tekstów. Dotyczy to zwłaszcza działów *Język polski w szkole* i *Język polski za granicą*, ale także działu *Recenzje* – teksty należące merytorycznie lub formalnie do tych działów znajdujemy nierzadko w dziale *Artykuły* (przeciwnie kwalifikacje są zdecydowanie rzadkie).

W latach 1951–1976 poszerza się krąg autorów publikujących w „Poradniku Językowym” i poruszanych zagadnień. Bardzo aktywni są nadal wymienieni już: Halina Koneczna, Halina Kurkowska, Janina Mally, Wanda Pomianowska, Stanisław Skorupka, Jan Tokarski, Andrzej Sieczkowski, Witold Taszycki, Ananiasz Zajączkowski. Pojawiają się jednak stopniowo nowi autorzy, m.in. Barbara Bartnicka, Tadeusz Brajerski, Zygmunt Brocki, Danuta Buttler, Jadwiga Chłudzińska, Maria Chmura, Witold Cienkowski, Jiří Damborský, Krystyna Długosz, Władysław Kupiszewski, Jadwiga Puzynina, Tadeusz Milewski, Barbara Mocarska, Halina Satkiewicz, Janusz Siatkowski, Mieczysław Szymczak.

Zagadnienia poruszane w pracach publikowanych w „Poradniku Językowym” w tym czasie są bardzo różnorodne, rzadko jednak decydują o tym aktualnie modne kierunki badań językoznawczych. Pismo pod tym względem jest dość zachowawcze. Problemy poruszane na łamach „Poradnika...” są wyznaczane przez potrzeby oświatowe, edukacyjne,

¹⁷ Witold Doroszewski zmarł w styczniu 1976 roku, ale jego nazwisko obwiedzione czarną obwódką jest widoczne w stopce redakcyjnej do końca 1976 roku. Mieczysław Szymczak obowiązki redaktora „Poradnika Językowego” formalnie obejmuje z początkiem 1977 roku.

społeczne, zgodnie z misją sformułowaną przez założyciela pisma, potwierdzoną następnie w przytoczonej wyżej wypowiedzi z roku 1948.

I tak przykładowo, na początku prac koncepcyjnych nad przygotowywanym słownikiem języka polskiego ukazały się ważne z tego punktu widzenia opracowania, m.in.: Witolda Doroszewskiego *O pracy nad nowym słownikiem języka polskiego* [1952, z. 1, s. 1–4]; Stanisława Skorupki *Organizacja i technika prac słownikowych* [1952, z. 2, s. 1–10]; Jana Tokarskiego *Podstawy naukowe nowego słownika języka polskiego* [1952, z. 4, s. 1–11]; Zofii Łempickiej *Hasła specjalne w słowniku współczesnego języka polskiego* [1952, z. 7, s. 25–31]; Stanisława Skorupki *Stan i zadania leksykografii polskiej* [1952, z. 9, s. 1–6]; Witolda Doroszewskiego *O pracy nad układem haseł w słowniku* [1952, z. 10, s. 1–5].

W związku z prowadzonymi na szeroką skalę badaniami dialektologicznymi publikowano teksty dotyczące sposobów zbierania, porządkowania i archiwizowania materiałów oraz metod analizy. Świadczą o tym m.in. następujące artykuły: J. Działówna, H. Korzeniówna, E. Ziegler, *Mapowanie faktów fonetycznych* [1952, z. 9, s. 14–23]; Witold Cienkowski, *Kwestionariusz do badań słownictwa gwarowego* [1952, z. 9, s. 30–35]; Witold Doroszewski, *Przedmiot i metody dialektologii* [1953, z. 1, s. 1–8; z. 2, s. 1–7; z. 3, s. 2–10; z. 4, s. 4–12].

Poza opracowaniami ważnymi z punktu widzenia prowadzonych badań poruszano problemy ogólnojęzykoznawcze, teoretyczne. Do takich np. należały rozważania na temat współczesnego językoznawstwa [por. np. Witold Doroszewski, *Horyzonty współczesnego językoznawstwa*, 1952, z. 7, s. 1–9; Jan Tokarski, *Dynamizm procesów językowych i metody jego badania*, 1952, z. 8, s. 1–16; Wanda Pomianowska, *Ewolucja języka w świetle faktów gwarowych*, 1952, z. 9, s. 6–14]; pochodzenia polskiego języka literackiego [por. Mikołaj Rudnicki, *W sprawie pochodzenia polskiego języka literackiego (Pokłosie dyskusji)*, 1952, z. 5, s. 1–12; Tadeusz Milewski, *Kilka uwag o powstaniu polskiego języka literackiego*, 1952, z. 7, s. 17–25]; metodologii opisu jednostek językowych [por. Andrzej Bogusławski, *W sprawie synchronii i diachronii w analizie morfologicznej*, 1960, z. 7, s. 321–328; Jadwiga Puzynina, *Rzeczowniki zbiorowe jako podstawa formacji jednostkowych*, 1952, z. 4, s. 11–17; Stanisław Skorupka, *Frazeologia a semantyka*, 1952, z. 7, s. 9–16; Stanisław Skorupka, *Typy połączeń frazeologicznych*, 1952, z. 5, s. 12–20]; badań nad wymową Polaków [np. Bożena Wierzchowska, *Różnice w mowie pokoleń*, 1952, z. 10, s. 13–24]; odmian współczesnej polszczyzny [por. Zygmunt Brocki, *Fachowy język potoczny a fachowy język „oficjalny”*, 1952, z. 4, s. 17–26, z. 5, s. 30–36]; słowotwórstwa [por. Renata Grzegorzczkowska, Jadwiga Puzynina, *Z zagadnień słowotwórstwa*, 1959, z. 6–7 s. 241–253; Renata Grzegorzczkowska, Jadwiga Puzynina, *Zagadnienia słowotwórstwa rzeczowników w atlasie ogólnosłowiańskim*, 1961, z. 1, s. 10–24]; polskiego nazewnictwa osobowego [por. Stanisław Rospond, *Ze studiów nad polskim nazewnictwem osobowym*, 1969, z. 5; z. 6; 1971, z. 7; 1972, z. 5; 1975, z. 2; z. 8; 1978, z. 2] i innych.

Przykłady nie wyczerpują listy osiągnięć „Poradnika Językowego” w zakresie podejmowanych problemów. Można bez przesady powiedzieć, że czasopismo, mimo dystansowania się od wielu „nowinek” teoretycznych, co było odbiciem pozytywistycznej, jak ją można nazwać, postawy badawczej Witolda Doroszewskiego, nie tylko uważnie śledzi zmiany dokonujące się w językoznawstwie, ale uczestniczy w tych zmianach, a nawet niektóre inicjuje. Za przykład niech posłużą prace dwojga szczególnie bliskich autorowi tego opracowania uczonych: Danuty Buttler i Jana Tokarskiego. Cykle ich artykułów, opublikowanych na łamach „Poradnika Językowego”, stanowią ważną część dorobku polskiego językoznawstwa XX wieku.

Spośród wielu ważnych prac Jana Tokarskiego, opublikowanych w „Poradniku Językowym” (około 60 publikacji), na szczególną uwagę zasługuje cykl pt. *Fleksja polska, jej opis w świetle możliwości mechanizacji w urzędzeniu przekładowym* [1961, z. 3 i 8; 1962, z. 4; 1963, z. 1, 2, 3–4, 5–6, 9; 1964, z. 4, 5, 6]. Ten absolutnie wyprzedzający swoją epokę, prekursorski w stosunku do językoznawstwa komputerowego, sposób analizy morfologicznej jednostek językowych stanowi bardzo dobry przykład wkładu „Poradnika Językowego” w rozwój współczesnych badań nad językiem polskim.

Wśród publikacji Danuty Buttler, opublikowanych w „Poradniku Językowym” (około 60 pozycji), na szczególną uwagę zasługują trzy cykle: *Semantyka a składnia w związkach wyrazowych* [6 artykułów; 1966, z. 6, 7, 9, 10 oraz 1967, z. 1, 2]; *Typy błędów leksykalnych* [3 artykuły: 1970, z. 2, 3, 4]; *Odmiany polskiej homonimii* [1971, z. 1, 2] oraz dwa opracowania powiązane z *Odmianami...* merytorycznie: *Zmiany ilościowe w zasobie homonimów* [1971, z. 3] i *Formalne sposoby eliminowania homonimiczności wyrazów* [1971, z. 4]. Cykle tu wymienione zapoczątkowują bardzo istotny nurt badań nad leksyką i semantyką języka polskiego. O randze tych prac świadczy to, że mimo upływu niemal półwiecza są one ciągle przywoływane jako podstawa wszelkich badań nad polszczyzną XX wieku, a jednocześnie zaproponowana metoda analizy jednostek leksykalno-semantycznych do tej pory służy za wzór dla współczesnych badaczy.

Podane przykłady w pełni poświadczają przekonanie autora tego opracowania o roli „Poradnika Językowego” i jego redaktora – Witolda Doroszewskiego – w kształtowaniu wiedzy o języku w połowie XX wieku.

2. „Poradnik Językowy” kierowany przez Mieczysława Szymczaka (1977–1985)

2.1. Redaktor i Komitet Redakcyjny. Właściciel pisma oraz wydawcy

W roku 1976 sytuacja „Poradnika Językowego” przedstawiała się następująco: był organem Towarzystwa Kultury Języka, jego wydawcą było Państwowe Wydawnictwo Naukowe, redaktor „Poradnika...” był powoływany przez odpowiedniego ministra Oświaty i Wychowania na wniosek wydawcy

(który uzgadniał to w sposób nieformalny z przedstawicielami środowiska, a formalny zapewne z odpowiednimi organami politycznymi państwa).

W 1976 roku skład Komitetu Redakcyjnego „Poradnika Językowego” był następujący: redaktor i przewodniczący Komitetu Redakcyjnego: Witold Doroszewski, zastępca redaktora: Mieczysław Szymczak, Komitet Redakcyjny: Barbara Falińska (Warszawa), Hubert Górnowicz (Gdańsk), Halina Kurkowska (Warszawa), Zofia Mianowska (Warszawa), Leszek Moszyński (Gdańsk), Wanda Pomianowska (Warszawa), Andrzej Sieczkowski (Warszawa), Stanisław Skorupka (Warszawa), Zdzisław Stieber (Warszawa), Alicja Szlązakowa (Warszawa), Witold Taszycki (Kraków); sekretarzem redakcji była Magdalena Foland.

Po śmierci Witolda Doroszewskiego faktycznie zaczął kierować pracami redakcji Mieczysław Szymczak, lecz formalnym redaktorem pisma do końca 1976 roku pozostawał Zmarły. Trudno wytłumaczyć tę sytuację, ale tak ona właśnie się przedstawiała. Jedną z prawdopodobnych przyczyn było to, że miesięcznik planuje się ze znacznym wyprzedzeniem, zamawia się odpowiednie teksty, uzgadnia je z autorami i wykonuje się różne prace związane z przygotowaniem poszczególnych zeszytów, być może więc z tego powodu uznano, że taki tryb postępowania jest właściwy. Tak na pewno da się powiedzieć o dwóch pierwszych zeszytach tego rocznika: zeszyt 1 – poświęcony Janowi Baudouinowi de Courtenay – oraz zeszyt 2 zostały przygotowane pod kierunkiem Witolda Doroszewskiego, ale następne już nie (w zeszycie 3 opublikowano teksty okolicznościowe oraz referaty wygłoszone na konferencji jemu poświęconej). Warto jednak wiedzieć, że dział *Objaśnienia wyrazów i zwrotów* w całym roczniku wypełniają teksty opracowane przez Witolda Doroszewskiego (z. 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10).

W zeszycie 10 z 1976 r. na s. 472 – po tekście *Objaśnień...* – redakcja zamieściła następujące ogłoszenie, które należy przytoczyć w całości, bo jest to też pewnego rodzaju hołd złożony autorowi tej rubryki:

Rubryka *Objaśnienia wyrazów i zwrotów* istnieje od roku 1935. Przez 41 lat z niezwykłym talentem popularyzatorskim i z niezwykłą systematycznością wypełniał ją treścią Redaktor Naczelny naszego pisma – Prof. Dr Witold Doroszewski. Na łamach tej rubryki odpowiadał On na pytania dotyczące poprawności i kultury języka nadsyłane do Redakcji i do Radiowego Poradnika Językowego ze wszystkich stron kraju. Pytań było wiele; odzwierciedlały one wątpliwości społeczeństwa związane z rozwojem naszego języka. Udzielane odpowiedzi były zawsze wszechstronnie przemyślane, oparte na głębokiej znajomości wszystkich odmian polszczyzny oraz wypowiedane w pięknej formie językowej. *Objaśnienia wyrazów i zwrotów* były jednym z najpoczytniejszych działów „Poradnika Językowego”, a zebrane w dwa tomy pt. „O kulturę słowa” (Warszawa 1962 i 1966) stały się bestsellerem nie tylko językoznawczym.

W numerze bieżącym z największym żalem ogłaszamy ostatni odcinek pióra Profesora Witolda Doroszewskiego. Stworzoną przez niego rubrykę pragniemy kontynuować, zachowując jej dotychczasowy charakter. Pragniemy w dalszym ciągu służyć społeczeństwu radą i pomocą w rozstrzyganiu wszystkich wątpliwości językowych, w poszukiwaniu najwłaściwszych form wypowiedzi, w ukazywaniu piękna naszego języka ojczystego. Cel ten możemy realizować jedynie w ścisłej współpracy z Czytelnikami. Do współpracy tej Czytelników serdecznie zapraszamy.

W 1977 roku po objęciu formalnego kierownictwa pisma przez Mieczysława Szymczaka [1977, z. 3] następują zmiany w składzie Komitetu Redakcyjnego: redaktor i przewodniczący Komitetu Redakcyjnego: Mieczysław Szymczak, członkowie: Jan Basara (Warszawa), Magdalena Poland (Warszawa), Barbara Falińska (Warszawa), Hubert Górnowicz (Gdańsk), Anna Józwiak (Warszawa), Mieczysław Karaś (Kraków), Leszek Moszyński (Gdańsk), Andrzej Sieczkowski (Warszawa), Stanisław Skorupka (Warszawa), Teresa Skubalanka (Lublin), Zdzisław Stieber (Warszawa), Witold Taszycki (Kraków), Przemysław Zwoliński (Warszawa). Sekretarzem redakcji była Wanda Sławińska.

2.2. Zawartość treściowa pisma

Nowy redaktor nie wprowadził zasadniczych zmian w układzie pisma. Przedstawione poniżej zestawienie działów „Poradnika Językowego” wskazuje raczej na jego dalsze porządkowanie, które zostało zapoczątkowane jeszcze za redakcji Witolda Doroszewskiego. Znikają przede wszystkim działy rozdrobnione. Konsekwentnie i systematycznie są wypełniane rubryki (w nawiasie liczba publikacji) : *Artykuły* (404), *Język polski w szkole* (32), *Język polski za granicą* (91), *Recenzje* (113), *Sprawozdania* (59), *Co piszą o języku?* (19), *Objaśnienia wyrazów i zwrotów* (77). Systematycznie ukazuje się *Bibliografia* opracowywana przez Krysytynę Długosz-Kurczabową i Władysława Kupiszewskiego. Systematycznie też i na wysokim poziomie jest opracowywana przez M. Szymczaka rubryka *Objaśnienia wyrazów i zwrotów*. Rubrykę *Co piszą o języku?* autorsko opracowuje A.S. (Andrzej Sieczkowski), pierwsze teksty w tej rubryce zaczyna też publikować R.S. (Roxana Sinielnikoff). Pojawia się dział *Mówią nazwy*, którego autorem jest Stanisław Rospond, ale ukazuje się tylko przez 4 lata (1980–1984, 6 artykułów). Słabo jest wykorzystywany dział *Uzupełnienia – uwagi – spostrzeżenia* (tylko w latach 1977 i 1978).

Dorobek „Poradnika Językowego” w ciągu ośmiu lat kierowania pismem przez Mieczysława Szymczaka – mimo że nie dane mu było rozwinąć różnych zarysowujących się inicjatyw – jest niemały. Jeśli chodzi o ocenę tego dorobku, ograniczmy się tylko do niektórych wątków.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że w tym czasie „Poradnik Językowy” otworzył się bardziej niż dotąd na środowisko naukowe pozawarszawskie. Publikują autorzy z Poznania, Lublina, Katowic, Krakowa, Gdańska – praktycznie ze wszystkich ośrodków, w których prowadzone są badania językoznawcze. Pismo jest otwarte zwłaszcza na młodych badaczy.

W „Poradniku Językowym” publikowane są niekiedy materiały po-konferencyjne, związane z profilem i misją pisma. Przykładem tego niech będzie publikacja materiałów z konferencji poświęconej poradnictwu językowemu, zorganizowanej przez Komisję Kultury Języka Komitetu Językoznawstwa PAN 7 grudnia 1977 roku [1978, z. 7–8].

Kontynuowane są dobre tradycje pisma, do których należy podejmowanie nowych problemów badawczych. Podstawę sformułowania takiej obserwacji stanowią przykłady opracowań w zakresie:

- atlasów językowych Europy [por. Mieczysław Szymczak, *Atlas językowy Europy*, 1977, z. 6, s. 241–246; Jan Basara, *Ogólnosłowiański atlas językowy*, 1977, z. 6, s. 247–252; Zenon Sobierajski, *Problemy metodyczne atlasu lingwistyczno-etnograficznego (na przykładzie Atlasu języka i kultury Wielkopolski)*, 1982, z. 1, s. 1–20];
- socjolingwistyki [por. Władysław Lubaś, *Teoria i metody socjolingwistyczne*, 1982, z. 4, s. 199–212; Danuta Bartol-Jarosińska, *Inteligent w języku robotników warszawskich*, 1983, z. 10 s. 656–662];
- słownictwa potocznego [por. np. Danuta Buttler, *Polskie słownictwo potoczne*, 1977, z. 3, s. 89–98; z. 4, s. 153–163, 1978, z. 1, s. 7–19, Danuta Buttler, *Procesy multiwerbizacji we współczesnej polszczyźnie*, z. 2, s. 54–62; Władysław Miodunka, *O badaniach słownictwa i gramatyki francuszczyzny mówionej*, 1977, z. 5, s. 206–218];
- metodologii analizy słowotwórczej [por. np. Jadwiga Puzynina, *O relacjach derywatów do ich podstaw i peryfraz słowotwórczych*, 1978, z. 3, s. 93–98; Jadwiga Puzynina, *Transpozycja, mutacja, modyfikacja*, z. 5, s. 193–199; Alicja Nagórko-Kufel, *Statystyczna struktura słownictwa motywowanego*, z. 3, s. 99–105];
- frazeologii [np. Stanisław Bąba, *Ograniczenia w zakresie kategorii liczby komponentu a stabilność struktury formalnej związku frazeologicznego*, 1982, z. 3, s. 141–151];
- etymologii [np. Andrzej Bańkowski, *Szkice z polskiej etymologii onomastycznej*, 1978, z. 6, s. 269–281; 1979, z. 10, s. 365–371];
 - stylizacji językowej [por. np. Stanisław Dubisz, *Uwagi o dialektyzacji w „Konopielce” Edwarda Redlińskiego*, 1977, z. 7, s. 293–304];
 - badań nad językiem Polonii [por. Stanisław Dubisz, *Z metodologii badań języka środowisk polonijnych*, 1983, z. 5, s. 292–301];
 - nauczania języka polskiego jako obcego [Jan Lewandowski, *Z dziejów nauczania języka polskiego jako obcego*, 1978, z. 3, s. 125–130].

3. „Poradnik Językowy” kierowany przez Danutę Buttler (1986–1991)

3.1. Redaktor i Komitet Redakcyjny. Właściciel pisma oraz wydawcy

Danuta Buttler objęła redakcję „Poradnika Językowego” nie w pełni przygotowana do tej roli w związku z nagłą śmiercią Mieczysława Szymczaka, dlatego jako warunek postawiła konieczność powołania zastępcy redaktora, proponując na tę funkcję Jerzego Podrackiego.

Skład Komitetu Redakcyjnego, który widnieje w stopce redakcyjnej pisma w zeszycie 1 z 1986 r. jest następujący: redaktor i przewodniczący Komitetu Redakcyjnego – Danuta Buttler, zastępca redaktora –

Jerzy Podracki, członkowie: Jan Basara (Warszawa), Barbara Falińska (Warszawa), Magdalena Foland-Kugler (Warszawa), Hubert Górnowicz (Gdańsk), Anna Józwiak (Warszawa), Jerzy Maciejewski (Toruń), Leszek Moszyński (Gdańsk), Andrzej Sieczkowski (Warszawa), Stanisław Skorupka (Warszawa), Teresa Skubalanka (Lublin), Alfred Zaręba (Kraków). Funkcję sekretarza redakcji pełniła Ewa Markowska.

Pod względem formalno-prawnym nie nastąpiły żadne istotne zmiany. „Poradnik Językowy” pozostaje organem Towarzystwa Kultury Języka i jest wydawany przez Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

3.2. Zawartość treściowa pisma

Również w zakresie układu w czasie kierowania pismem przez Danutę Buttler nie nastąpiły w „Poradniku Językowym” większe zmiany. Pojawia się tylko nowa nazwa działu *Sprawozdania, uwagi, polemiki*, która zastępuje dotychczasową *Uzupełnienia – uwagi – spostrzeżenia*; w zakres tego działu wchodzi dotychczas odrębna rubryka *Sprawozdania*. Pojawia się też nowy dział *Roztrząsania*, ale redakcja szybko rezygnuje z jego prowadzenia (został w tym dziale opublikowany tylko jeden artykuł).

W sumie w ciągu 5 lat w poszczególnych działach opublikowano następujące liczby tekstów: *Artykuły* – 308; *Język polski w szkole* – 10; *Język polski za granicą* – 21; *Recenzje* – 90; *Sprawozdania* – 2; *Sprawozdania, uwagi, polemiki* – 26; *Roztrząsania* – 1; *Co piszą o języku?* – 45; *Objaśnienia wyrazów i zwrotów* – 57; *Bibliografia* – 7; *Redakcja* – 2.

Stałe rubryki, do których materiał jest zamawiany przez redakcję, tj. *Co piszą o języku?*, *Objaśnienia wyrazów i zwrotów* oraz *Bibliografia* – były dotychczas prowadzone zasadniczo przez stałych autorów. Podobnie jest w dalszym ciągu z działem *Co piszą o języku?* – opracowuje go autorsko R.S. (Roxana Sinielnikoff) i *Bibliografia*, którą opracowują Krystyna Długosz-Kurczabowa i Władysław Kupiszewski, zmieniała się natomiast sytuacja w zakresie przygotowywania materiałów do rubryki *Objaśnienia wyrazów i zwrotów*. Danuta Buttler tylko na samym początku próbuje dochować tradycji redagowania tego działu przez redaktora naczelnego. W praktyce – przy pogarszającym się jej zdrowiu – okazuje się to trudne. Dlatego obok niej pojawiają się inni autorzy: Andrzej Markowski, Halina Satkiewicz, Barbara Klebanowska, Wanda Budziszewska, Krzysztof Wróblewski, Elżbieta Wierzbicka.

W publikacjach „Poradnika Językowego” w omawianym okresie są poruszane problemy z okresów wcześniejszych i pojawiają się nowe wątki. Ze starych, tradycyjnych, wpisanych niejako do podstawowych zadań pisma, są omawiane zagadnienia kultury języka i nowe, zróżnicowane ujęcie normy językowej [por. zeszyt 3 z 1990 r.; Danuta Bartol-Jarosińska, *Zróżnicowanie społeczeństwa a norma językowa*, 1990, z. 4, s. 253–259]. Nowe to m.in. zainicjowanie dyskusji nad stylem potocznym [por. Jerzy Bartmiński, *Styl potoczny jako centrum systemu stylowego języka*, 1991,

z. 1–2, s. 10–23]; nowa propozycja badań nad homonimią [por. Hanna Jadacka, *O przydatności opisu gniazdowego w badaniach nad polisemią i homonimią*, 1987, z. 1, s. 11–39], a także teksty poświęcone językowi polityki [por. Jerzy Bartmiński, *„Prawica — lewica. Sposoby profilowania pojęć*, 1991, z. 5–6, s. 160–166] oraz kontynuacja, ale w odniesieniu do systemu leksykalnego, badań nad językiem Polonii [por. Elżbieta Sękowska, *Słowntwórstwo wyrazów polonijnych na tle sposobów adaptacji leksmów obcego pochodzenia w dialekcie polonijnym*, 1987, z. 1, s. 54–60].

Okres prowadzenia „Poradnika Językowego” przez Danutę Buttler jest trudny. Powołując ją na redaktora naczelnego, środowisko naukowe doceniło rangę dokonań naukowych uczonej. Niestety, stale pogarszający się stan jej zdrowia nie pozwolił na realizację planów, które wyraźnie widać w analizie zawartości treściowej czasopisma z tego okresu.

4. „Poradnik Językowy” kierowany przez Halinę Satkiewicz (1991–2008)

4.1. Redaktor i Komitet Redakcyjny. Właściciel pisma oraz wydawcy

Halina Satkiewicz objęła redakcję „Poradnika Językowego” w połowie 1991 r. Od samego początku sytuacja była trudna, w związku bowiem z postępującą chorobą Danuty Buttler trudności z prowadzeniem pisma dały się zauważyć już w roku 1990 (łączone zeszyty). Trudności dodatkowo były spowodowane i tym, że miesięcznik (sic!) był prowadzony przez redaktora i sekretarza redakcji. Taki styl pracy ukształtował się od początku istnienia pisma, wtedy, gdy jego charakter zasadniczo różnił się od tego, który opisujemy na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. Ten jednoosobowy sposób prowadzenia pisma został utrzymany przez H. Satkiewicz. To oraz nasilające się kłopoty ze wzrokiem, które utrudniały czytanie redagowanych tekstów, a także dający się zauważyć niemal chroniczny brak materiałów (H. Satkiewicz charakteryzowała pewną nieśmiałość w pozyskiwaniu autorów) spowodowały opóźnienia w wydawaniu poszczególnych zeszytów i w związku z tym konieczność łączenia zeszytów, co do tej pory należało do wyjątków w długiej historii powojennej „Poradnika Językowego”. Sytuację dodatkowo pogorszyło to, że H. Satkiewicz w pewnym momencie (mniej więcej rok po objęciu funkcji) redagowała czasopismo sama (w związku z rezygnacją z pracy dotychczasowego sekretarza redakcji – Ewy Markowskiej). W redagowaniu pisma pomagała Wanda Decyk, która przez wiele lat pełniła nieformalnie i społecznie obowiązki sekretarza redakcji. Ten stan rzeczy trwał do 1998 roku, kiedy Zarząd Główny Towarzystwa Kultury Języka zaproponował utworzenie Kolegium Redakcyjnego. Od tego czasu sytuacja się poprawiła, ale nie na tyle, aby przy zmieniających się radykalnie zasadach finansowania i wydawania czasopism oraz nowych obowiązkach nałożonych na redaktora naczelnego pisma, wymagających od niego umiejętności menedżerskich, można było przedłużać ten stan.

Halina Satkiewicz objęła „Poradnik Językowy”, kiedy był on jeszcze wydawany przez Państwowe Wydawnictwo Naukowe. W 1991 roku, w związku z przechodzeniem dotychczasowych wydawnictw państwowych na rozrachunek własny, Państwowe Wydawnictwo Naukowe zrezygnowało z wydawania niedochodowego pisma. Dzięki staraniom środowiska językoznawców warszawskich zgodziły się wydawać „Poradnik Językowy” Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. W ten sposób właścicielem pisma stał się Uniwersytet Warszawski.

Skład Komitetu Redakcyjnego w 1992 roku – po przejściu do Wydawnictw Uniwersytetu Warszawskiego – był następujący: Halina Satkiewicz – redaktor i przewodnicząca Komitetu Redakcyjnego, członkowie: Jan Basara (Warszawa), Barbara Falińska (Warszawa), Magdalena Foland-Kugler (Warszawa), Anna Jóźwiak (Warszawa), Jerzy Maciejewski (Toruń), Leszek Moszyński (Gdańsk), Andrzej Sieczkowski (Warszawa), Teresa Skubalanka (Lublin). Sekretarzem redakcji była Ewa Markowska (w ciągu roku jednak odeszła z redakcji i jej obowiązki przejęła Wanda Decyk).

Redaktorzy „Poradnika Językowego” – jak o tym już była mowa – w okresie PRL-u byli powoływani każdorazowo przez odpowiedniego ministra oświaty lub – wraz ze zmianą nazwy resortu – ministra oświaty i szkolnictwa wyższego (1966–1972), ministra oświaty i wychowania (1972–1987), ministra edukacji narodowej (1987–1989). Ta zasada obowiązywała również na początku zmiany ustrojowej w 1991 r.: redaktor naczelna Halina Satkiewicz została powołana przez ministra edukacji narodowej. W roku 2000 na mocy porozumienia z dyrektorem Wydawnictw Uniwersytetu Warszawskiego – Elżbietą Nogowicz, która reprezentowała rektora Uniwersytetu Warszawskiego, redaktora naczelnego i kolegium redakcyjne powołał prezes Zarządu Głównego Towarzystwa Kultury Języka. Wtedy też zostały powołane Kolegium Redakcyjne i Rada Redakcyjna w składach:

Kolegium Redakcyjne: Halina Satkiewicz – redaktor naczelny; członkowie: Stanisław Dubisz, Włodzimierz Gruszczyński, Józef Porayski-Pomsta, Elżbieta Sękowska, Wanda Decyk – sekretarz redakcji

Rada Redakcyjna: Halina Satkiewicz – przewodnicząca; członkowie: Jan Basara, Stanisław Dubisz, Włodzimierz Gruszczyński, Barbara Falińska, Magdalena Foland-Kugler, Andrzej Markowski, Leszek Moszyński, Józef Porayski-Pomsta, Elżbieta Sękowska, Teresa Skubalanka, Wanda Decyk – sekretarz.

4.2. Zawartość treściowa pisma

W dalszym ciągu pewnym modyfikacjom podlega układ działów „Poradnika Językowego”. Zostaje wydzielony przede wszystkim dział *Wspomnienia, jubileusze* (do 2002 roku teksty tego rodzaju były zamieszczane w dziale *Artykuły*), następnie dział ten zostaje podzielony na dwa odrębne: *Jubileusze, Wspomnienia*. Dział *Artykuły* zostaje przemianowany na *Artykuły i rozprawy*. Został dodany dział *Komunikaty Rady Języka Polskiego*.

Łączna liczba publikacji w poszczególnych działach w latach 1991–2008 wyniosła: *Jubileusze* – 14; *Artykuły* – 9; *Artykuły i rozprawy* – 599; *Język polski w szkole* – 17; *Język polski za granicą* – 17; *Recenzje* – 279; *Sprawozdania, uwagi, polemiki* – 149; *Co piszą o języku?* – 49; *Objaśnienia wyrazów i zwrotów* – 87; *Komunikaty Rady Języka Polskiego* – 77; *Bibliografia* – 18; *Redakcja* – 2.

Ze stałych rubryk tylko rubryka *Co piszą o języku?* była redagowana przez tego samego autora – Roxanę Sinielnikoff. Zmieniali się autorzy *Bibliografii*.¹⁸ Również dział *Objaśnienia wyrazów i zwrotów* opracowywany jest przez różnych autorów.¹⁹

Pewną nowością w dotychczasowej praktyce redakcyjnej są zeszyty poświęcone zmarłym językoznawcom oraz zeszyty jubileuszowe poświęcone poszczególnym badaczom. Zeszytów tych ukazało się 7, najwięcej (3) w 2006 r.

Znowu trzeba powiedzieć, że okres kierowania „Poradnikiem Językowym” przez Halinę Satkiewicz był trudnym okresem w dziejach czasopiśma. Pewnie najtrudniejszym po latach dwudziestych XX wieku, kiedy Roman Zawiliński zdecydował się na przekazanie „Poradnika Językowego” do Warszawy. Śledząc losy pisma w tym okresie, zauważamy dwa wyraźne „tapnięcia” – w roku 1996²⁰ i w 1998.²¹ Dowodem kryzysu – była już o tym mowa – jest duża liczba numerów podwójnych.²² Jednocześnie trzeba powiedzieć, że po wzmocnieniu zespołu redakcyjnego nastąpiła wyraźna poprawa. Można było więc ze spokojem i nadzieją zorganizować dużą,

¹⁸ Byli to: Krystyna Długosz-Kurczabowa i Władysław Kupiszewski – do 1994 roku; Krystyna Długosz-Kurczabowa, Władysław Kupiszewski, Izabela Winiarska – 1995; Władysław Kupiszewski i Izabela Winiarska – 1996; Krystyna Długosz-Kurczabowa, Władysław Kupiszewski, Małgorzata Majewska, Izabela Winiarska – 1997; Zygmunt Gałeczki, Justyna Gierała, Władysław Kupiszewski, Małgorzata Majewska, Izabela Winiarska – 1998; Justyna Gierała, Małgorzata Majewska, Izabela Winiarska – 1998; Justyna Garczyńska, Izabela Winiarska – 1999; Małgorzata Bryja, Justyna Garczyńska, Grzegorz Seroczyński – 2000 i 2001; Janusz A. Dziewiątkowski, Agata Plotczyk, Izabela Stapor, Izabela Winiarska-Górska – 2002. Od 2003 roku *Bibliografię* opracowuje mgr Jadwiga Latusek.

¹⁹ Są to: Halina Satkiewicz, Andrzej Markowski, Stanisław Bąba, Anna Wojciechowska, Zygmunt Saloni, Barbara Klebanowska, Antonina Grybosiowa, Jan Miodek, Elżbieta Mańczak-Wohlfeld, Jan Wawrzyńczyk, Edward Breza, Anna Pięcińska, Donata Bulian, Małgorzata Nowak, Monika Zaśko-Zalewska, Artur Czesak, Donata Ochmann, Stanisław Drewniak, Ewelina Kwapień, Józef Jaworski, Witold Mańczak, Alina Kępińska, Dorota Kopczyńska, Henryk Duda, Piotr Batko.

²⁰ Wyrzysłym tego przykładem jest z. 3 z 1996 r., na który składa się 6 artykułów oraz jedno sprawozdanie i jeden krótki tekst w rubryce *Co piszą o języku?* (76 stron).

²¹ Przykładem tego jest z. 4–5 z 1998 r., na który złożyły się 3 artykuły, 4 sprawozdania, 3 recenzje oraz *Co piszą o języku?* (57 stron).

²² 1991 – z. 1–2, 3–4; 1992 – z. 9–10; 1993 – z. 1–2, 9–10; 1994 – z. 1–2, 5–6; 1995 – z. 5–6, 9–10; 1996 – z. 5–6; 1998 – z. 1–2, 4–5; 1999 – z. 2–3.

ogólnopolską konferencję w 100-lecie założenia „Poradnika Językowego”.²³ Materiały z tej konferencji zostały zamieszczone w tomie pod red. Włodzimierza Gruszczyńskiego.²⁴ Z tej okazji opracowano także bibliografię „Poradnika Językowego” za lata 1972–2000²⁵ oraz wydano zeszyt specjalny.

5. „Poradnik Językowy kierowany przez Stanisława Dubisza (2008–2015)”

5.1. Redaktor i Komitet Redakcyjny. Właściciel pisma oraz wydawcy

Zmiana redaktora naczelnego w 2008 roku była spowodowana zmieniającymi się w tym czasie radykalnie zasadami finansowania czasopism. Do tej pory podstawy finansowe zapewniał wydawca. W 2007 roku o dofinansowanie wydawania czasopisma mogła występować jego redakcja lub stowarzyszenie naukowe, z którym czasopismo było związane. Zasadniczo nie mogły tego robić uczelnie. Aby uzyskać pieniądze, czasopismo musiało ukazywać się regularnie, teksty powinny zawierać co najmniej streszczenia w języku angielskim, musiała też być wdrożona procedura kwalifikacji tekstów do druku (teksty trzeba było poddać ocenie merytorycznej i formalnej recenzentów zewnętrznych).

W związku z powyższym Prezydium Zarządu Głównego Towarzystwa Kultury Języka postanowiło dokonać zmiany na stanowisku redaktora naczelnego i w składzie Kolegium Redakcyjnego oraz Rady Redakcyjnej. Oto składy poszczególnych gremiów powołanych przez prezesa TKJ:

Kolegium Redakcyjne: Stanisław Dubisz (redaktor naczelny), Jolanta Chojak, Wanda Decyk-Zięba (sekretarz redakcji), Elżbieta Sękowska

Rada Redakcyjna: Halina Satkiewicz (przewodnicząca), Jan Basara, Jolanta Chojak, Wanda Decyk-Zięba, Stanisław Dubisz, Barbara Falińska, Magdalena Foland-Kugler, Włodzimierz Gruszczyński, Andrzej Markowski, Józef Porayski-Pomsta, Elżbieta Sękowska, Teresa Skubalanka

Wydawcą pozostawały Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. W 2012 roku na podstawie postępowania konkursowego Prezydium Zarządu Głównego Towarzystwa Kultury Języka dokonało wyboru no-

²³ Organizatorami konferencji były: Towarzystwo Kultury Języka, Wydział Polonistyki i Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych oraz Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. Konferencja odbyła się z inicjatywy TKJ.

²⁴ W. Gruszczyński (red.), *Język narzędziem myślenia i działania: materiały z konferencji zorganizowanej z okazji 100-lecia „Poradnika Językowego” (Warszawa, 10–11 maja 2001 r.)*, Dom Wydawniczy „Elipsa”, Warszawa 2012.

²⁵ W. Decyk-Zięba, J. Porayski-Pomsta (red.), *100 lat „Poradnika Językowego”: zawartość pisma w latach 1971–2000*, oprac. Jadwiga Latusek i Hanna Prejs, Dom Wydawniczy „Elipsa”, Warszawa 2001.

wego wydawcy „Poradnika Językowego”. Został nim Dom Wydawniczy „Elipsa”. W 2013 roku w wyniku starań Zarządu Głównego TKJ rektor Uniwersytetu Warszawskiego wyraził zgodę na cesję „Poradnika Językowego” na rzecz Towarzystwa Kultury Języka, w wyniku czego „Poradnik Językowy” został wpisany przez Sąd Rejestrowy m.st. Warszawy jako własność Towarzystwa Kultury Języka.

Walne Zgromadzenie Towarzystwa Kultury Języka na swoim posiedzeniu 24 stycznia 2014 r. podjęło uchwałę o wpisaniu do statutu Towarzystwa zasad powoływania redaktora naczelnego „Poradnika Językowego”, kolegium redakcyjnego oraz rady redakcyjnej. Na podstawie tej uchwały redaktor naczelny ma rozległe kompetencje i znaczną samodzielność w podejmowaniu decyzji w sprawie „Poradnika Językowego”.

Walne Zgromadzenie Towarzystwa Kultury Języka wybrało na funkcję redaktora naczelnego „Poradnika Językowego” Stanisława Dubisza, na jego zaś wniosek Prezydium Zarządu Głównego powołało Kolegium Redakcyjne w składzie: Jolanta Chojak, Wanda Decyk-Zięba (zastępca redaktora naczelnego), Ewelina Kwapien, Radosław Pawelec, Elżbieta Sękowska. Sekretarzem redakcji została Marta Piasecka.

Na wniosek redaktora naczelnego Prezydium Zarządu Głównego Towarzystwa dokonało zmian w składzie Rady Redakcyjnej, którą obecnie stanowią: Stanisław Dubisz (przewodniczący, Warszawa), Mirosław Dawlewicz (Wilno – Litwa), Andrzej Markowski (Warszawa), Alicja Nagórko (Berlin – Niemcy), Marta Pančikova (Bratysława – Słowacja), Józef Porayski-Pomsta (Warszawa), Danuta Rytel-Schwarz (Lipsk – Niemcy), Teresa Skubalanka (Lublin), Olga Šapkina (Moskwa – Rosja), Hélène Włodarczyk (Paryż – Francja).

5.2. Zawartość treściowa pisma

Pod kierownictwem Stanisława Dubisza „Poradnik Językowy” bardzo dobrze dostosował się do nowej rzeczywistości, w której o randze pisma decyduje parametryzacja Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, która jest dokonywana na podstawie tego, czy pismo spełnia określone warunki formalne oraz czy jest odnotowywane w międzynarodowych bazach danych. „Poradnik Językowy” takie warunki spełnia – czasopismo odnotowane jest w bazach: ERIH PLUS, CEEOL, Scopus, CEJSH, IC Journal Master List, Arton – Polska Literatura Humanistyczna. Wydawane jest, dzięki dobrze zorganizowanej pracy redakcji oraz dobrej współpracy z Wydawnictwem, systematycznie i regularnie.

Teksty w „Poradniku Językowym” ukazują się w następujących działach: *Jubileusze; Artykuły i rozprawy; Język polski za granicą; Objąśnienia wyrazów i zwrotów; Słowniki dawne i współczesne; Gramatyki języka polskiego; Sprawozdania, uwagi, polemiki; Recenzje; Słowa i słówka; Biogramy i wspomnienia; Bibliografia*. Z zestawienia tego wynika, że zostały wyodrębnione w stosunku do wcześniejszej struktury czasopisma, nowe

działy: *Jubileusze* oraz *Biogramy i wspomnienia*, a także wprowadzono trzy nowe działy: *Słowniki dawne i współczesne*, *Gramatyki języka polskiego*, *Słowa i słówka*. Pismo, mimo że objętość poszczególnych zeszytów powiększa się, jest zwarte i uporządkowane.

Łącznie w latach 2008–2015 opublikowano w poszczególnych działach następującą liczbę opracowań: *Jubileusze* – 5; *Artykuły i rozprawy* – 468; *Język polski za granicą* – 2; *Objaśnienia wyrazów i zwrotów* – 67; *Słowniki dawne i współczesne* – 26; *Gramatyki języka polskiego* – 15; *Sprawozdania, uwagi, polemiki* – 85; *Recenzje* – 122; *Słowa i słówka* – 55; *Biogramy i wspomnienia* – 10; *Bibliografie* – 10; *Varia* – 1.

Wartością samą w sobie są zeszyty tematyczne. Materiał do nich jest zamawiany u wybitnych specjalistów, wartość tych tekstów jest duża. Łącznie w latach 2008–2015 opracowano 29 zeszytów tematycznych.²⁶

„Poradnik Językowy” uczestniczy też w dyskursie dotyczącym miejsca i roli języka polskiego w Polsce i za granicą. Dobitnym tego przykładem jest publikacja wystąpień Rady Języka Polskiego przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk oraz Towarzystwa Kultury Języka do Rzecznika Praw Obywatelskich w sprawie ochrony polskiego języka naukowego.²⁷

Trzeba też podkreślić jeszcze jedną zasługę Kolegium Redakcyjnego „Poradnika Językowego” kierowanego przez Stanisława Dubisza: pozyskiwanie autorów należących do różnych pokoleń i reprezentujących wszystkie naukowe polskie ośrodki językoznawcze oraz wiele zagranicznych.

6. ZAKOŃCZENIE

„Poradnik Językowy” liczy bez mała 115 lat, ale jest pismem żywotnym i nowoczesnym. Zgodnie z ideą swego założyciela, Romana Zawilińskiego, służy kolejnym pokoleniom Polaków, aby chcieli posługiwać się polszczyzną w sposób właściwy ludziom myślącym. Ma temu służyć

²⁶ W poszczególnych rocznikach: 2008 – 2: z. 4 – język artystyczny, z. 10 – język religijny; 2009 – 3: z. 3 – translatoryka, z. 8 – logopedia, z. 9 – język prasy; 2010 – 5: z. 4 – leksykografia, z. 5 – leksykologia, z. 6 – frazeologia, z. 7 – etymologia, z. 8 – diachronia; 2011 – 4: z. 1 – semantyka językoznawcza, 5 – polski język naukowy, 7 – onomastyka, 9 – logopedia; 2012 – 5: z. 4 – semantyka leksykalna, z. 5 – poświęcony Janowi Karłowiczowi; z. 7 – język artystyczny, z. 8 – dialektologia, z. 9 – etyka słowa; 2013 – 5: z. 4 – pragmatyka a lingwistyka normatywna, z. 5 – język artystyczny, z. 6 – retoryka, z. 8 – sytuacja języka polskiego za granicą, z. 9 – semantyka leksykalna; 2014 – 5: z. 3 – stylistyka, z. 4 – mowa dziecka, z. 6 – polisemia, z. 8 – gatunki mowy, z. 9 – ortografia; 2015 – 8: z. 1 – językowy obraz świata, z. 3 – urzędowy język polski, z. 4: historia słownictwa polskiego, z. 5 – rozwój języka – logopedia, z. 7 – historia języka, z. 8 – język polski poza granicami kraju, z. 9 – kultura języka w Internecie i polszczyzna współczesna, z. 10 – dialektologia i kontakty językowe.

²⁷ Por. zeszyt 5 z 2011 r.

zarówno wiedza naukowa dotycząca języka i zachowań językowych ludzi (Polaków), jak i poradnictwo językowe, które konsekwentnie i systematycznie jest prezentowane na łamach „Poradnika...”.

Niektóre fragmenty tego opracowania brzmią może nazbyt krytycznie. Autor opracowania zdaje sobie sprawę z tego, w jakich trudnych okolicznościach – politycznych, ekonomicznych, społecznych – były wydawane kolejne zeszyty. Wie też, że powstawały one z czystej pasji, entuzjazmu, poczucia misji redaktorów „Poradnika Językowego” i jego autorów – prace te były i są wykonywane *pro publico bono*, społecznie. Należy im się za to wdzięczność.

**„Poradnik Językowy” („The Linguistic Guide”)
in the period 1948–2015**

Summary

This paper depicts the history of the only monthly in Poland that presents the issues of language – „Poradnik Językowy” („The Linguistic Guide”). It is the oldest academic journal of this type in Poland. The paper describes the period following the Second World War – years 1948–2015. The entire discussed period is divided into terms in which the journal was managed by successive editors-in-chief: Witold Doroszewski (1948–1976), Mieczysław Szymczak (1976–1985), Danuta Buttler (1986–1991), Halina Satkiewicz (1991–2008) and Stanisław Dubisz (2008–2015). Organisational framework of the journal’s operation (editors, editorial meetings and editorial boards) and its contents are discussed for each of the periods. The paper demonstrates the transformation process of „Poradnik Językowy” from a journal where contents popularising the knowledge of the Polish language were dominant into one with academic contents prevailing. Yet primarily, the paper presents the influence of the individual editors of „Poradnik Językowy” on its shape and nature.

Trans. Monika Czarnecka

Stanisław Dubisz
(Uniwersytet Warszawski)

ROLA „PORADNIKA JĘZYKOWEGO” W KSZTAŁTOWANIU NORMY JĘZYKOWEJ I WIEDZY O POLSzczyŹNIE

I

„Poradnik Językowy” należy do „wielkiej trójcy” najstarszych polskich czasopism językoznawczych, powstałych na przełomie XIX i XX wieku jako wyraz troski o stan języka polskiego, pozostającego od ponad 100 lat „pod zaborami”, oraz jako wynik rozwoju świadomości językowej polskiej wspólnoty komunikacyjnej i naukowego polonistycznego językoznawstwa. Założony w Krakowie przez Romana Zawilińskiego w 1901 r. „Poradnik Językowy” jest młodszy od „Prac Filologicznych”, powstałych w Warszawie z inicjatywy Adama Antoniego Kryńskiego w 1884 r. (pierwszy ich tom ukazał się w roku 1885), a starszy od krakowskiego „Języka Polskiego”, który jako jego wariant (a później kontynuacja i niezależne czasopismo) zaczął się ukazywać od roku 1913.¹

Roman Zawiliński, uczeń Lucjana Malinowskiego, był nauczycielem gimnazjalnym i z potrzeb dydaktycznych zrodziła się idea powołania „Poradnika Językowego”.

To m.in. z myślą o kolegach ze szkół średnich powołał do życia Zawiliński sto lat temu miesięcznik „Poradnik Językowy”. Narodziło się to pismo z klimatu troski o stan polszczyzny w komunikacji publicznej, współtworzonego w XIX-wiecznym Krakowie przez wykłady Henryka Sucheckiego [profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego – przyp. S.D.] i publikacje Fryderyka Skobla, Aleksandra Walickiego i Józefa Blizińskiego [autorzy publikacji mających charakter poradników językowych – przyp. S.D.]. Także zresztą poza Krakowem w ostatnim ćwierćwieczu XIX wieku i na początku XX ukazały się publikacje poświęcone poprawności polszczyzny mówionej i pisanej, poprawności rozumianej jako walka z błędami. Z obowiązku trzeba w tym miejscu wspomnieć L. Wieczora-Szczerbowicza, A. Krasnowolskiego i A. Passendorfera [związanych ze środowiskami Warszawy i Lwowa – przyp. S.D.].

¹ Zob. W. Kupiszewski, *Przedmowa* [w:] P. Sobotka, W. Kupiszewski, J. Siatkowski (oprac.), „*Prace Filologiczne*”. *Bibliografia*, Warszawa 2005, s. 7; H. Satkiewicz, *Rola „Poradnika Językowego” w polskim życiu naukowym* [w:] W. Gruszczyński (red.), *Język narzędziem myślenia i działania. Materiały z konferencji zorganizowanej z okazji 100-lecia „Poradnika Językowego”* (Warszawa, 10-11 maja 2001 r.), Warszawa 2002, s. 17 (17–23); W. Pisarek, „*Poradnik Językowy*” w „*Języku Polskim*” (1913–1939) [w:] tamże, s. 26 (24–35).

Pierwsze zdanie nowego miesięcznika rozpoczyna się frazą przypominającą pierwszą frazę siedemnastowiecznego „Merkuriusza Polskiego”. (...)

Ma polityka liczne pisma, ma literatura, zwłaszcza nadobna, szereg tygodników i miesięczników, mają różne zawody swoje zawodowe czasopisma – jeden język, narzędzie wszystkich, wszystkim potrzebne a nie przez wszystkich zarówno cenione, nieraz krzywdzony i poniewierany, nie dopuszczony do głosu, nie ma się nawet gdzie pożalić.²

Pozostaje zatem poza dyskusją, że głównym celem stawianym „Poradnikowi Językowemu” przez jego pierwszego redaktora było poradnictwo językowe (stąd i tytuł czasopisma: *Poradnik Językowy. Miesięcznik poświęcony poprawności języka*), rozumiane jako działalność praktyczna, walka z błędami językowymi, walka o poprawność językową i stanowienie dobrych obyczajów językowej komunikacji. Nie pisano wówczas o *normie językowej*, ta wszakże jest znacznie późniejszym pojęciem teoretycznym i naukowym, a pismo na początku było – jak wówczas mówiono – „użytkowe i popularne”, ale kulturalnojęzykowa działalność stabilizacyjna i modyfikacyjna³ od początku była wyraźnie wpisana w jego formułę. Wyrazem tego są rubryki, które funkcjonują we wszystkich okresach ukazywania się „Poradnika Językowego”, takie jak: *Zapytania i odpowiedzi; Pokłosie; Roztrząsania; Korespondencja redakcji; Rozmaitości; Krotchwile językowe; Skarbonka; Poprawność językowa; O poprawność języka; Ze skrzynki pocztowej Polskiego Radia; Objasnienia wyrazów i zurotów; Co piszą o języku?; Słowa i słówka*.

Niezależnie jednak od głównego poradnikowego celu czasopisma, od początku jego edycji (1901 r.) występował w nim dział *Artykuły*, dotyczący zagadnień ujmowanych od strony teoretycznej. W projekcie czasopisma na rok 1911 dział ten jest już rozszerzony i dzieli się na następujące poddziały tematyczne: ogólne zagadnienia z zakresu nauki o języku, problematyka dziejów języka polskiego, historia pisowni, współczesne badania języka polskiego. *De facto* jednak postulat unaukowania czasopisma przybrał realny kształt po przeniesieniu „Poradnika Językowego” do Warszawy (1932 r.), gdy stał się czasopismem zalecanym przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dla szkół (1932 r.) oraz organem Towarzystwa Krzewienia Poprawności i Kultury Języka (1934 r.). Redaktorem został wówczas Witold Doroszewski, a w skład kolegium redakcyjnego wchodził: Henryk Friedrich, Halina Koneczna, Jan Rzewnicki, Stanisław Słoński, Stanisław Szober, Józef Sarnacki.

W przyjętym w 1938 r. *Statucie* Towarzystwa określono, że „Poradnik Językowy” stanowi forum wymiany poglądów na temat polszczyzny, że zajmuje się językiem prasy codziennej, wydawnictw urzędowych i prze-

² W. Pisarek, op. cit., s. 24–25.

³ Zob. H. Kurkowska, *Kultura języka* [w:] D. Buttler, H. Kurkowska, H. Satkiewicz, *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności gramatycznej*, Warszawa 1973, s. 58–61.

kładów oraz sprawami poprawności i kultury języka, a redakcja dodawała zadanie koordynowania przez czasopismo nauki języka polskiego w szkolnictwie – od szkoły powszechnej po uniwersytet. Naukowa znajomość języka miała wspomagać działania praktyczne.

Pod nową redakcją pismo nabiera nowego charakteru, staje się bardziej nowoczesne i bardziej naukowe (...). W nowym „Poradniku” zmieniają się proporcje między częścią normatywno-poradniczą a częścią zawierającą artykuły o tematyce ogólnojęzykoznawczej lub opis wybranych zjawisk językowych. Poradnictwo traci więc pozycję dominującą na rzecz opisu rzeczywistości językowej. Zmienia się także charakter samego poradnictwa. Nowa redakcja – zgodnie zresztą z życzeniami czytelników – odchodzi od metody potępienia błędów, stara się natomiast zwracać uwagę odbiorców na przykłady godne polecenia, ukazywać wzory do naśladowania.⁴

W ten sposób formuła *poradnika językowego* zyskała – oprócz praktycznego – aspekt teoretyczny, oprócz utylitarnego – naukowy, polegający nie tylko na opisie konkretnych przekazów językowych od strony ich poprawności i sprawności komunikacyjnej, lecz na opisie całego systemu językowego, normy językowej i całokształtu czynników (wewnętrznojęzykowych, zewnętrznojęzykowych i pozajęzykowych) je współwarunkujących zarówno w aspekcie synchronicznym, jak i diachronicznym. „Poradnik Językowy” stał się więc wydawnictwem zawierającym informacje i wskazówki nie tylko z zakresu poprawności językowej i kultury języka, ale szerzej – z zakresu językoznawstwa polonistycznego w ogóle.⁵

II

Historię „Poradnika Językowego” jako czasopisma można ujmować w kilku okresach:

- 1) 1901–1931: okres krakowski pod redakcją Romana Zawilińskiego jako czasopisma – przede wszystkim – popularnego, poświęconego zagadnieniom poprawności języka;
- 2) 1932–1939: okres warszawski pod redakcją Kazimierza Króla (1932), Witolda Doroszewskiego (1932–1936, 1938–1939) i w zastępstwie W. Doroszewskiego – w związku z jego wyjazdem do USA – Stanisława Szobera (1936–1937), w którym zainicjowano unaukowanie czasopisma, zwiększono jego zasięg i rangę;
- 3) 1948–1976: okres restytucji czasopisma po II wojnie światowej pod nieprzerwaną redakcją Witolda Doroszewskiego – jako głównego periodyku warszawskiego polonistycznego środowiska językoznawczego i organu Towarzystwa Kultury Języka (od 1971 r.), czasopisma o zasięgu ogólnopolskim i międzynarodowym;

⁴ H. Satkiewicz, op. cit., s. 19.

⁵ Zob. np. hasło **poradnik** w *Uniwersalnym słowniku języka polskiego*, red. nauk. S. Dubisz, Warszawa 2003, t. III, s. 699.

- 4) 1977–2008: okres kontynuowania linii programowej czasopisma przez uczniów Witolda Doroszewskiego, pełniących kolejno funkcje redaktorów naczelnych: Mieczysława Szymczaka (1977–1985), Danutę Buttler (1985–1991), Halinę Satkiewicz (1991–2008);
- 5) 2008–2015: okres zmian organizacyjnych i programowych, wynikających z odmiennych uwarunkowań prawnych, ekonomicznych, naukowych i pokoleniowych.

W innych nieco przedziałach czasowych jest jednak możliwa charakterystyka produkcji naukowej i zasięgu „Poradnika Językowego” ze względu na dostępne dotąd opracowania bibliograficzne i zachowane materiały źródłowe.⁶ Nasuwają się tu następujące przedziały chronologiczne: 1901–1970; 1971–2000; 2001–2015. Istotne i zarazem uchwytne dane zmienne to: liczba autorów (szczególnie w dziale *Artykuły, Artykuły i rozprawy*), zróżnicowanie środowiskowe autorów (warszawscy, wywodzący się z innych naukowych ośrodków polskich, zagraniczni), liczba polskich ośrodków naukowych współpracujących z redakcją czasopisma (wynikająca z miejsca afiliacji autorów drukowanych tekstów), liczba państw (z których wywodzą się autorzy zagraniczni). Zestawienie tych danych zwiera poniższa tabela.

Dane zmienne/Okres	1901–1970	1971–2000	2001–2015
Autorzy	420	650	190
– Warszawa	190	250	70
– Inne polskie ośrodki naukowe	210	370	100
– Ośrodki zagraniczne	20	30	20
Polskie ośrodki naukowe (z wyłączeniem Warszawy)	12	15	20
Państwa, z których pochodzą autorzy zagraniczni	6	10	7

Przedstawione dane liczbowe należy traktować przede wszystkim jako dane orientacyjne, jednakże – co należy podkreślić – dobrze informujące o proporcjach zmiennych, charakteryzujących wyróżnione okresy. Komentarz jest tu jednak konieczny ze względu na to, że okresy wyróżnione

⁶ Zob. tu: J. Treder, *70 lat „Poradnika Językowego”. Zawartość czasopisma w latach 1901–1970*, Warszawa 1972; J. Latusek, H. Prejs (oprac.), *100 lat „Poradnika Językowego”. Zawartość pisma w latach 1971–2000*, pod red. W. Decyk-Zięby i J. Porayskiego-Pomsty, Warszawa 2001; W. Decyk-Zięba, J. Porayski-Pomsta (red.), *Słowo – myśl – działanie. Towarzystwo Kultury Języka i jego prezesi*, Warszawa 2004; W. Gruszczyński (red.), *Język narzędziem myślenia i działania...*, op. cit. Dygitalizacja całości czasopisma umożliwi pełną tego typu analizę, zwiększając niepomniernie możliwości porównawcze.

w odniesieniu do produkcji naukowej i zasięgu „Poradnika Językowego” nie pokrywają się z podstawowymi okresami w jego historii jako czasopisma. Wnioski, które się tu nasuwają, są następujące:

- 1) Przez cały wiek XX liczba autorów publikujących w „Poradniku Językowym” sukcesywnie zwiększa się zarówno w odniesieniu do autorów warszawskich, autorów polskich, jak i zagranicznych. Świadczy to – bez wątplenia – o stałym wzroście rangi, zasięgu i poczytności czasopisma. W tym zakresie na szczególne podkreślenie zasługuje dynamika rozwoju czasopisma w 2. połowie XX w. pod redakcją Witolda Doroszewskiego i jego uczniów. W okresie krakowskim (1901–1931) i warszawskim (1932–1939) przeważają autorzy lokalni, przy czym należy podkreślić, że są wśród nich wybitni językoznawcy i humaniści, m.in. Jan Rozwadowski, Jan Łoś, Kazimierz Nitsch, Józef Birkenmajer, Tadeusz Lehr-Splawiński, Henryk Gaertner, Mieczysław Brahmer, Karol Estreicher (w okresie krakowskim); Jan Baudouin de Courtenay, Tytus Benni, Aleksander Brückner, Jan Bystron, Witold Doroszewski, Adam Antoni Kryński, Stanisław Słoński, Stanisław Szober, Henryk Ułaszyn (w okresie warszawskim). Na przełomie wieków (XX i XXI) daje się zauważyć pewien regres (liczba autorów proporcjonalnie nieco się zmniejsza), ale w ostatnim dziesięcioleciu znowu podwyższa się status czasopisma.
- 2) Przez cały czas ukazywania się czasopisma, a szczególnie od okresu warszawskiego (1932–1939), sukcesywnie wzrasta liczba autorów „Poradnika Językowego”, pochodzących z innych polskich ośrodków naukowych niż ten, w którym czasopismo jest wydawane: 12 → 15 → 20. Jak już zaznaczono, sukcesywnie zwiększa się liczba autorów z ośrodków pozawarszawskich, przy czym w dwóch z tych okresów (1948–1976, 1977–2008) liczba autorów pozawarszawskich jest zdecydowanie większa niż autorów warszawskich. Świadczy to o tym, że z czasopisma lokalnego – najpierw krakowskiego, potem warszawskiego – „Poradnik Językowy” stał się czasopismem ogólnopolskim. W ostatnim okresie wiąże się to – oczywiście – z systemem rankingu czasopism naukowych i punktacji publikacji w nich zamieszczanych, w którym „Poradnik Językowy” zajmuje dziś wysoką pozycję. Początkowo, poza autorami warszawskimi, najliczniej publikowali swe artykuły w „Poradniku Językowym” językoznawcy z ośrodków akademickich Krakowa, Wrocławia i Gdańska, następnie – Krakowa, Lublina i Łodzi, a obecnie – Krakowa, Lublina, Poznania i Katowic. Poza nimi reprezentowane są następujące ośrodki: Białystok, Bydgoszcz, Częstochowa, Gdańsk, Gorzów, Kielce, Łódź, Olsztyn, Opole, Rzeszów, Siedlce, Słupsk, Szczecin, Toruń, Wrocław, Zielona Góra.
- 3) Poczynając od restytucji czasopisma w 1948 r., w ciągu drugiego 50-lecia XX w. wyraźnie zwiększył się udział autorów zagranicznych w publikacjach „Poradnika Językowego”. Początkowo było to wynikiem międzynarodowych kontaktów redaktora czasopisma – Witolda Doroszewskiego – i jego działalności w międzynarodowych instytu-

cjach naukowych (np. w Międzynarodowym Komitecie Słowistów, Komitecie *Atlasu językowego Europy*, UNESCO itp.), stąd autorstwo artykułów językoznawców pochodzących z Bułgarii, Czechosłowacji, Francji, Jugosławii, NRD i ZSRR (np. R.I. Awaniesow, T. Bešta, E. De-caux, E. Eichler, F.P. Filin, V. Frančić, A. Habovštiak, P. Ivić, I. Lekov, S. Michałk, I. Nemeč, J. Petr, H. Schuster-Szewc). Kontakty te były kontynuowane przez następców Witolda Doroszewskiego – Mieczysław Szymczaka i Danutę Buttler, w ostatnim zaś okresie pojawiła się nowa pokoleniowo grupa autorów, wywodząca się bądź ze środowisk polonijnych, bądź ze środowisk absolwentów polskich uczelni, reprezentująca takie kraje, jak: Czechy, Holandia, Kanada, Litwa, Szwecja, Ukraina, Urugwaj, Węgry, Włochy. Autorzy zagraniczni zawsze stanowili stosunkowo niewielką grupę, ponieważ „Poradnik Językowy” jest periodykiem przede wszystkim polonistycznym, jednakże ich udział autorski poświadcza stały międzynarodowy odbiór i zasięg czasopisma, potwierdzony także rejestracją w European Reference Index for the Humanities i innych bazach elektronicznych.

Jako końcowy wniosek, wynikający z powyższych danych, należy przyjąć stwierdzenie, że pozycja, którą osiągnął „Poradnik Językowy” wśród polskich czasopism językoznawczych w minionym sześćdziesięcioleciu, zarówno w zakresie językoznawstwa stosowanego (egzotematycznego), jak i teoretycznego (endotematycznego), jednoznacznie uprawdopodobnia jego wpływ na kształtowanie się normy języka polskiego i wiedzy o polszczyźnie. O tym, jak te procesy przebiegały, decydowała zawartość czasopisma i polityka językowa prowadzona przez instytucje państwa polskiego w różnych okresach funkcjonowania periodyku.

III

Pojęcie normy językowej wywodzi się z praskiej szkoły strukturalistycznej. Zdefiniował je, wraz z pojęciem kodyfikacji i odmian funkcjonalnych języka ogólnego, Bohuslav Havránek, a na grunt językoznawstwa polonistycznego przeniósł je – cytowane już – strukturalistyczne opracowanie zagadnień kultury języka autorstwa D. Buttler, H. Kurkowskiej i H. Satkiewicz [1973]. Sam Witold Doroszewski, uznawany za twórcę kultury języka jako dyscypliny językoznawczej, terminem *norma językowa* posługiwał się rzadko, chociaż błąd językowy definiował jako niezamierzone i niecelowe odstępstwo od normy języka ogólnego (literackiego) bądź zwyczaju językowego panującego w danym środowisku lub danej epoce rozwoju języka. Był natomiast W. Doroszewski autorem fundamentalnego dla tej problematyki artykułu *Fizjologiczny mechanizm błędów językowych*⁷ i wręcz mnóstwa publikowanych w „Poradniku Ję-

⁷ „Poradnik Językowy” 1950, z. 4, s. 1–5; z. 5, s. 1–5.

zykowym” porad i komentarzy poprawnościowych oraz objaśnień wyrazów i zwrotów. Stworzył wzorzec działalności kulturalnojęzykowej, a jego osobisty autorytet jako językoznawcy i intelektualisty powodował to, że jego rozstrzygnięcia i wskazówki miały normotwórczy charakter.

Dyskusja o normie współczesnej polszczyzny zajmuje stałe miejsce na łamach „Poradnika Językowego” od momentu utrwalenia tego pojęcia w językoznawstwie polonistycznym – por. przykładowo: D. Buttler, *Typy błędów leksykalnych* [1970], *O sprawdzianach poprawności językowej w zakresie słownictwa* [1972], *Norma realna a kodyfikacja* [1986], *Niektóre cechy normy leksykalnej* [1990]; S. Bąba, *Zagadnienia normatywnej łączliwości frazeologizmów* [1986]; B. Walczak, *O kryteriach poprawności językowej – polemicznie* [1986]; D. Bartol-Jarosińska, *Problematyka normatywna regionalizmów* [1988]; G. Dąbkowski, *O normie potocznej* [1989]; J. Puzynina, *O pojęciu kultury języka* [1990], *Problem kodyfikacji normy języka polskiego* [1997]; H. Satkiewicz, *O zasadach aktualnej polityki językowej* [1990]; A. Pajdzińska, *Literatura a normy języka ogólnego* [1993]; W. Lubaś, *Kilka uwag o kodyfikacji publicznej wymowy polskiej* [1995], *O polskiej polityce językowej* [2012]; A. Grybosiova, *O współczesnym stosunku do normy językowej. Uwagi dyskusyjne* [1999]; J. Zimnowoda, *Normatywistyka wobec zapożyczeń w języku polskim* [1999]; M. Bańko, *O normie i błędzie* [2008], *Czego bronimy, broniąc języka? O możliwych przyczynach niechęci do wyrazów zapożyczonych* [2014]; U. Żydek-Bednarczuk, *Społeczeństwo informacyjne a problem normy językowej* [2007]; E. Awramiuk, *Współczesna pisownia polska: między normą a uzusem* [2013]; E. Gruszczyńska, *Norma językowa a przekład* [2014]; M. Bugajski, *Pragmatyka a lingwistyka normatywna* [2013], *Kultura języka w Internecie* [2015]; M. Steciąg, *Kim jest językoznawca normatywista dziś? Przyczynek do dyskusji o zadaniach współczesnej normatywistyki* [2014]; J. Porayski-Pomsta, *Językowa norma rozwojowa w ontogenezie wobec normy poprawnościowej języka polskiego* [2015].

Z całą pewnością w żadnym z czasopism polskich ani zagranicznych ta problematyka nie występowała tak nieprzerwanie z uwzględnieniem zmian w teorii języka i koncepcji językoznawczych oraz z uwzględnieniem stanowisk przedstawicieli różnych środowisk naukowych. Do tego trzeba dodać stałe rubryki porad i komentarzy językowych, wywodzące się z praktyki poradnikowej Romana Zawilińskiego, rozwinięte i udoskonalone pod względem naukowym przez Witolda Doroszewskiego, redagowane później przez jego następców i kontynuatorów, do których należy zaliczyć Mieczysława Szymczaka, Andrzeja Sieczkowskiego, Roxanę Sinielnikoff, Danutę Buttler, Halinę Satkiewicz, Janusza Siatkowskiego, Antoninę Grybosiową, Barbarę Klebanowską, Zygmunta Saloniego, Elżbietę Mańczak-Wohlfeld, Andrzeja Markowskiego, Jana Miodka, Stanisława Bąbę, Edwarda Brezę, Jana Wawrzyńczyka, a w ostatnim okresie – Ewę Rudnicką, Dorotę Połowniak-Wawrzonek, Beatę Nowakowską, Marcina Zabawę, Katarzynę Kłosińską, Stanisława Dubisza. I znowu

trzeba podkreślić: nie ma drugiego czasopisma, w którym ta problematyka byłaby tak długo i z taką intensywnością prezentowana. Trzeba więc stwierdzić, że dla kształtowania normy polszczyzny ogólnej i dobrych obyczajów komunikacji językowej „Poradnik Językowy” jest czasopismem wielce zasłużonym.

IV

Z uwag wcześniejszych wynika jednoznacznie, że problematyka poprawności językowej, normy i kultury języka występowała z dużą intensywnością w całym cyklu wydawniczym „Poradnika Językowego”. Z tego względu jest to najważniejszy krąg tematyczny publikacji zamieszczonych w tym czasopiśmie. Pod względem problematyki językoznawczej „Poradnik Językowy” stał się (i jest) jednak pismem kompletnym, zamieszczone w nim artykuły i materiały dotyczą bowiem wszystkich poziomów struktury systemu językowego polszczyzny (fonetyka i fonologia, fleksja, składnia, słowotwórstwo, słownictwo, frazeologia) zarówno w odniesieniu do języka współczesnego, jak i w ujęciu diachronicznym. Oprócz analiz wewnętrznojęzykowych szeroko występują ujęcia dotyczące zewnętrznych uwarunkowań rozwoju polszczyzny z zakresu historii języka, socjolingwistyki, pragmalingwistyki, artykuły dotyczące polszczyzny ogólnej i dialektów, opracowania z zakresu językoznawstwa stosowanego i rozprawy teoretyczne. Tematyka ta przewija się z różną częstotliwością w pięciu wyróżnionych okresach dziejów „Poradnika Językowego” – I. 1901–1931; II. 1932–1939; III. 1948–1976; IV. 1977–2008; V. po 2008.

Bez wątpienia drugim pod względem zakresu występowania obszarem tematycznym jest w „Poradniku Językowym” słowotwórstwo, szczególnie w odniesieniu do polszczyzny współczesnej (okresy I–V). Poczynając od tekstów R. Zawilińskiego, np. *Znaczenie słowotwórstwa w języku* [1903], *Słowotwórstwo Z. Krasieńskiego* [1912], poprzez prace W. Doroszewskiego, np. *Przymiotniki złożone w języku polskim i ich pisownia* [1935/1936], *Kryteria słowotwórcze w etymologii* [1953], *Słowotwórstwo a geografia lingwistyczna* [1954], *Budowa słowotwórcza wyrazów a integracyjna praca mózgu* [1970], i publikacje kultywujące jego metodę logiczno-syntaktycznej analizy budowy wyrazów, np. H. Kurkowska, *Uwagi o żywo-nych typach słowotwórczych przymiotników* [1950]; R. Grzegorzycowa, *O logiczno-syntaktycznej strukturze czasowników denominalnych* [1963], zostały opublikowane w „Poradniku Językowym” artykuły prezentujące słowotwórstwo w ujęciu strukturalistyczno-synchronicznym oraz strukturalistyczno-diachronicznym, np. R. Grzegorzycowa, J. Puzynina, *Z zagadnień słowotwórstwa synchronicznego* [1959]; J. Puzynina, *Jak pracować nad słowotwórstwem historycznym języka polskiego* [1975], *Transpozycja, mutacja modyfikacja* [1978]; K. Kleszczowa, *Staropolskie rzeczowniki derywowane. Cele i zasady opisu* [1994]; K. Długosz-Kur-

czabowa, S. Dubisz, *Słotwórstwo historyczne w podręcznikach akademickich* [1994], słotwórstwo gniazdowe, np. A. Nagórko, *O słotniku gniazd słotwórczych współczesnej polszczyzny* [1985]; J. Jadacka, *O przydatności opisu gniazdowego w badaniach polisemii i homonimii* [1987], wreszcie słotwórstwo w ujęciu kognitywnym, np. K. Waszakowa, *Zjawiska słotwórcze w użyciu językowym (na przykładzie compositów z segmentami **bio-** i **eko-** w języku polskim)* [2015]. Jest zatem przedstawiona w „Poradniku Językowym” cała ewolucja naukowego słotwórstwa polskiego ze szczególnym uwzględnieniem tzw. szkoły warszawskiej. Najliczniej były publikowane artykuły z tego zakresu w latach 1948–1976, 1977–2008.

Z podobną intensywnością były prezentowane w „Poradniku Językowym” jeszcze trzy zakresy tematyczne – słotnictwo współczesnej polszczyzny i epok dawnych (rodzime i zapożyczone), zagadnienia historii języka wraz z opisami języka pisarzy, problemy nauczania języka polskiego. Pierwszy z wymienionych szczególnie był eksponowany w III, IV i V okresie rozwoju czasopisma – por. np. D. Buttler, *Słotnictwo środowiskowo-emocjonalne we współczesnej polszczyźnie* [1959], *Polska homonimia w liczbach* [1970], *Zmienność znaczeń wyrazów w polszczyźnie przelomu XIX i XX w.* [1984]; W. Cienkowski, *Ogólne założenia metodologiczne badania zapożyczeń leksykalnych* [1964]; J. Damborský, *Wyrazy obce w języku polskim (próba klasyfikacji)* [1974]; W. Doroszewski, *O definiowaniu znaczeń wyrazów* [1968]; S. Dubisz, *Wpływy łaciny na język polski* [2007], *Rozwój słotnictwa w dziejach języka polskiego – zarys problematyki* [2015]; S. Gajda, *Zawartość treściowa terminu a nauka o terminach* [1982]; H. Karaś, *Rusycyzmy słotnikowe w polszczyźnie ogólnej – historia i współczesność* [2007]; K. Kłosińska, *O nazwach polskich współczesnych ugrupowań politycznych* [2008]; J. Kowalikowa, *O wulgaryzmach w świadomości językowej młodzieży* [2008]; H. Kurkowska, *O zmianach znaczeń wyrazów* [1949]; A. Markowski, *Miejsce słotnictwa wspólnego wśród odmian leksykalnych polszczyzny* [1987]; J. Młodyński, *Klasyfikacja skrótowców polskich* [1975]; J. Porayski-Pomsta, *Rozwój zasobu słotnikowego dzieci w wieku przedszkolnym. Przegląd stanowisk* [2011]; M. Szymczak, *Uwagi słotwórczo-semantyczne o polskim współczesnym słotnictwie technicznym* [1961], *Rola i miejsce terminologii w języku ogólnonarodowym* [1979]; K. Waszakowa, *Dynamika zmian w zasobie leksykalnym najnowszej polszczyzny* [1995].

Tematyka z zakresu historii języka obejmowała szeroki rejestr zagadnień, występując w największym zakresie w „Poradniku Językowym” w latach 1948–1976 oraz 1977–2008. Działo się tak z kilku powodów. Do lat 60. XX w. w językoznawstwie polonistycznym dominował paradygmat diachroniczny, wywodzący się jeszcze z teorii młodogramatyków,⁸ nic też

⁸ Zob. S. Dubisz, *Dzieje języka polskiego jako problem badawczy w pracy historyka języka*, „Poradnik Językowy” 2009, z. 3, s. 22–23 (19–34).

dziwnego, że w każdym czasopiśmie językoznawczym ta problematyka musiała być wyraźnie zaznaczona, nawet w takim, w którym nachylenie ku współczesności było jednoznaczne. Na ten okres przypadały zarazem ostateczne ustalenia dotyczące genezy polskiego języka literackiego, co w znacznym stopniu stymulowało tematykę publikacji – por. np. J. Baudouin de Courtenay, *Początek języka polskiego* [1926]; T. Milewski, *Kilka uwag o powstaniu polskiego języka literackiego* [1952]; M. Karaś, *Historia języka polskiego w ujęciu Z. Klemensiewicza* [1970]; H. Koneczna, *O budowie zdania Imć pana Paskowego słów kilkoro* [1956]; H. Rybicka, *Z zagadnień szyku wyrazów w języku staropolskim* [1958]; S. Szlifersztejn, *Historia języka a gramatyka historyczna w studiach polonistycznych* [1964]; T. Brajerski, *W sprawie polskiego „imiesłowu biernego przysłówkowego”* [1975]; W.R. Rzepka, *Morfologizacja i demorfologizacja rodzaju w historii paradygmatu liczby mnogiej rzeczowników polskich* [1986]; K. Tutak, *Dedykacja i jej językowe ekwiwalenty w drukach polskich XVI i XVII wieku* [2014]; I. Szczepankowska, *Odmiana urzędowa polszczyzny w dobie staro- i średniopolskiej* [2015]; E. Woźniak, *Ciągłość i zmiana – język urzędowy w dobie nowopolskiej* [2015].

Odrębnym niejako poddziałem były publikacje poświęcone językowi pisarzy, epok, nurtów, formacji literackich i zabytków językowych, stanowiące istotne przyczynki do dziejów polszczyzny. W „Poradniku Językowym” znajdujemy m.in. omówienia języka staropolskich *Psalterzy*, *Biblii królowej Zofii*, *Rozmyślań dominikańskich*, utworów B. Opeca, J. Kochanowskiego, Ł. Górnickiego, M. Bielskiego, S. Klonowica, P. Skargi, M. Sępa-Szarzyńskiego, W. Potockiego, W.S. Chrościńskiego, J. III Sobieskiego, J.Ch. Paska, poezji okresu konfederacji barskiej, I. Krasickiego, A. Naruszewicza, S. Trembeckiego, F.D. Książnina, J. Wybickiego, H. Rzewuskiego, A. Mickiewicza, J. Słowackiego, Z. Krasińskiego, C. Norwida, R.W. Berwińskiego, J.I. Kraszewskiego, H. Sienkiewicza, A. Sygietyńskiego, B. Prusa, E. Orzeszkowej, A. Dygasińskiego, W. Sieroszewskiego, W. Orkana, W. Reymonta, S. Żeromskiego, K. Przerwy-Tetmajera, A. Nowaczyńskiego, poezji 20-lecia międzywojennego, B. Schulza, M. Samozwaniec, W. Gombrowicza, J. Andrzejewskiego, J. Tuwima, J. Parandowskiego, J. Iwaszkiewicza, M. Dąbrowskiej, M. Kuncewiczowej, M. Wańkowicza, T. Różewicza, Cz. Miłosza, T. Nowaka, E. Redlińskiego, S. Mrożka, T. Konwickiego. Jest to obszerny rejestr artykułów, obejmujący wszystkie fazy rozwoju polszczyzny pisanej.

Trzeci najważniejszy (co do zakresu tekstowego publikacji) krąg tematyczny to zagadnienia metodyki nauczania, co wynikało z dydaktycznych skłonności R. Zawilińskiego i próby objęcia swego rodzaju patronatem „Poradnika Językowego” systemu kształcenia w II Rzeczypospolitej. Znalazło to m.in. odzwierciedlenie w oddzielnej rubryce *Język polski w szkole*, realizowanej w latach 1948–2008. Artykuły dotyczyły m.in. podstawowych technik nauczania, np. R. Zawiliński, *Dobre czytanie, dobre wygłaszanie* [1927], *Jak ułatwić uczniom w szkole pokonanie*

trudności ortograficznych? [1927], błędów językowych i pisowniowych popełnianych przez uczniów, np. Z. Saloni, *Błędy uczniowskie w zakresie konstrukcji dłuższych odcinków tekstu* [1968]; B. Żochowska, *Podłoże gwarowe błędów językowych uczniów Zasadniczej Szkoły Zawodowej w Iławie* [1968], rozwiązań metodycznych, np. P. Bąk, *Elementarz jako wstęp do nauki o języku* [1982]; E. Breza, *Jak nauczyciel może kształtować poprawny język ucznia (w zakresie fonetyki)* [1975], programów i metod nauczania na różnych poziomach kształcenia, np. A. Mikołajczuk, E. Sękowska, *Analiza i ocena wybranych programów nauczania języka polskiego w gimnazjum...* [2000]; M. Nagajowa, *Nowoczesność w nauczaniu gramatyki języka polskiego* [1975]; J. Porayski-Pomsta, *Uwagi o systemie terminologicznym stosowanym w kształceniu językowym w szkole podstawowej* [1990], historii dydaktyki i metod nauczania, np. B. Kulka, *Nauka o języku polskim w szkole średniej w latach 1830–1872* [1984]; J. Podracki, *Poglądy na cele i metody nauczania gramatyki języka ojczystego w polskich gramatykach XIX-wiecznych* [1973], problemów najnowszej polityki edukacyjnej, np. B.K. Jędryka, *Status języka polskiego jako drugiego oraz obcego w polskiej szkole* [2014]; A. Rąbiej, *Nowa krajowa polityka edukacyjna wobec Polonii* [2015]. Obecnie w specjalnej rubryce *Gramatyki języka polskiego* znajdują omówienie wszystkie ważniejsze podręczniki i opracowania, poczynając od XV/XVI w. W sumie zarysowana panorama zjawisk, procesów i metod obejmuje wszystkie poziomy nauczania języka polskiego (od szkoły podstawowej po uniwersytet), można więc powiedzieć, że w „Poradniku Językowym” został – w ciągu lat bez mała osiemdziesięciu – zrealizowany program nakreślony przez W. Doroszewskiego w 1934 r.

V

Część zakresów tematycznych była podejmowana w „Poradniku Językowym” jedynie w niektórych okresach, co wynikało z aktualności i rangi danej problematyki. Niejednokrotnie to właśnie „Poradnik Językowy” daną problematykę prezentował po raz pierwszy. Najlepszym tego przykładem jest cykl artykułów autorstwa Stanisława Skorupki na temat frazeologii w latach 1950–1952 *de facto* konstytuujący nową dyscyplinę językoznawczą, por. *Kompozycja grup frazeologicznych; Poprawność stylistyczna grup frazeologicznych; Dobór wyrazowy a dobór frazeologiczny; Frazeologia a semantyka; Frazeologia a stylistyka*.

Charakterystyczne było także wprowadzenie problematyki dialektologicznej w latach 1948–1976, dotąd podejmowanej w „Poradniku Językowym” jedynie incydentalnie, a w okresach późniejszych (do dziś) – regularnie, ale z mniejszą intensywnością. Wiązało się to z artykułami W. Doroszewskiego: *Przedmiot i metody dialektologii* [1953], *Słownictwo a geografia lingwistyczna* [1954], *Struktura języka a geografia*

lingwistyczna [1960], które odzwierciedlały wzmożone zainteresowanie polskimi dialektami ludowymi w nowych warunkach geograficznych i społeczno-politycznych po II wojnie światowej, nowe badania prowadzone przez językoznawców warszawskich na Warmii i Mazurach, Mazowszu i Podlasiu oraz ogólnosłowiańskie i europejskie zainteresowania kartografią lingwistyczną i atlasami językowymi – por. np. R.I. Awanesow, *O atlasie gwarowym języka rosyjskiego i jego podstawach teoretycznych* [1952]; A. Basara, *Z archaizmów fonetycznych Warmii i Mazur. Odpowiedniki ogólnopolskiego rz* [1956], *Przejście ar > er na Mazowszu* [1958]; W. Cienkowski, *Kwestionariusz do badań słownictwa gwarowego* [1952]; B. Falińska, *Stan i perspektywy prac nad słownikiem gwar mazowieckich i podlaskich* [1964]; I. Judycka, *Badania słownictwa gwar Pomorza Mazowieckiego* [1962]; H. Koneczna, *Z zagadnień fonetycznych w atlasie słowiańskim* [1960]; W. Kupiszewski, *Ze słownictwa ludowego w zakresie astronomii...* [1958]; W. Pomianowska, *Z prac nad kwestionariuszem do atlasu ogólnosłowiańskiego* [1963].

Na podobnej zasadzie w okresie powojennym pojawiła się problematyka z zakresu leksykografii, której w pierwszych dwóch okresach dziejów „Poradnika Językowego” w ogóle nie podejmowano. Wiązało się to, oczywiście, z pracami nad *Słownikiem języka polskiego* pod redakcją W. Doroszewskiego w latach 1948–1976, a w okresach następnych – z kolejnymi słownikami, które powstawały w warszawskim ośrodku językoznawczym, co stworzyło podstawy tzw. warszawskiej szkoły leksykografii praktycznej. Można tu przykładowo wymienić następujące artykuły: W. Doroszewski, *Cel i przeznaczenie „Słownika języka polskiego”* [1956], *Zasady pracy leksykograficznej (Próba podsumowania doświadczeń)* [1963], *„Słownik języka polskiego” – dzieło ukończone...* [1969]; Z. Łempicka, *Liczyby mówią o „Słowniku języka polskiego”* [1960]; A. Sieczkowski, *Parę uwag o „Słowniku języka polskiego” pod red. prof. dra W. Doroszewskiego* [1969]; S. Skorupka, *Z zagadnień leksykografii (synonimika)* [1953]; D. Buttler, *Dobór wyrazów do słownika minimum języka polskiego* [1977]; E. Engelking-Teleżyńska, A. Markowski, E. Weiss, *Kwalifikatory w słownikach – próba systematyzacji* [1989]; E. Jędrzejko, *O „Słowniku syntaktyczno-generatywnym czasowników polskich”* [1980]; A. Markowski, *Założenia „Słownika poprawnej polszczyzny dla młodzieży”* [1990]; A. Nagórko-Kufel, *O formach hasłowych w „Słowniku wyrazów polonijnych”* [1988]; M. Zaśko-Zielińska, I. Borkowski, *„Słownik polszczyzny potocznej” J. Anusiewicza i J. Skawińskiego na tle polskiego dorobku leksykograficznego* [1996]; P. Pałka, *Polisemia regularna czasownika w słownikach ogólnych języka polskiego* [2014]. W ostatnim okresie w „Poradniku Językowym” znalazły się omówienia wszystkich istotnych słowników ogólnych języka polskiego, zamieszczone w specjalnej rubryce *Słowniki dawne i współczesne*.

Na szczególne podkreślenie zasługują jeszcze dwa zakresy tematyczne, które znalazły szeroką prezentację w ostatnich dwóch okresach

ukazywania się „Poradnika Językowego” (1977–2008, po 2008). Pierwszy z nich obejmuje – ogólnie rzecz ujmując – problematykę rozwoju mowy, jej ograniczeń, komunikacji alternatywnej i terapii. Chodzi tu o mowę dziecka, zagadnienia logopedii, psycholingwistyki i języki migowe, a więc subdyscypliny z zakresu językoznawstwa stosowanego społecznie użyteczne w stopniu szczególnym – por. np. B. Boniecka, *Wypowiedzi dziecięce wobec normy komunikacyjnej* [1990]; J. Porayski-Pomsta, *Wypowiedzi dziecięce jako akty mowy* [1990]; M. Przybysz-Piwkova, *Stan wiedzy o języku a badanie jego patologii* [1993]; N. Siudzińska, *Usprawnianie mowy dziecka z rozszczepem wargi i podniebienia (studium przypadku)* [2009]; O. Jauer-Niworowska, *Etapy opanowywania wzorców ruchowych mowy w modelu strukturalno-funkcjonalnym* [2012]; M. Stępień, N. Siudzińska, *Afazja: klasyfikacje i językowe objawy w świetle współczesnej wiedzy o strukturze języka* [2012]; E. Haman, K. Fronczyk, M. Łuniewska, *Wykorzystanie pojęcia normy w badaniach ilościowych nad rozwojem słownika umysłowego* [2014]; M. Kurowska, *Rokowania dotyczące rozwoju mowy i języka u dzieci z zaburzeniami uwarunkowanymi uszkodzeniami i/ lub dysfunkcjami ośrodkowego układu nerwowego* [2015]; E. Wolańska, *Zaburzenia funkcji językowych w chorobach i zespołach otępiennych. Rola i cele logopedii wieku podeszłego* [2015].

Zakres drugi dotyczy występowania polszczyzny poza granicami kraju oraz dydaktyki języka polskiego jako obcego / odziedziczonego / / drugiego. Jego zwiększone znaczenie wiąże się z czynnikami pozajęzykowymi oddziałującymi w ostatnim 20-leciu – zmianami ustrojowymi i kulturowymi w Polsce, ruchami migracyjnymi (emigracyjnymi i imigracyjnymi), akcesem Polski do Unii Europejskiej – które zmieniły zasięg i status polszczyzny poza granicami naszego państwa. Najnowsze opracowania z tego zakresu są zawarte w tematycznym zeszycie 8 „Poradnika Językowego” z 2015 r. – por. także m.in. S. Dubisz, *Sytuacja języka polskiego na Litwie, Ukrainie i Białorusi* [2014]; M. Guillermo-Sajdak, *Język hiszpański – język argentyński – język polski. Charakterystyka socjolektu polsko-argentyńskiego* [2014]; B. Jędryka, *Sytuacja języka polskiego w USA i krajach angielskojęzycznych* [2013]; J. Lustanski, *Język współczesnej Polonii kanadyjskiej a norma językowa – rozważania wstępne* [2013]; J. Mazur, *Nauczanie języka polskiego w Niemczech na tle językowej i edukacyjnej polityki Rady Europy* [2013]; W. Miodunka, *Interdyscyplinarność glottodydaktyki polonistycznej* [2012], *Jakość polszczyzny używanej przez cudzoziemców. Metody analizy jakości egzaminów certyfikatowych z języka polskiego jako obcego w 2011 roku* [2013]; L. Madelska, *Język polski na tle języków świata a nauczanie wymowy w glottodydaktyce* [2009]. Jako ciekawostkę można podać, że „Poradnik Językowy” jest swego rodzaju prekursorem tej tematyki, gdyż pierwsze publikacje z tego zakresu ukazały się na jego łamach w 1905 i 1908 r.

VI

Analizując bibliografię zawartości „Poradnika Językowego”, należy stwierdzić, że „wszystko już było...”. To prawda, w gruncie rzeczy nie ma żadnego ważniejszego tematu dotyczącego języka polskiego w kontekście językoznawstwa polonistycznego, który w tym czasopiśmie nie znalazłby komentarza. Oczywiście, nie są to komentarze ponadczasowe, stąd w kolejnych rocznikach dane tematy powracają w innych ujęciach autorskich i metodologicznych.

Zarazem pojawiają się nowe zakresy badawcze, subdyscypliny, nowatorskie bądź modne metodologie. W ostatnim okresie takim *novum* w „Poradniku Językowym” stały się: tematyka z zakresu retoryki, translatoryki i pragmatyki – dotąd prezentowana jedynie incydentalnie, a istotna ze względu na sztukę słowa; zagadnienia związane z komunikacją za pośrednictwem mediów elektronicznych – jako swego rodzaju „znak czasów”; problematyka szeroko rozumianej komunikacji publicznej (propaganda, perswazja, reklama, język prasy i polityki, język religijny, kwestie etyki słowa) – jako wyraz troski o kształt współczesnej polskiej wspólnoty komunikacyjnej. Odnowily także, w nowym kształcie metodologicznym, swą obecność w „Poradniku Językowym” takie działy wiedzy o języku, jak semantyka, składnia, stylistyka i socjolingwistyka. Jest więc „Poradnik...” stałym diariuszem przemian i dokonań językoznawstwa polonistycznego oraz dyscyplin pokrewnych.

Witold Doroszewski, w charakterystyczny dla niego, acz dzisiaj – być może – uznawany za zbyt patetyczny, sposób tak definiował główną ideę sprawczą edycji „Poradnika Językowego”:

Asnyk w jednym ze swych wierszy pisał:

„Zginą od prądów chwilowych zawiśli
Za widmem sławy goniący sztukmistrze,
Lecz nie zaginie siew szlachetnych myśli”.

Jedną z takich szlachetnych myśli jest świadomość współodpowiedzialności za losy swego środowiska. Ta świadomość ożywiała działalność Zawilińskiego, któremu należy się trwała pamięć w społeczeństwie polskim. Sprawie pojmowania pracy nad językiem jako łączącej się najściślej z pracą nad kulturą umysłową społeczeństwa służy dziś Towarzystwo Kultury Języka, którego „Poradnik Językowy” jest obecnie organem.⁹

I cytaty drugi, o 30 lat późniejszy, pochodzący z referatu J. Puzyniny o słowie Czesława Miłosza, wygłoszonego podczas konferencji w 100-lecie „Poradnika Językowego”:

⁹ W. Doroszewski, *Przedmowa* [w:] J. Treder, *70 lat „Poradnika Językowego”*. Zawartość pisma w latach 1901–1970, Warszawa 1972, s. 6 (5–6), por. także: J. Latusek, H. Prejs (oprac.), *100 lat „Poradnika Językowego”*. Zawartość pisma w latach 1971–2000, pod red. W. Decyk-Zięby i J. Porayskiego-Pomsty, Warszawa 2001, s. 8 (7–8).

Temat ten wybrałam, myśląc o tym, że „Poradnik Językowy” na przestrzeni wielu lat, piórami licznych autorów, wśród których szczególne miejsce zajmują Roman Zawiliński i Witold Doroszewski, bronił mowy polskiej przed „skrzękiem”, „bełkotem” i „bredzeniem”, mówił o ważnej sprawie świadomości językowej człowieka, obejmującej też stosunek do rzeczywistości, do prawdy, udostępniał swe łamy tym, którzy zastanawiali się nad znaczeniem ważnych słów, ukazywali związki między językiem i wnętrzem człowieka, językiem i pięknem, językiem i moralnością. To wszystko można odnaleźć w bardzo niezwykle, tak ważnej dla człowieka współczesnego poezji Miłosza, skupione jak w soczewce w jego „mówieniach” o języku i w jego ważnych aktach mowy.¹⁰

W obu tych cytatach wyraźnie zaznaczone są dwie podstawowe role, które przypisane są „Poradnikowi Językowemu” – kształtowania normy językowej i właściwych – zgodnych z kulturą języka i etyką słowa – obyczajów społecznej komunikacji oraz kształtowania wiedzy o języku polskim, bez której kultura języka nie jest możliwa. W latach 1901–1931, 1932–1939 dominowała ta pierwsza, od 1948 r. coraz wyraźniej zaznaczała się ta druga, współcześnie – jak się wydaje – między oboma rolami czasopisma istnieje harmonijna równowaga – o czym świadczy jego poczytność, zróżnicowanie tematyczne jego zeszytów i roczników oraz pozycja w oficjalnych rankingach (krajowych i międzynarodowych).

Bibliografia

- D. Buttler, H. Kurkowska, H. Satkiewicz, *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności gramatycznej*, Warszawa 1973.
- W. Decyk-Zięba, *Historia „Poradnika Językowego” 1901–1939*, „Poradnik Językowy” 2016, z. 3, s. 7–26.
- W. Decyk-Zięba, J. Porayski-Pomsta (red.), *Słowo – myśl – działanie. Towarzystwo Kultury Języka i jego prezesi*, Warszawa 2004.
- W. Doroszewski, *Przedmowa* [w:] J. Treder, *70 lat „Poradnika Językowego”. Zawartość czasopisma w latach 1901–1970*, Warszawa 1972, s. 5–6; J. Latusek, H. Prejs (oprac.), *100 lat „Poradnika Językowego”. Zawartość czasopisma w latach 1971–2000*, pod red. W. Decyk-Zięby i J. Porayskiego-Pomsty, Warszawa 2001, s. 7–8.
- S. Dubisz, *Dzieje języka polskiego jako problem badawczy w pracy historyka języka*, „Poradnik Językowy” 2009, z. 3, s. 19–34.
- S. Dubisz, *Językoznawstwo polonistyczne w minionym dwudziestolecu (1990–2009) – próba opisu i wniosków*, „Przegląd Humanistyczny” 2010, nr 5–6, s. 93–110.
- S. Dubisz, *Witold Doroszewski – intelektualista, językoznawca, pedagog*, „Poradnik Językowy” 2016, z. 1, s. 9–17.
- W. Gruszczyński (red.), *Język narzędziem myślenia i działania. Materiały z konferencji zorganizowanej z okazji 100-lecia „Poradnika Językowego” (Warszawa, 10–11 maja 2001 r.)*, Warszawa 2002.

¹⁰ J. Puzynina, *Słowo Miłosza* [w:] W. Gruszczyński (red.), *Język narzędziem myślenia i działania...*, op. cit., s. 57–58.

- W. Kupiszewski, *Przedmowa* [w:] P. Sobotka, W. Kupiszewski, J. Siatkowski (oprac.), *„Prace Filologiczne”. Bibliografia*, Warszawa 2005, s. 7.
- H. Kurkowska, *Kultura języka* [w:] D. Buttler, H. Kurkowska, H. Satkiewicz, *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności gramatycznej*, Warszawa 1973, s. 58–79.
- J. Latusek, H. Prejs (oprac.), *100 lat „Poradnika Językowego”. Zawartość czasopisma w latach 1971–2000*, pod red. W. Decyk-Zięby i J. Porayskiego-Pomsty, Warszawa 2001.
- A. Markowski, *Poglądy Witolda Doroszewskiego na kulturę języka*, „Poradnik Językowy” 2016, z. 1, s. 45–52.
- W. Pisarek, „Poradnik Językowy” w „Języku Polskim” (1913–1939) [w:] W. Gruszczyński (red.), *Język narzędziem myślenia i działania. Materiały z konferencji zorganizowanej z okazji 100-lecia „Poradnika Językowego” (Warszawa, 10–11 maja 2001 r.)*, Warszawa 2002, s. 24–35.
- „Poradnik Językowy” 2001–2015 – Spisy treści roczników.
- J. Puzynina, *Słowo Miłosza* [w:] W. Gruszczyński (red.), *Język narzędziem myślenia i działania. Materiały z konferencji zorganizowanej z okazji 100-lecia „Poradnika Językowego” (Warszawa, 10–11 maja 2001 r.)*, Warszawa 2002, s. 44–58.
- H. Satkiewicz, *Rola „Poradnika Językowego” w polskim życiu naukowym* [w:] W. Gruszczyński (red.), *Język narzędziem myślenia i działania. Materiały z konferencji zorganizowanej z okazji 100-lecia „Poradnika Językowego” (Warszawa, 10–11 maja 2001 r.)*, Warszawa 2002, s. 17–23.
- P. Sobotka, W. Kupiszewski, J. Siatkowski (oprac.), *„Prace Filologiczne”. Bibliografia*, Warszawa 2005.
- J. Treder, *70 lat „Poradnika Językowego”. Zawartość czasopisma w latach 1901–1970*, Warszawa 1972.

***The role of „Poradnik Językowy” („The Linguistic Guide”)
in shaping the linguistic standard
and the knowledge of the Polish language***

Summary

„Poradnik Językowy” („The Linguistic Guide”) is one of the three oldest Polish linguistic journals. Its history can be depicted in five periods: 1901–1931, 1932–1939, 1948–1976, 1977–2008, after 2008. The proportions between the cultural linguistic and the academic function of the journal are slightly different in each of the periods. In the initial development phase, the former prevailed, while from 1948 the latter one became increasingly more clearly outlined; today both are pursued to a similar extent, which is proved by the journal’s readership, diversity of subjects touched upon in its issues and annals, as well as its position on (domestic and international) ranking lists.

Trans. Monika Czarnecka

BIOGRAMY

REDAKTORZY „PORADNIKA JĘZYKOWEGO”

Izabela Stapor

(Uniwersytet Warszawski)

ROMAN ZAWILIŃSKI (1855–1932)

Roman Zawiliński urodził się 1 marca 1855 roku w Brzezinach w powiecie ropczyckim (ówczesna Galicja). Był synem organisty Maksymiliana i Anastazji z Szeligiewiczów. Chodził do gimnazjum w Tarnowie, w 1875 roku zdał maturę. Studiował filologię słowiańską na uniwersytecie w Wiedniu, gdzie uczęszczał na zajęcia Franza Miklosicha. W 1876 roku został studentem Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie profesorami byli Alfred Brandowski, Stanisław Tarnowski i Lucjan Malinowski, który objął katedrę języków słowiańskich w 1877 roku. Jego kolegami byli m.in. Jan Hanusz, Szymon Matusiak i później Jan Bystron. W latach 1898–1899 przebywał w Pradze, gdzie pod kierunkiem prof. Jana Gebauera pisał rozprawę doktorską na temat wpływów języka słowackiego na polskie gwary góralskie. Nie wiadomo, czy praca została napisana, doktoratu R. Zawiliński nie uzyskał.¹ Po ukończeniu studiów w 1878² lub 1879 roku³ rozpoczął pracę jako nauczyciel języków polskiego, łacińskiego, greckiego i niemieckiego w gimnazjach w Nowym Sączu i w Krakowie. Od września 1902 roku pracował jako dyrektor w gimnazjum w Tarnowie, działając równocześnie w organizacjach społeczno-oświatowych na terenie miasta. W roku 1908 przekazał zbiór blisko 700 woluminów własnych książek do nowo utworzonej przez Towarzystwo Szkoły Ludowej Biblioteki Miejskiej w Tarnowie. We wrześniu 1908 r. powrócił do Krakowa i objął stanowisko dyrektora w IV Gimnazjum im. H. Sienkiewicza, w którym pracował do emerytury w 1924 roku.

Ożenił się z Walerią z Warmskich, miał jedną córkę i dwóch wnuków. Jeden z nich – Waclaw Fedorowicz – również ukończył slawistykę i został bohemistą. W swoich wspomnieniach tak przedstawia sylwetkę dziadka:

¹ W. Fedorowicz, *Roman Zawiliński – przyjaciel Słowaków*, „Poradnik Językowy” 1971, z. 5, s. 333.

² A. Polakowska, *Zawiliński Roman* [w:] R. Loth (red.), *Dawni pisarze polscy od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, Warszawa 2004, t. V, s. 180.

³ W. Fedorowicz, *Roman Zawiliński – przyjaciel Słowaków*, „Poradnik Językowy” 1971, z. 5, s. 332.

Pamiętam, że był dość wysokiego wzrostu, choć 77-letni, chodził zawsze wyprostowany, miał bujne włosy i to wcale jeszcze nie całkiem siwe, i rudawe włosy. Lubił się odżywiać – jak mawiał – po chłopsku: mleko, zwłaszcza kwaśne, chleb razowy, ser, miód – nie znosił jajecznicy na słońcu. Nie gardził winem i zawsze miał w piwnicy zapas bardzo dobrego, starego węgryzyna. – Swoimi wnukami – moim starszym bratem i mną – cieszył się bardzo.⁴

Roman Zawiliński zmarł w Krakowie 21 października 1932 r., pochowany został na Cmentarzu Rakowickim.

Pseudonimy i kryptonimy, które stosował: R., R.Z., RZ, Z-I, Zaś Antoni.

I. DIALEKTOLOG I ETNOGRAF

Już jako młody nauczyciel R. Zawiliński wiele podróżował, m.in. po Beskidach, Żywiecczyźnie, Śląsku Cieszyńskim, Czechach i Słowacji. Sprawozdania z jego wypraw ukazywały się w czasopismach wydawanych nakładem Akademii Umiejętności, takich jak „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej”, oraz w „Materiałach Antropologiczno-Archeologicznych i Etnograficznych”. Badania dialektologiczne R. Zawilińskiego zaowocowały artykułem *Gwara brzezińska w starostwie ropczyckim* wydrukowanym w „Rozprawach Wydziału Filologicznego AU” w 1880 roku,⁵ który znali i doceniali ówczesni językoznawcy. Kazimierz Nitsch określa artykuł jako *rzecz porządną i jako materiał do dziś wartościową*.⁶

Do najliczniejszych i najbardziej znanych publikacji należą jego prace o charakterze socjologiczno-etnograficznym, łączące różne dziedziny nauk humanistycznych. Najważniejsze z nich dotyczyły etnografii polskiej i słowiańskiej (w szczególności słowackiej⁷), np. książki *Wskazówki do zbierania właściwości ludowych* [1886] czy *Z kresów polszczyzny. Wrażenia podróżnika* [1912]. W roku 1899 ukazała się monografia *Słowacy: ich życie i literatura*, pierwsze dzieło tego typu poświęcone innemu narodowi słowiańskiemu. Książka spotkała się z przychylnym przyjęciem zarówno w Polsce, jak i w Słowacji. W latach 1899–1902 R. Zawiliński publikował na łamach „Nowej Reformy” tzw. *Listy słowiańskie*, w których informował czytelników o sytuacji Słowian zamieszkujących Austro-Węgry, a po wojnie założył w Krakowie Towarzystwo Słowiańskie. Fascynacja słowiańszczyzną zaowocowała przyjaźniami z innymi sławistami i naukowcami europejskimi. Utrzymywał bliskie kontakty m.in. z Ksave-

⁴ Ibidem, s. 337.

⁵ Dostępne online pod adresem: <http://www.wbc.poznan.pl/Content/164465/index.djvu>

⁶ K. Nitsch (K.N.), *Roman Zawiliński 1855–1932*, „Język Polski” 1932, XVII, z. 5, s. 143.

⁷ Materiałów na temat Słowaków dostarczał mu również Jan Baudouin de Courtenay [J. Baudouin de Courtenay, *Listy z lat 1870–1927*, oprac. E. Stachurski, Kraków 2002, s. 240].

rem Šandorem Djalskim, Vatroslavem Jagiciem, Františkiem Kvapilem, Stefanem Krcmerym, Ante Radiciem.

Warto zaznaczyć, że Roman Zawiliński jako pierwszy w historii polskiej etnografii wykorzystał fonograf do badań etnograficznych i językowych. W roku 1904 dokonał w Zakopanem nagrania dźwiękowego (na 2 warkach Edisona) *Oracji weselnej* oraz śpiewki góralskiej *O Janicku* wykonanej przez Jana Sabalę. Zarejestrowany materiał zaprezentował na posiedzeniu Komisji, która jednak nie uznała fonografu za urządzenie pomocne w badaniach etnograficznych.⁸

II. DYDAKTYK I PEDAGOG

Roman Zawiliński jako nauczyciel miał wybitny talent dydaktyczny. Wspomina go Mikołaj Rudnicki, który po raz pierwszy zetknął się z nim w gimnazjum w Krakowie, kiedy R. Zawiliński zastępował w jego klasie nauczyciela matematyki. Jak podaje późniejszy językoznawca „wszyscy chłopcy byli urzeczeni tą lekcją, pamiętam ją po dziś dzień wcale dokładnie – i to ogromne wrażenie, jakie ona na mnie wywarła”.⁹

Roman Zawiliński napisał kilka podręczników do nauki języka polskiego dla szkół gimnazjalnych. Najważniejszym z nich była wydana w Krakowie w 1907 roku *Gramatyka języka polskiego dla szkół powszechnych i średnich*, której współautorem był Ignacy Stein. Niestety, pomimo pozytywnych opinii recenzentów (Z. Wojciechowski i K. Nitscha¹⁰), podręcznik nie zastąpił przestarzałej już gramatyki A. Małeckiego. Dopiero w 1920 r. książka R. Zawilińskiego weszła do szkół i wydawana była jeszcze czterokrotnie (w Warszawie), po raz ostatni w 1926 r. Do osiągnięć dydaktycznych R. Zawilińskiego zaliczyć należy wydania najstarszych dzieł literatury polskiej w *Wyjątkach z pomników języka polskiego w. XIV–XVI* [1892] oraz w opracowanych z Janem Czubkiem *Wypisach dla klasy III i IV szkół gimnazjalnych i realnych* [1893–1894].

⁸ Materiał R. Zawilińskiego znajduje się w Zbiorach Fonograficznych Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk i jest najstarszym przechowywanym w archiwum oryginalnym nagraniem, zob. http://www.gadki.lublin.pl/gadki/artukul.php?nr_art=1478

⁹ M. Rudnicki, *Wspomnienie o Romanie Zawilińskim*, „Poradnik Językowy” 1971, z. 5, s. 330.

¹⁰ O podręczniku Romana Zawilińskiego Kazimierz Nitsch wypowiedział się również na łamach „Języka Polskiego”, uznając jednak za godną uwagi jedynie część napisaną przez jednego z autorów: „Ze wszystkich znanych mi gramatyk szkolnych jedną tylko mogę bezwzględnie polecić, i to niecałą: mianowicie tylko przez I. Steina napisane części >>Gramatyki<< Steina i Zawilińskiego” [K. Nitsch, *Z czego się uczyć gramatyki polskiej?*, „Język Polski” 1920, V, z. 1, s. 11].

Do ważnych tekstów o charakterze pedagogicznym należą książki *Życie a szkoła* [1917], *Nasz język ojczysty w przeszłości i teraźniejszości*¹¹ [1919], a także liczne broszury i artykuły o tematyce szkolnej, np. *Idealy wychowawcze doby obecnej a szkoła średnia w przyszłości*,¹² *Nowa szkoła w nowej Polsce*.¹³

III. DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA

Do publikacji o charakterze popularnonaukowym można zaliczyć *Dykcjonarz polski. Zbiór alfabetyczny zwrotów i wyrażen niepewnych lub niejasnych* [1922].¹⁴ Jest to podręczny słowniczek poprawnościowy, który wyjaśnia zawilności języka polskiego i podaje formy właściwe. Autor często wskazuje na obce pochodzenie wyrazów, chcąc zachęcić Polaków do stosowania ich polskich odpowiedników.

Dziełem nowatorskim i bardzo wartościowym, chociaż niedocenionym, był natomiast *Dobór wyrazów. Słownik wyrazów bliskoznacznych i jednoznacznych do praktycznego użytku* [1926–1928].¹⁵ Był to pierwszy i przez długi czas jedyny słownik pojęciowy, który pojawił się w Polsce, wzorowany na dziele *Thesaurus of English words and phrases* Rogeta z 1912 roku.¹⁶ We wstępie do dzieła R. Zawiliński zaznacza, że układ i system słownika przejął z wzorców zachodnich, a słownictwo umieścił w 6 głównych tematach: 1. *Pojęcia umysłowe*, 2. *Przestrzeń*, 3. *Materja*, 4. *Umysł*, 5. *Wola*, 6. *Uczucie*. Jednak – jak podaje Nawoja Mikołajczak-Matyja – forma słownika pojęciowego nie przyjęła się na gruncie polskim, a brak kolejnych wydań można wyjaśniać „np. brakiem przygotowania polskich czytelników do odbioru takiego tekstu leksykograficznego”.¹⁷ Nie bez znaczenia były zapewne krytyczne opinie na temat słownika w kręgach językoznawczych, w których określano go jako rodzaj „stylistycznego poradnika” wzorowanego na podobnych dziełach

¹¹ Recenzja książki ukazała się w „Języku Polskim” w 1919 roku. Jan Łoś uznaje w niej pracę R. Zawilińskiego za pożyteczną i przydatną nauczycielom języka polskiego [J. Łoś, *Zawiliński Roman, Nasz język ojczysty w przeszłości i teraźniejszości* (recenzja), „Język Polski” 1919, IV, z. 5, s. 157].

¹² „Muzeum” 1912, t. 1, z. 2, s. 89–106.

¹³ „Przegląd Powszechny” 1929, t. 182, z. 544, s. 21–44.

¹⁴ Praca dostępna na stronie: <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/plain-content?id=3484>

¹⁵ Dostępny na stronie: <http://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=36954>

¹⁶ O słowniku R. Zawilińskiego i jego miejscu w leksykografii polskiej wspomina Piotr Żmigrodzki [P. Żmigrodzki, *Wprowadzenie do leksykografii polskiej*, Katowice 2009, s. 178–181].

¹⁷ N. Mikołajczak-Matyja, *Hierarchiczne uporządkowanie słownictwa a tradycyjna leksykografia*, „Investigationes Linguisticae” 2005, XII, s. 29.

zachodnich, ale „dość dalekiego od swych wzorów”.¹⁸ Również w środowisku publicystów słownik nie cieszył się uznaniem, gdyż – jak twierdzi Jan Rzewnicki – R. Zawiliński

zapomniał atoli, że... dla Polski pisze. Czy można sobie wyobrazić polskiego reportera nad taką książką, skoro punktem honoru filarów tego samego pisma jest volapükowanie własnego języka. To tak, jakby kto wykłady o etyce wśród afrykańskich prowadził nagusów.¹⁹

IV. DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA I REDAKCYJNA

Do zasług R. Zawilińskiego należy zaliczyć również działalność wydawniczą i redakcyjną, które służyły upowszechnianiu literatury polskiej. Własnym nakładem wydał: dzieła Szymona Szymonowica (*Castus Ioseph przekładania Stanisława Gosławskiego* w 1889 r.), Mikołaja Reja (*Żywot Józefa z pokolenia żydowskiego 1545* w 1889 r. i *Krótką rozprawę między trzema osobami, panem, wójtem a plebanem* w 1892 r.) i Wincentego Pola (*Pieśń o ziemi naszej oraz liryki wybrane* w 1920 r.). Warto zaznaczyć, że sam Kazimierz Nitsch docenił zasługi wydawnicze R. Zawilińskiego, określając go mianem „niegorszego od innych wydawcy”.²⁰

W latach 1903–1909 był współredaktorem publikacji *Ubiory ludu polskiego*, a w roku 1912 dzieła *Ku czci Zygmunta Krasińskiego*.

V. DZIAŁALNOŚĆ POPULARYZATORSKA

Pracy popularyzatorskiej R. Zawilińskiego przyświecała idea upowszechniania czystości i poprawności języka polskiego. Jego artykuły i porady ukazywały się nie tylko w „Poradniku Językowym”, ale również w czasopiśmie o charakterze popularnym, np.: *Ojciec i syn. Kartka z życia A. Asnyka* [„Nowa Reforma” 1922, nr 173 (3 VIII), s. 2–3], *O przecinku „jako częstce duszy pisarza”* [„Czas” 1922, nr 35 (12 II), s. 2–3], *Kolberg a Chopin* [„Nowa Reforma” 1926, nr 272 (26 XI), s. 1, nr 273 (3 VIII), s. 1]. Pisał zarówno do gazet i magazynów polskich, jak i zagranicznych.

Roman Zawiliński był członkiem kilkunastu organizacji i towarzystw naukowych, m.in. Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych, Towarzystwa Słowiańskiego (którego był założycielem i wieloletnim prezesem), Towarzystwa Polska Sztuka Stosowana, Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza oraz członkiem korespondentem Towarzystwa Ludoznawczego w Pradze.

¹⁸ K. Nitsch (K.N.), *Roman Zawiliński...*, op. cit., s. 145.

¹⁹ J. Rzewnicki, *Roman Zawiliński*, „Poradnik Językowy” 1932, z. 9/10, s. 154.

²⁰ K. Nitsch (K.N.), *Roman Zawiliński...*, op. cit., s. 145.

Najaktywniej uczestniczył w latach 1884–1901 w działalności Komisji Antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie, gdzie przez dwie kadencje pełnił funkcję sekretarza działu etnograficznego.

VI. ZAŁOŻYCIEL, REDAKTOR I WYDAWCA „PORADNIKA JĘZYKOWEGO”

Dla polonistów Roman Zawiliński pozostanie przede wszystkim twórcą i – przez pierwsze 30 lat – redaktorem „Poradnika Językowego”. Pierwszy zeszyt pisma ukazał się w 1901 r. w Krakowie i jak sam redaktor zaznaczył, powstał, by „w jak najprzystępniejszy sposób objaśniał zjawiska językowe, przypominał zasady i prawa, usuwał wątpliwości i niepewności w poprawnym użyciu języka i tym sposobem prostował błędy”.²¹ Pismo utworzone przez R. Zawilińskiego spotkało się z życzliwym przyjęciem czytelników, wzbudziło również zainteresowanie badaczy języka. Od pierwszych lat do „Poradnika...” pisali Kazimierz Nitsch, Aleksander Brückner, Jan Czubek, Ignacy Stein, Jan Rozwadowski, Adam Antoni Kryński, Henryk Ułaszyn, później również Tytus Benni, Jan Łoś i Mikołaj Rudnicki. Jak wynika z relacji ówczesnych i późniejszych, pismo spełniało wówczas bardzo ważne zadanie, było ostoją i symbolem jedności języka Polaków zamieszkujących ziemię pod różnymi zaborami:

Mimo wszystkich wad pismo służyło dobrej sprawie (...). A że mimo niewątpliwych trudności nie upadło, to tylko dzięki wytrwałości i wielkiemu zamiłowaniu do tego przedmiotu Romana Zawilińskiego.²²

Pomijając różne założenia i tendencje pisma, w zależności od czasu i okoliczności, czynnikiem spajającym wszystkie lata było założenie to samo: służba narodowi i troska o czystość i rozwój języka.²³

„Poradnik” R. Zawilińskiego spełniał ważne zadanie. Ówczesna bowiem południowa Małopolska, zwana Galicją Zachodnią, zalewana była wpływami niemieckiego Wiednia i jego prasa.²⁴

Roman Zawiliński był nieugiętym stróżem poprawności mowy, tak, jak sam ją rozumiał, był niezmordowanym, nieprzesadnym nawet, krzewicielem czystości języka, był budzicielem zamiłowań językowych w szerokich kołach rodaków.²⁵

Pozytywna reakcja czytelników na „Poradnik...” i rosnące zainteresowanie kwestiami dotyczącymi języka sprawiło, że językoznawcy związani z uniwersytetem i Akademią Umiejętności dostrzegli w nim szansę na rozpowszechnianie wiedzy o języku. Po raz kolejny wiedza i doświadczenie edytorskie oraz poczucie misji R. Zawilińskiego pomogły w re-

²¹ „Poradnik Językowy” 1901, z. 1, s. 1.

²² K. Nitsch (K.N.), *Roman Zawiliński...*, op. cit., s. 145.

²³ L. Dąbrowska, *Roman Zawiliński – twórca „Poradnika Językowego”*, „Poradnik Językowy” 1971, z. 5, s. 329.

²⁴ M. Rudnicki, *Wspomnienie ...*, op. cit., s. 331.

²⁵ J. Rzewnicki, *Roman Zawiliński*, op. cit.

alizacji nowych celów. W 1913 roku zaprosił do zespołu redakcyjnego K. Nitscha, J. Łosia, J. Rozwadowskiego oraz M. Rudnickiego i wspólnie powołali „Język Polski” – nowe czasopismo o charakterze teoretyczno-naukowym. *Poradnik Językowy* – jako osobny dział – wszedł w obręb nowego pisma. W roku 1919 doszło do rozdzielenia pism, „Język Polski” przeszedł pod opiekę Komisji Języka Polskiego Polskiej Akademii Umiejętności,²⁶ R. Zawiliński natomiast pozostał redaktorem i wydawcą swojego „Poradnika Językowego”.

Wojna i trudności wydawnicze doprowadziły do zawieszenia edycji czasopisma w latach 1915, 1917–1918. Po wznowieniu wydawania pisma w 1919 r. R. Zawiliński zaznaczył, że jego popularny charakter i żywa wymiana zdań z czytelnikami to „najcenniejszy objaw mogący więcej wydać dobrego niż długie rozprawy i dyskusje”.²⁷ Kłopoty finansowe i pogarszający się stan zdrowia redaktora zadecydowały, że czasopismo nie ukazywało się od połowy 1923 roku do 1924 i w roku 1928.

W 1931 roku R. Zawiliński postanowił przekazać wydawnictwo nowo powstałemu warszawskiemu Towarzystwu Poprawności Języka Polskiego (od 1934 roku Towarzystwo Krzewienia Poprawności i Kultury Języka, dzisiejsze Towarzystwo Kultury Języka), którego ówczesnym prezesem był Adam Antoni Kryński. Pierwszy warszawski zeszyt „Poradnika Językowego” ukazał się w styczniu 1932 roku pod redakcją Kazimierza Króla.²⁸ W pierwszych słowach nowych wydawców czasopisma czytamy:

Z odezwy do Redakcji w ostatnim (9–10) zeszycie „Poradnika Językowego” dowiedzieli się Czytelnicy, że jego Założyciel i Redaktor, Dyrektor Roman Zawiliński, przekazał go naszemu Towarzystwu. Uważamy za miły obowiązek złożyć Mu tutaj na wstępie w imieniu miłośników mowy ojczystej najgorętsze podziękowanie za Jego pożyteczną dla ogółu inicjatywę i długoletnią wytrwałą a prawdziwie ofiarną pracę. „Poradnik” nadal stać będzie na straży czystości i poprawności języka.²⁹

Roman Zawiliński zmarł w październiku 1932 roku, kilka miesięcy po przekazaniu miesięcznika Towarzystwu Poprawności Języka Polskiego. Należał do ludzi niezwykle pracowitych, całkowicie oddanych krzewieniu wiedzy o języku polskim, który „pozostanie w pamięci jako jeden z głównych i najwpływowszych polskich purystów”.³⁰ Dzięki jego pasji i niestrudżonym wysiłkom powstały i przetrwały dwa pisma, które do dzisiaj są jednymi z najważniejszych periodyków poświęconych językowi polskiemu.

²⁶ W 1920 roku Akademia Umiejętności przekazała pismo Towarzystwu Miłośników Języka Polskiego założonemu przez K. Nitscha, J. Łosia i J. Rozwadowskiego.

²⁷ „Poradnik Językowy” 1971, z. 2, s. 329.

²⁸ Od listopada roku 1932 redaktorem pisma był Witold Doroszewski.

²⁹ „Poradnik Językowy” 1932, z. 1, s. 3.

³⁰ K. Nitsch (K.N.), *Roman Zawiliński...*, op. cit., s. 145.

Bibliografia

- J. Baudouin de Courtenay, *Listy z lat 1870–1927*, oprac. E. Stachurski, Kraków 2002.
- L. Dąbrowska, *Roman Zawiliński – twórca „Poradnika Językowego”*, „Poradnik Językowy” 1971, z. 5, s. 327–329.
- W. Fedorowicz, *Roman Zawiliński – przyjaciel Słowaków*, „Poradnik Językowy” 1971, z. 5, s. 332–337.
- J. Łoś, *Zawiliński Roman, Nasz język ojczysty w przeszłości i teraźniejszości* (recenzja), „Język Polski” 1919, IV, z. 5, s. 155–159.
- N. Mikołajczak-Matyja, *Hierarchiczne uporządkowanie słownictwa a tradycyjna leksykografia*, „Investigationes Linguisticae” 2005, XII, s. 17–32.
- K. Nitsch, *Z czego się uczyć gramatyki polskiej?*, „Język Polski” 1920, V, z. 1, s. 9–15.
- K. Nitsch (K.N.), *Roman Zawiliński 1855–1932*, „Język Polski” 1932, XVII, z. 5, s. 143–145.
- A. Polakowska, *Zawiliński Roman* [w:] R. Loth, *Dawni pisarze polscy od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. V, Warszawa 2004, s. 180–181.
- „Poradnik Językowy” 1901–1932.
- M. Rudnicki, *Wspomnienie o Romanie Zawilińskim*, „Poradnik Językowy” 1971, z. 5, s. 330–332.
- J. Rzewnicki, *Roman Zawiliński*, „Poradnik Językowy” 1932, z. 9/10, s. 152–154.
- R. Zawiliński, *Ideaty wychowawcze doby obecnej a szkoła średnia w przyszłości*, „Muzeum” 1912, t. 1, z. 2, s. 89–106.
- R. Zawiliński, *Nowa szkoła w nowej Polsce*, „Przegląd Powszechny” 1929, 182, z. 544, s. 21–44.
- P. Żmigrodzki, *Wprowadzenie do leksykografii polskiej*, Katowice 2009.

<http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/plain-content?id=3484>

<http://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=36954>

http://www.gadki.lublin.pl/gadki/artykul.php?nr_art=1478.

<http://www.wbc.poznan.pl/Content/164465/index.djvu>

Wanda Decyk-Zięba
(Uniwersytet Warszawski)

KAZIMIERZ KRÓL (1853–1944)

Jan Kazimierz Król urodził się 13 grudnia 1853 roku w Częstochowie, był synem Franciszka i Władysławy z Biegańskich. Uczęszczał do Gimnazjum Filologicznego najpierw w rodzinnym mieście (późniejsze Gimnazjum im. H. Sienkiewicza), następnie w Piotrkowie. W roku 1872 rozpoczął studia na Wydziale Historyczno-Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego (sekcja historyczna). Pracę kandydacką pisał pod kierunkiem prof. Adolfa Pawińskiego, który też wywarł na niego największy wpływ. Po ukończeniu studiów w 1876 r. pracował jako nauczyciel, początkowo w prywatnych polskich szkołach średnich, od 1880 do 1886 roku w rządowej szkole realnej w Warszawie, nadzorowanej przez kuratora A. Apuchtina. W latach 1885–1892 wykładał w Seminarium Duchownym. Aresztowany w kwietniu 1891 roku w związku z działalnością w Lidze Polskiej i Związku Młodzieży Polskiej „Zet”, potem zwolniony z braku dowodów winy. Przypuszczalnie w związku z tym aresztowaniem został pozbawiony w 1893 r. prawa nauczania w szkołach publicznych. Udzielał wówczas lekcji prywatnych, wygłaszał prelekcje w szkołkach niedzielnych, tłumaczył prace z języków obcych, działał w Komisji Katalogowej Wydziału Czytelni Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności. Prawo nauczania odzyskał w 1905 r., uczył w szkołach średnich, głównie w prywatnym Gimnazjum im. Gen. Pawła Chrzanowskiego. Miał piękny głos, którym elektryzował swoich uczniów, kiedy czytał na głos ulubione lektury.

Ci, co go słyszeli czytającego, utrwalili w sobie na całe życie przekonanie o doniosłym znaczeniu żywego słowa jako środka interpretacji.¹

W latach 1915–1916 był podinspektorem sekcji szkolnictwa elementarnego wydziału oświaty oraz kuratorem I Gimnazjum Żeńskiego, w wolnej Polsce został naczelnikiem wydziału w Departamencie Naukowo-Szkolnym Ministerstwa Spraw Wojskowych (1919–1921). Był w latach 1913, 1920–1921, 1924–1925, 1927–1928 wiceprezesem Warszawskiej Kasy Przeworności i Pomocy dla Literatów i Dziennikarzy, wi-

¹ W. Borowy, *Kazimierz Król*, „Pamiętnik Literacki” 1946, XXXVI, s. 227.

ceprzewodniczącym Towarzystwa Poprawności Języka Polskiego² oraz członkiem honorowym Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych. W 1924 roku został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.³ Artykuły i recenzje jego autorstwa ukazywały się m.in. w „Ateneum”, „Kurierze Codziennym”, „Przyjacielu Dzieci”, „Kurierze Warszawskim” i „Tygodniku Ilustrowanym”. Pisane w czasie okupacji pamiętniki spłonęły w powstaniu warszawskim.

17 (29) kwietnia 1877 w kościele św. Aleksandra w Warszawie wziął ślub z Idalią Zofią Mrozowską (1859–1920).⁴ Mieli troje dzieci: dwóch synów – Tadeusza (1878–1882) i Władysława (1883–1907) oraz córkę Helenę (1890–1962). Córka została żoną Bolesława Oczechowskiego. Na informacje pisemne i ustne córki Oczechowskich Ireny (1920–1994) powołują się autorzy biogramu K. Króla w *Polskim słowniku biograficznym*. K. Król zmarł w Warszawie w wieku 90 lat, 25 stycznia 1944 r. Pochowany jest na Starych Powązkach.

Głównym obszarem działalności Kazimierza Króla była dydaktyka. Z nią powiązane są wszystkie inne, począwszy od działalności redaktorsko-wydawniczej po działalność społeczną.

I. PODRĘCZNIKI I WYDANIA POPULARNE DZIEŁ LITERACKICH

Pierwszą opublikowaną książką przeznaczoną dla szkoły był wydany w r. 1884 przy pomocy Kasy im. Mianowskiego *Słownik naukowy rosyjsko-polski dla uczniów i uczennic*, zawierający na końcu: *Spis niektórych imion osób, tudzież nazw geograficznych i historycznych*.⁵ Podając przykłady użycia wyrazów, autor starał się uczulić uczniów np. na różnice w zakresie rządu czasownika czy inne funkcje znaczeniowe przymków w języku rosyjskim i w polskim, tym samym uchronić ich język przed rusycyzmami. Stosował też kwalifikatory społeczno-środowiskowe i sty-

² *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Poprawności Języka Polskiego w roku 1932-im*, „Poradnik Językowy” 1933, z. 5/6, s. 109.

³ *Order odrodzenia Polski : trzechlecie pierwszej kapituły 1921–1924*, Prezydium Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1924, s. 25.

⁴ Zespół: 72/162/0 Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Aleksandra w Warszawie; akt małżeństwa 1877, nr aktu 40: <http://szukajwarchiwach.pl/72/162/0/-/97/str/1/19/10/XoWWQF1F5ZAWqD249XOLRA/#tabSkany>

⁵ Nazwisko Kazimierza Króla pojawia się w spisie osób współpracujących z redakcją *Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. XIV, red. Bronisław Chlebowski, przy współudziale Józefa Krzywickiego według planu Filipa Sulimierskiego, Warszawa 1895 [*Od redakcji*, s. 7].

listyczne. W roku 1898 wspólnie z Janem Nitowskim wydaje *Podręcznik do nauki historii literatury polskiej* (rozszerzona wersja ukazała się w 1900 r., wyd. 2. i 3. pod zmienionym tytułem: *Historia literatury polskiej*), w opinii Wacława Borowego książka była w latach 1898–1907 na terenie zaboru rosyjskiego „przewodnikiem głównym, jeśli nie jedynym” po literaturze polskiej.⁶ Korzystano z niej też w Galicji. K. Król opracował „okres jezuicki” (2. połowa XVII w. i epoka saska), czasy stanisławowskie i prozę XIX wieku,

rozpatrywał zjawiska literackie na szeroko ujętym tle historyczno-kulturalnym, dał wyraziste charakterystyki poszczególnych okresów dziejowych, dał bardzo wielką liczbę pisarzy. Książka ta stanowiła najtrwalsze osiągnięcie pedagogiczne Króla.⁷

Dopełnienie tego podręcznika stanowiły opracowane w serii Gebethnerowskiej „Wybór Pisarzy Polskich dla Domu i Szkoły” dzieła Ignacego Krasickiego (*Mikołaja Doświadczynskiego przypadki, Myszeis, Pan Podstoli*) i *Mohort* Wincentego Pola oraz wydane w cyklu „Książki dla Wszystkich” przeróbki arcydzieł literatury światowej (*Cyd, Eneida czy Frytjof. Opowieść z podań skandynawskich*).

Wspólnie z Antonim Krasnowolskim opracowali popularny, mający 11 wydań, podręcznik języka polskiego dla Niemców (seria „Methode Toussaint-Langenscheidt”).

II. KATALOG WYDAWNICTW KSIĘGARNI POLSKIEJ

Od 1895 roku K. Król aktywnie uczestniczył w pracach Koła Oświatowego pisarza ludowego i popularyzatora przyrodoznawstwa Miecysława Brzezińskiego i jego „Księgarni Polskiej”. W Wydawnictwie im. Brzezińskiego wydał kilka popularnych książeczek: *Krzyżacy w Polsce, Jan Paweł Woronicz, Tatarzy a Polska, Gruzja*. Od 1915 do 1931 r. był redaktorem wydawnictw „Księgarni Polskiej” (w 1920 roku wydawnictwo zostało przekazane Polskiej Macierzy Szkolnej). Opracował i wydał w latach 1919–1924 *Katalog z objaśnieniami wydawnictw Księgarni Polskiej w Warszawie* (nr 1, 2 i 3), będący swoistym przewodnikiem dla interesujących się piśmiennictwem popularnym. Katalog obejmował ponad 340 książek,⁸ dawał informacje co do treści książek, ich objętości i przystępności. W latach 1910–1915, po M. Brzezińskim, był wydawcą tygodnika „Zorza” (do 1913 jego redaktorem).

⁶ W. Borowy, op. cit., s. 225.

⁷ J. Hulewicz i S. Konarski, *Król Jan Kazimierz* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XV, red. nac. E. Rostworowski, Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 357.

⁸ J. Stemler, *Polska Macierz Szkolna. Szkic historyczno-sprawozdawczy z dwudziestolecia działalności 1905–1925*, Wydawnictwo Polskiej Macierzy Szkolnej, Warszawa 1926, s. 59.

III. TŁUMACZENIA PRAC PEDAGOGICZNYCH I PSYCHOLOGICZNYCH

Pierwsze prace, które tłumaczył K. Król, były dziełami o tematyce poróżniczej i historycznej, adresowanymi do dzieci i młodzieży.⁹ Dzieła tłumaczone później zapoznawały z dorobkiem zachodnioeuropejskiej myśli pedagogicznej i psychologicznej, były przeznaczone dla nauczycieli. W 1902 roku ukazuje się *Logika dziecka i jej kształcenie* Fryderyka Queyrata (wspólnie z Izą Moszczeńską), rok później *Znaczenie studiów nad dziećmi* Granville'a Stanleya Halla i *Wiek dziecięcy* Fryderyka Tracy'ego, w 1904 – *Wiek młodzieńczy* Ellswortha G. Lancastera (razem z Anną Grudzińską) oraz *Życie dzieci* Pauliny Lombroso. Były to tłumaczenia z języków: angielskiego, francuskiego, niemieckiego i włoskiego. Stanowiły one dodatek specjalny do „Przeglądu Pedagogicznego”, wydawane były przy wsparciu Kasy im. Miąnowskiego. Doświadczenie pedagogiczne K. Króla ceniono wysoko, w latach 1900–1910 był członkiem Komitetu Redakcyjnego „Encyklopedii Wychowawczej”, w 1906 i 1908–1910 r. (z ramienia Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego) „Szkoły Polskiej” i „Wychowania w Domu i Szkole”, od 1900 do 1905 roku redaktorem „Przeglądu Pedagogicznego”.

IV. HISTORIA SZKOLNICTWA

W związku z obchodami jubileuszu 50-lecia założenia pensji żeńskiej przez Jadwigę Sikorską Kazimierz Król wspólnie z Izą Moszczeńską (absolwentką szkoły) zredagowali książkę poświęconą szkole i jej przełomnej. K. Król opracował zyciorys jubilatki, a także opisał dzieje szkoły na tle rozwoju szkolnictwa prywatnego w zaborze rosyjskim. Historii szkolnictwa dotyczy też obszerniejszy szkic: *Z dziejów ofiarności na cele naukowe na obszarze Królestwa Kongresowego od r. 1800 do dni naszych*, opublikowany w „Nauce Polskiej” [t. VI, 1927].

V. PRACE LEKSYKOGRAFICZNE

Pierwszym dziełem leksykograficznym K. Króla – inspirowanym potrzebami pedagogicznymi – był wspomniany słownik dwujęzyczny. Od roku 1908 bierze udział w pracach nad *Słownikiem warszawskim*. Wcześniej, w numerze sierpniowym „Książki” z 1907 r., opublikował – po ukazaniu

⁹ Dla oficyny M. Arcta przełożył, a właściwie napisał / opracował, według Josefa Ohrwaldera *Przygody i opowiadania misjonarza w Sudanie egipskim* [1896], według Minchsanga *W kraju piramid...* [1896]. W katalogu BUW druga pozycja jest traktowana jako tłumaczenie (na karcie tytułowej jest „przełożył z Minchsanga”), w katalogu Wydawnictwa M. Arcta dzieło przypisane jest K. Królowi („...podług Minchsanga napisał K. Król”). Katalog opublikowany [w:] M. Konopnicka, *Poezje dla dzieci*, Warszawa 1911.

się połowy dzieła – recenzję tego słownika. Pisze w niej o jego wartości naukowej (powołując się na opinie wybitnych językoznawców), o twórcach słownika i potrzebie finansowego wsparcia tego przedsięwzięcia.¹⁰

Nazwisko K. Króla pojawia się na stronach tytułowych tomów: V [1912] i VI [1915]:

Słownik języka polskiego Jana Karłowicza, Adama Kryńskiego i Władysława Niedźwiedzkiego ułożony przez Władysława Niedźwiedzkiego z udziałem Kazimierza Króla.¹¹

A.A. Kryński doceniał profesjonalizm i umiejętności K. Króla. W listach do Samuela Dicksteina (matematyka, specjalisty od słownictwa matematycznego) pisał:

Przeciwko osobie p. Króla, jako 3go współredaktora, nie mam nic: jego uwagi, w korektach czynione, były zawsze prawie słuszne i wychodziły na dobro Słownikowi. Ale zachodzi trudność z drem Peszkiem... Jakże więc z drem teraz zrobić? Czy on niemógłby być tym trzecim redaktorem, a p. Król (któremu, powtarzam, nic jako współpracownikowi zarzucić nie mogę) tym, czym dotąd [list z 19 maja 1908 r.].¹²

Dr Peszke i Król prowadziliby słownik porządniej, bez tej fuszerki, z jaką on N-ki, przy swoim przygotowaniu naukowym często wpada i ratunku ze strony kompetentniejszej koniecznie potrzebuje [list z 10 czerwca 1908 r.].¹³

Jak długo Józef Peszke pełnił funkcję redaktora Słownika warszawskiego trudno ustalić. (Zmarł w roku 1916, w trakcie powstawania tomu VI). Prawdopodobnie w wyniku mediacji, czy też mimo mediacji, osób z Kasy im. Mianowskiego, redaktorem ponownie został Niedźwiedzki, który z „okresową” pomocą Kazimierza Króla doprowadził dzieło do końca.¹⁴

K. Król zajmował się zasobami rękopiśmiennymi, opracowywał wyciągi z autorów, a także – na co wskazuje jego list do S. Dicksteina z 1910 r. – zlecał zadania.¹⁵

VI. ZWIĄZKI Z „PORADNIKIEM JĘZYKOWYM”

Na łamach „Poradnika...” debiutował K. Król uwagami o objaśnieniach językowych do tomu siódmego wydania jubileuszowego dzieła J. Słowackiego.¹⁶ Kilkanaście lat później wystosował, w poczuciu troski o język prasy codziennej, *List otwarty do redaktora*. Z jednej strony – pisał – ogół

¹⁰ K. Król, *Słownik języka polskiego*, „Książka: miesięcznik poświęcony krytyce i bibliografii polskiej” 1907, VII, nr 8, s. 293–297.

¹¹ Na okładkach pojedynczych zeszytów nie wszystkie nazwiska autorów były wymieniane. Por. M. Majdak, *Słownik warszawski: koncepcja – realizacja – recepcja*, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008, s. 54.

¹² Ibidem, s. 49.

¹³ Ibidem, s. 47.

¹⁴ Ibidem, s. 49.

¹⁵ Ibidem, s. 63.

¹⁶ K. Król, *Uwagi o objaśnieniach dzieł Słowackiego*, „Poradnik Językowy” 1909, z. 6/7, s. 106–108.

prasy życzliwie odnosił się do „Poradnika...”, wykazywał zainteresowanie sprawami językowymi, z drugiej zaś nie stosował się zupełnie do wskazówek poprawnościowych. Rozdzźwięk istniejący pomiędzy zaleceniami a praktyką dziennikarską wskazuje na bezcelowość poczynań redaktora „Poradnika...”, prowokacyjnie autor listu radził, by zaprzestać wydawania czasopisma. Dla setek tysięcy osób ukazujące się w setkach tysięcy egzemplarzy dzienniki stanowią „jedyną strawę umysłową”. Pisane złą polszczyzną najczęściej czytane działy kroniki bieżącej i telegramów politycznych stają się „rozsadnikami skażenia”, otwierają „wrota zanikowi polszczyzny i najściu «międzynarodówki językowej»”. Z autorytetem języka gazet przegrywa nawet nauczyciel. Przyczyny tego stanu rzeczy upatruje K. Król w *niedbalstwie* połączonym z *nieuctwem*, powierzaniu redakcji i tłumaczeń – ze względów ekonomicznych – ludziom młodym, bez doświadczenia redakcyjnego. Za przykład kraju, który w zakresie ochrony języka ojczystego mógłby być dla Polski przykładem, stawia Francję.¹⁷ Pojedyncze teksty autorstwa K. Króla ukazały się w „Poradniku...” w roku 1927 i 1929, w latach 1930–1932 opublikował ich 26; przeważają wśród nich artykuły o usterkach językowo-stylistycznych wydawanych ówczesnie książek, a w szczególności tłumaczeń. Poza językiem prasy i beletrystyki interesował się K. Król językiem urzędowym. Błędy językowe w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zebrał w książeczce *Wskazówki językowe do tekstu wydawnictw urzędowych* [1928]. Błędy, jak wynika z opublikowanej w „Poradniku...” recenzji, „są słuszne i należyte objaśnione; albo już ogólnie używane”, np. *eksterni z ukończoną szkołą, postępy sklasyfikowane, szkodę przynosić, pensjonować*.¹⁸ W książeczce na pierwszym miejscu spośród wydawnictw poprawnościowych wymienia właśnie „Poradnik...”:

W Krakowie do lat 27 (z przerwą 4-letnią) profesor Roman Zawiliński z godną uznania wytrwałością i poświęceniem wydawał do zeszłego roku specjalny **Poradnik Językowy** (rocznie 10 zeszytów). „Poradnik” drukował i artykuły teoretyczne, przede wszystkim jednak wskazówki praktyczne z zakresu czystości i poprawności mowy, uwagi i roztrząsania, często dopiero na podstawie wymiany zdań i utarczek naukowych.¹⁹

W artykułach podejmujących kwestie szczegółowe pisał m.in. o niepoprawnych formach czasu teraźniejszego czasowników: *poszukać* (*poszukiwują* zamiast *poszukują*), *rozpatrzyć* (*rozpatrywuje* zamiast *rozpatruje*) czy *ostrzelać* (*ostrzeliwiają* zamiast *ostrzeliwają*),²⁰ o wyrazach nadużywanych (modnych) (*czołowy, lub, poprzez*),²¹ o poprawności połączenia *troje*

¹⁷ K. Król, *List otwarty do redaktora*, „Poradnik Językowy” 1921, z. 8, s. 106–109.

¹⁸ „Poradnik Językowy” 1929, z. 1, s. 15–16.

¹⁹ K. Król, *Wskazówki językowe z objaśnieniami do tekstu wydawnictw urzędowych*, nr 1, Warszawa 1928, s. 8.

²⁰ K. Król, *Czasowniki na -ywać*, „Poradnik Językowy” 1930, z. 1, s. 10.

²¹ K. Król, *Kwiatki bez woni*, „Poradnik Językowy” 1932, z. 1, s. 19.

*dziewcząt wobec trzy dziewczęta.*²² Nie zawsze jego rozstrzygnięcia były zgodne z odczuciami czytelników „Poradnika...”: „Na str. 42-giej w roczniku *Poradnika*²³ p. K. Król potępia zwrot „gdyby panu coś się stało”. Jaki w tem błąd?”²⁴

Kazimierz Król został pierwszym – po przeniesieniu czasopisma z Krakowa do Warszawy – redaktorem „Poradnika Językowego”. Czy jakkolwiek wpływ na tę nominację miała długoletnia przyjaźń z R. Zawilińskim,²⁵ pozostanie zagadką. O tym, że K. Król angażował się w ratowanie czasopisma, świadczy jego obecność na spotkaniu, które odbyło się 27 października 1929 r. u profesora A.A. Kryńskiego, w celu założenia Koła lub Towarzystwa Przyjaciół „Poradnika Językowego” (ostatecznie zarejestrowanego pod nazwą Towarzystwo Poprawności Języka Polskiego).²⁶

W pierwszym zeszycie z 1932 r., otwierającym okres warszawski „Poradnika Językowego”, w deklaracji programowej podkreślono, że podobnie jak w latach poprzednich podstawowym celem pisma jest czuwanie nad poprawnością językową:

„Poradnik” nadal stać będzie na straży czystości i poprawności języka. Zwalczać będziemy jawne błędy i niedbalstwo, prowadzące do jego skażenia i ubożenia, – poddawać będziemy bezstronnej ocenie zjawiska językowe, mając na względzie dobro języka nam wspólnego jako zarazem bodźca i kierowniczego wędzidła kultury jednostek i zbiorowisk, – tępić będziemy natrętne barbaryzmy, piętna duchowego niewolnictwa, mając jednocześnie oczy otwarte na działanie żywych, twórczych pierwiastków językowego rozwoju [1932, z. 1, s. 1].

Kazimierz Król swoją funkcję sprawował krótko, od stycznia do października 1932 r., ostatnim zeszycem przez niego zredagowanym był z. 8. Wyjaśnienie w sprawie rezygnacji opublikowano w pierwszym zeszycie „Poradnika...” z 1933 r.:

Dotychczasowy Redaktor *Poradnika Językowego*, prof. Kazimierz Król, pochłonięty gromadzeniem i przygotowywaniem do druku materiałów do uzupełniającego tomu *Słownika Warszawskiego*, zmuszony był wycofać się z czynnej pracy redakcyjnej.

Redakcja *Poradnika Językowego* składa byłemu Redaktorowi wyrazy szczerego żalu z powodu Jego ustąpienia i serdecznej wdzięczności za Jego wnikliwą i doświadczoną pracę oraz żywi nadzieje, że z pracy tej, choć w innej formie i zmienionym zakresie, *Poradnik* będzie mógł i nadal korzystać.²⁷

Jako redaktor „Poradnika Językowego” K. Król został odznaczony srebrnym wawrzynem Polskiej Akademii Literatury.

²² K. Król, *Troje dziewcząt*, „Poradnik Językowy” 1932, z. 4, s. 69.

²³ „Poradnik Językowy” 1932, z. 2. Zwrot z książki Ivana Cankara *Nowele*, Warszawa 1931.

²⁴ *Zapytania i odpowiedzi*, „Poradnik Językowy” 1933, z. 7, s. 121.

²⁵ K. Król, *List otwarty do redaktora*, „Poradnik Językowy” 1921, z. 8, s. 106.

²⁶ A.A. Kryński, *Powstanie i pierwsze dwa lata działalności Towarzystwa Poprawności Języka Polskiego*, „Poradnik Językowy” 1932, z. 1, s. 22.

²⁷ *Od Redakcji*, „Poradnik Językowy” 1933, z. 1, s. 23.

Wymowny jest fakt, że po rezygnacji z funkcji redaktora naczelnego nie opublikował w „Poradniku...” żadnego tekstu. Jego odejście z perspektywy historycznej ma wymiar symboliczny: oznacza koniec okresu, w którym pismo było tworzone przez wielkich pasjonatów i miłośników języka we współpracy z czytelnikami, z udziałem językoznawców. W następnym okresie o profilu czasopisma decydują językoznawcy: dzięki staraniom nowego redaktora, profesora Witolda Doroszewskiego, i nowej redakcji „Poradnik...” z czasopisma popularnonaukowego stopniowo przekształcił się w czasopismo naukowe.

Bibliografia

- A. Białowiejski, A. Jaczynowski, E. Konopczyński, K. Król, F. Łagowski, A. Szyćówna (oprac.), *Przegląd Pedagogiczny 1882–1905: Dzieje wydawnictwa oraz Spis rzeczy i autorów*, Warszawa 1907.
- W. Borowy, *Kazimierz Król*, „Pamiętnik Literacki” 1946, XXXVI, s. 225–228.
- J. Czempiniński, *Kasa Literacka. Warszawska Kasa Przeworności i Pomocy dla Literatów i Dziennikarzy 1899–1929, jej dzieje, rozwój i znaczenie*, Warszawa 1929.
- H. Horodyska, *Nieznani współpracownicy redakcyjni Słownika języka polskiego Jana Karłowicza, Adama Kryńskiego, Władysława Niedźwiedzkiego*, „Poradnik Językowy” 1989, z. 9–10, s. 656–661.
- J. Hulewicz, S. Konarski, *Król Jan Kazimierz* [w:] E. Rostworowski (red. nacz.), *Polski słownik biograficzny*, t. XV, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 357–358.
- Z. Kmieć, *Z dziejów „Przeglądu Pedagogicznego”, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” 1971, XIV, s. 3–15.*
- S. Łoza (red.), *Czy wiesz kto to jest*, Warszawa 1938, s. 384.
- M. Majdak, *Słownik warszawski: koncepcja – realizacja – recepcja*, Warszawa 2008.
- B. Nawroczyński (red.), *Nasza walka o szkołę polską 1901–1917: opracowania, wspomnienia, dokumenty*, nakł. Komitetu Obchodu 25-lecia Walki o Szkołę Polską, Warszawa 1934.
- Od Agrykולי do Żywnego. Mały słownik patronów ulic Warszawy*, Warszawa 1968.
- Order odrodzenia Polski: trzechlecie pierwszej kapituły 1921–1924*, Prezydium Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1924.
- „Poradnik Językowy” 1909–1936/1937.
- T. Ruśkiewicz, *Tajny związek młodzieży w latach 1887–1893*, Warszawa 1926.
- P. Sosnowski, *Dzieje Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego (1905–1919)*, Warszawa 1930.
- J. Stemler, *Polska Macierz Szkolna. Szkic historyczno-sprawozdawczy z dwudziestolecia działalności 1905–1925*, Warszawa 1926.
- Z. Szwejkowski, *Zarys historii Kasy im. Mianowskiego*, „Nauka Polska” 1932, t. XV, s. 1–202.
- R. Wroczyński, *Myśl pedagogiczna i programy oświatowe w Królestwie Polskim na przełomie XIX i XX w.*, Warszawa 1955.

Wydawnictwa M. Arcta w Warszawie [w:] M. Konopnicka, *Poezje dla dzieci*, Warszawa 1911, s. 1–8.

Strony internetowe

<http://szukajwarchiwach.pl/72/162/0/-/97/str/1/19/10/XoWWQF1F5ZAWqD249XOLRA/#tabSkany>

<http://tpzw.zdunskawola.pl/files/herbarz/o.pdf> telni w 1893 (Oczechowski)

<http://www.absolwenci.sieniu.czest.pl/index.php?show=graduate&which=14431>

Józef Porayski-Pomsta
(Uniwersytet Warszawski)

WITOLD JAN DOROSZEWSKI **(1899–1976)**

Witold Jan Doroszewski urodził się 1 maja 1899 roku w Moskwie; zmarł w Warszawie 26 stycznia 1976 roku. Rodzice: ojciec Antoni Doroszewski (fizykochemik, dyrektor Centralnego Laboratorium Chemicznego Ministerstwa Skarbu Rosji; przewodniczący Koła Polskiego w Moskwie); matka Maria Tynowska; żona Janina z Rogowskich Doroszevska – profesor pedagogiki specjalnej UW; synowie: Jan – profesor biofizyki i informatyki medycznej w Centrum Medycznym Szkolenia Podyplomowego w Warszawie; Marek – profesor protozoologii w Instytucie Biologii Doświadczalnej PAN w Warszawie.

Żołnierz wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku i kampanii wrześniowej 1939 roku, wykładowca Tajnego Uniwersytetu Warszawskiego (1940–1945), organizator życia naukowego w Polsce i uczoney, żeglarz, był kapitanem jachtowym żegluga morskiej i członkiem Yacht Clubu (od 1925 r.), miłośnikiem sportów motorowych.

Odznaczony Krzyżem Kawalerskim francuskiej Legii Honorowej (1939), Krzyżem Walecznych (1945), Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1954), Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (1964), Orderem Sztandaru Pracy I klasy (1969).

I. STUDIA

Witold Doroszewski w 1917 roku ukończył gimnazjum w Moskwie. Tu także w latach 1917–1918 odbywał studia językoznawcze u profesora Jana Wiktora Porzezińskiego (1870–1929). W 1918 roku podjął studia na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie studiował w latach 1918–1923 pod kierunkiem prof. prof. Jana Baudouina de Courtenay, Adama Antoniego Kryńskiego i Stanisława Szobera. Stopień doktora filozofii uzyskał w 1923 roku. W latach 1927–1929 odbył studia uzupełniające w École Nationale des Langues Orientales Vivantes w Paryżu.

II. DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA I ORGANIZACYJNA

W 1924 roku Witold Doroszewski podjął pracę naukową i dydaktyczną w Katedrze Języka Polskiego Uniwersytetu Warszawskiego, uzyskując kolejne stopnie naukowe i stanowiska w hierarchii akademickiej: 1924–1927 – starszy asystent, od 1930 r. – profesor nadzwyczajny, a od 1938 r. – profesor zwyczajny. W latach 1927–1929 – podczas studiów uzupełniających w École Nationale des Langues Orientales Vivantes w Paryżu – dr Witold Doroszewski był lektorem języka polskiego. W 1930 roku objął kierownictwo Katedry Języka Polskiego UW, którą kierował do 1968 r., kiedy został kierownikiem Zakładu Języka Polskiego i Pracowni Leksykologicznej Instytutu Filologii Polskiej UW; funkcję tę pełnił do 1969 r., kiedy przeszedł na emeryturę. W latach 1935–1939 był dyrektorem Instytutu Fonetycznego UW. W latach 1954–1957 kierował Pracownią Dialektologiczną Polskiej Akademii Nauk, a od 1957 do 1969 r. – Zakładem Językoznawstwa oraz I Pracownią Dialektologiczną PAN w Warszawie.

Prof. dr Witold Doroszewski prowadził w latach 1928–1969 wykłady i seminaria na Uniwersytecie Warszawskim (w 1940–1944 r. na Tajnym Uniwersytecie Warszawskim) w zakresie językoznawstwa polonistycznego i ogólnego. Ponadto wykładał na uniwersytetach zagranicznych: w Brukseli – gramatykę porównawczą języków słowiańskich (1934); w Uniwersytecie Wisconsin w Madison (USA) – język polski i filologię słowiańską (1936–1937); w Bordeaux, Nancy, Collège de France w Paryżu (1939) oraz w Oxfordzie, Cambridge, Leeds, Londynie (1958) – językoznawstwo ogólne.

Ponadto Prof. Witold Doroszewski brał czynny udział w ważnych wydarzeniach i inicjatywach naukowych o wymiarze ogólnopolskim i międzynarodowym; był sekretarzem generalnym Międzynarodowego Zjazdu Słowistów w Warszawie (1934); organizował Katedrę Języka Polskiego w Uniwersytecie Wisconsin w Madison (1937); zainicjował i zorganizował prace nad *Słownikiem języka polskiego* i kierował jego opracowaniem (1958–1969); brał czynny udział w pracach nad przygotowaniem *Ogólnosłowiańskiego atlasu językowego*; zorganizował zespół do badania gwar Mazowsza, Podlasia, Warmii i Mazur, kierował tym zespołem i sam aktywnie uczestniczył w jego pracach; zainicjował wydawanie *Atlasu gwar mazowieckich*.

Członek najważniejszych w Polsce towarzystw naukowych: członek korespondent Towarzystwa Naukowego Warszawskiego – od 1930 r., a następnie członek zwyczajny TNW – od 1936 r.; członek korespondent Polskiej Akademii Umiejętności – od 1947 r.; członek korespondent Polskiej Akademii Nauk – od 1952 r., członek rzeczywisty PAN – od 1957 r. W latach 1954–1960, 1961–1966, 1969–1974 – zastępca przewodniczącego Komitetu Językoznawstwa PAN, w latach zaś 1960–1961 – zastępca przewodniczącego Komitetu Językoznawstwa i Słowianoznawstwa PAN;

członek Polskiego Towarzystwa Językoznawczego (w latach 1931–1934 – sekretarz; w latach 1956–1958 oraz 1971–1974 – przewodniczący); współzałożyciel Towarzystwa Krzewienia Poprawności i Kultury Języka (po reaktywacji w 1966: Towarzystwa Kultury Języka) i jego prezes w latach 1938–1939 oraz 1966–1976.

Członek wielu międzynarodowych i zagranicznych towarzystw naukowych: Bułgarskiej Akademii Nauk (od 1963 r.); Serbskiej Akademii Nauk (od 1972 r.); członek korespondent Austriackiej Akademii Nauk (od 1974 r.); przewodniczący Międzynarodowego Komitetu Slawistów (1968–1975); członek honorowy Międzynarodowego Komitetu Slawistów (1975 r.); członek towarzystw: Société de Linguistique w Paryżu, Linguistic Society of America, Institut d'Etudes Slaves w Paryżu, Instytutu Słowiańskiego w Pradze, Comit e International Permanent de Linguistique.

Redaktor naczelný dwumiesięcznika, a następnie miesięcznika „Poradnik Językowy” (1932–1939; 1948–1976) oraz członek redakcji następujących czasopism: „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, „Journal de Psychologie Normale et Pathologique”, „Prace Filologiczne”, „Prace Językoznawcze”, „Studia Warmińsko-Mazurskie”

III. OSIĄGNIĘCIA NAUKOWE

- Opracował podstawowe metody badań historyczno-porównawczych w dialektologii oraz metod  analizy ilościowej, opartej na analizie glossek jako faktów społecznych [*Kilka uwag o metodach badań gwaroznawczych*, 1931].
- Wykazał ścisłą zaleŹno  teorii językowej F. de Saussure'a od socjologicznej i filozoficznej koncepcji E. Durkheima [*Quelques remarques sur le rapport de la phonetique expérimentaux et autre branches de la linguistique*, 1933].
- Określił mechanizm oddziaływania języka angielskiego na system języka emigrantów polskich [*Język polski w Stanach Zjednoczonych A. P.*, 1938].
- Wyr dził funkcję strukturalną formantów oraz funkcję realno-znaczeniową i ekspresywną w s wotw rstwie oraz wprowadził do s wotw rstwa badania nad procesami zmian w odczuwaniu morfologicznych elementów wyrazów (perintegracja) oraz nad procesami przekształcania wyrazów w jednolity znak językowy desygnatu (leksykalizacja) [*Kategorie s wotw rcze*, 1946].
- Przedstawił obraz polskiego języka literackiego XIX w. i sformułowal ogólne prawa ewolucji języka: zasad  leksykalizacji i krystalizowania si  dominanty [*Język Tomasz Teodora JeŹa. Studium z dziejów języka polskiego XIX wieku*, 1949].
- Zainicjował badania nad neurofizjologicznymi podstawami rozwoju języka i błędów językowych oraz zanalizował przyczyny błędów wy-

mowy i błędów w zakresie użycia form i znaczeń wyrazów [*Fizjologiczny mechanizm błędów językowych*, 1950].

- Przedstawił główne założenia teorii kultury języka: traktowanie języka jako formy działania człowieka, akcentowanie roli świadomości w rozwoju języka i dostrzeganie związków między językiem a kształtującym go społeczeństwem [*Kryteria poprawności językowej*, 1950].
- Wyjaśnił upodobnienie fonetyczne jako objaw działania prawa leksykalizacji i wprowadził zasadnicze elementy teorii budowy słowotwórczej rzeczownika [*Podstawy gramatyki polskiej*, 1952].
- Określił trzy podstawowe funkcje słowników językowych: informowanie o stanie współczesnego języka literackiego, przedstawianie historii wyrazów, normalizacja języka, oraz przedstawił historyczny przegląd słowników językowych od czasów najdawniejszych do współczesnych, a także sformułował zasady wydawania słowników [*Z zagadnień leksykografii polskiej*, 1954].
- Uprawiał semiotykę – uważał, że język odtwarza rzeczywistość [*Elementy leksykologii i semiotyki*, 1970].
- Dokonał krytyki na gruncie językoznawczym koncepcji relatywizmu językowego B.L. Whorfa i E. Sapira [*Język, myślenie, działanie. Rozważania językoznawcy*, 1982].

W badaniach naukowych cechował go pragmatyzm – skupiał uwagę na działaniu językowym i czynnościach porozumiewania się. Nawiązywał do teorii neurofizjologicznych – akceptował pawłowizm. Interesował się problematyką afazji oraz psychofizjologicznymi aspektami i determinantami mówienia – współpracował z Jerzym Konorskim; z jego inicjatywy zaczęły być prowadzone w Uniwersytecie Warszawskim badania nad zaburzeniami mowy. Badał mechanizmy zmian językowych i ewolucji języka pod wpływem czynników społecznych (prace dialektologiczne).

IV. UCZNIOWIE

Halina Auderska, Barbara Bartnicka, Jan Basara, Danuta Buttler, Jadwiga Chludzińska-Świątecka, Witold Cienkowski, Barbara Falińska, Henryk Friedrich, Renata Grzegorzczkowska, Halina Horodyska, Michał Jaworski, Irmiona Judycka, Halina Kurkowska, Zofia Kurzowa, Andrzej Maria Lewicki, Halina Mierzejewska, Ludmiła Morawska, Wanda Pomianowska, Jadwiga Puzynina, Halina Rybicka-Nowacka, Jadwiga Sambor, Alojza Halina Satkiewicz, Andrzej Sieczkowski, Stanisław Skorupka, Józef Sarnacki, Jan Tokarski, Bożena Wierzchowska, Andrzej Alojzy Zdaniekiewicz.

V. PROFESOR WITOLD DOROSZEWSKI JAKO REDAKTOR „PORADNIKA JĘZYKOWEGO”

Profesor Witold Doroszewski objął redakcję „Poradnika Językowego” w 1932 roku i kierował czasopismem do roku 1939, a następnie po zakończeniu działań wojennych – w latach 1948–1976. Wznowienie wydawania „Poradnika Językowego” w 1948 roku jest przede wszystkim jego zasługą. Jemu też należy przypisać ukształtowanie się struktury „Poradnika Językowego” – podział na działy (zasadniczo – mimo zmian – jest kontynuowany do dzisiaj) oraz charakteru pisma: realizacja misji określonej przez Romana Zawilińskiego – założyciela „Poradnika Językowego”. Celem „Poradnika Językowego” jest wyposażanie kolejnych pokoleń Polaków w wiedzę naukową o języku oraz objaśnianie wzorów zachowań językowych po to, iżby mogli działać językowo w sposób racjonalny, poprawny i estetyczny. Szczególną wartość w tym zakresie mają *Objaśnienia wyrazów i zwrotów*, publikowane przez Witolda Doroszewskiego na łamach „Poradnika Językowego” w latach 1935–1939 oraz 1948–1976.

Bibliografia

- B. Falińska (red.), *Witold Doroszewski – mistrz i nauczyciel*, Łomża 1997.
- J. Pelc, *Wspomnienia pozgonne o Witoldzie Doroszewskim i Julianie Krzyżanowskim*, „Studia Semiotyczne” 1978, VIII, s. 5–10, nadb.
- S. Skorupka, *Profesor Witold Doroszewski jako badacz i kierownik naukowy*, „Prace Filologiczne” 1963, t. 18, cz. 1, s. VII–XV.
- A. Śródka, *Doroszewski Witold Jan* [w:] *Uczeni polscy XIX–XX stulecia*, Warszawa 1994, s. 398–400.

Stanisław Dubisz
(Uniwersytet Warszawski)

MIECZYŚLAW SZYMCZAK **(1927–1985)**

Mieczysław Szymczak urodził się 5 października 1927 r. we wsi Domaniewek (pow. łęczycki, woj. łódzkie) w rodzinie chłopskiej. Jego rodzice Wojciech i Jadwiga (z domu Kowalczyk) zajmowali się uprawą roli. Do wybuchu II wojny światowej w 1939 r. ukończył pięć klas szkoły podstawowej w Domaniewku, w czasie okupacji niemieckiej uczył się na tajnych kompletach, po wojnie kontynuował naukę od 1945 r. w gimnazjum w Łęczycy, zakończoną w 1948 r. egzaminem maturalnym.

W 1948 r. Mieczysław Szymczak rozpoczął studia polonistyczne na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Łódzkiego, które ukończył w 1952 r. na podstawie pracy magisterskiej pt. *Fonetyka gwary Domaniewka*, opracowanej pod kierunkiem profesora Zdzisława Stiebera i w tym samym roku rozpoczął studia aspiranckie (doktoranckie) w Katedrze Języka Polskiego na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Warszawskiego.

Na Uniwersytecie Warszawskim został zatrudniony jako adiunkt w 1956 r., a stopień doktora uzyskał 27 X 1958 r. na podstawie dysertacji pt. *Gwara Domaniewka i wsi okolicznych w powiecie łęczyckim*, którą opracował pod kierunkiem profesora Witolda Doroszewskiego. W 1966 r. uzyskał habilitację na podstawie rozprawy pt. *Nazwy stopni i pokrewieństwa rodzinnego w historii i dialektach języka polskiego*, a wraz z nią stanowisko docenta. W latach 1968–1970 jako visiting professor wykładał w Kanadzie na University of Alberta w Edmonton, gdzie zorganizował katedrę języka polskiego.

W 1974 r. Mieczysław Szymczak został profesorem nadzwyczajnym nauk humanistycznych, co znajdowało uwarunkowania m.in. w zakończeniu, w 1973 r., edycji ośmioczęściowego *Słownika gwary Domaniewka w powiecie łęczyckim* jego autorstwa, a w 1978 r. został profesorem zwyczajnym nauk humanistycznych. Miał już wówczas w swoim dorobku współautorstwo i redakcję *Słownika ortograficznego języka polskiego wraz z zasadami pisowni i interpunkcji* [1975] oraz pełnił szereg istotnych funkcji naukowych, społecznych i administracyjnych.

Praca nad *Słownikiem języka polskiego* [1978, 1979, 1981], oryginalne publikacje naukowe i prace edytorskie, a także rozliczne funkcje

wypełniły ostatni okres życia profesora M. Szymczaka. Zmarł przedwcześnie i nagle 30 września 1985 r. w Sofii podczas pobytu na konferencji Międzynarodowej Asocjacji Badania i Upowszechniania Kultur Słowiańskich UNESCO, której był wiceprzewodniczącym. Został pochowany na Cmentarzu Komunalnym (d. Wojskowy) w Warszawie, w kwaterze profesorskiej. Był odznaczony m.in. Złotym Krzyżem Zasługi (1973), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1974) i Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1974).

Od 1952 r. Mieczysław Szymczak był żonaty z Jadwigą (z d. Kozak, ur. 13 maja 1929 r. w Łodzi, zm. 22 lipca 2010 r. w Warszawie), z wykształcenia ekonomistka, od 1978 r. profesor Szkoły Głównej i Statystyki w Warszawie (od 1990 r. – Szkoła Główna Handlowa), od 1990 r. – Uniwersytetu Łódzkiego, a od 1997 r. – Akademii Ekonomicznej (od 2008 r. – Uniwersytet Ekonomiczny). Miał jednego syna Karola (ur. 13 września 1955 r. w Łodzi), archeologa, od 1995 r. profesora Uniwersytetu Warszawskiego, m.in. wykładowcę na Università Ca' Foscari w Wenecji.

I. DOROBEK NAUKOWY I EDYTORSKI

Dorobek profesora Mieczysława Szymczaka liczy ponad 270 pozycji bibliograficznych i obejmuje szereg dyscyplin z zakresu językoznawstwa. Są to: dialektologia i geografia lingwistyczna; historia języka, leksykologia i słowotwórstwo; leksykografia, językoznawstwo normatywne i kultura języka; kontakty językowe i glottodydaktyka. Był przede wszystkim językoznawcą polonistą, ale w wielu publikacjach podejmował problematykę z zakresu językoznawstwa porównawczego i sławistyki.

Pierwsze publikacje naukowe profesora Mieczysława Szymczaka ukazały się jeszcze w okresie jego studiów magisterskich: *Z dziejów wyrazu chrobry* [1951]; *Tekst gwarowy ze wsi Domaniewek* [1952] i sygnalizowały główne zakresy badawcze, którymi w pierwszym okresie jego twórczości naukowej były dialektologia i historia języka.

Jak już zaznaczono, problematyki dialektologicznej dotyczyła jego praca magisterska – *Fonetyka gwary Domaniewka* [1952], a jako aspirant uczestniczył w badaniach dialektologicznych gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur, prowadzonych do 1953 r. przez Zespół Dialektologiczny przy Katedrze Języka Polskiego Uniwersytetu Warszawskiego pod kierunkiem profesora Witolda Doroszewskiego i profesor Haliny Konecznej. Rezultaty tych badań złożyły się w jego wypadku na współautorską monografię pt. *Słownictwo Warmii i Mazur. Życie społeczne i zawody*, opracowaną wraz z Eugeniuszem Jurkowskim i Ireneuszem Łapińskim, opublikowaną jako piąty tom serii „Studia Warmińsko-Mazurskie” [Wrocław 1959].

Dysertacja doktorska profesora Mieczysława Szymczaka pt. *Gwara Domaniewka i wsi okolicznych w powiecie łęczyckim* [Łódź 1961], bę-

daća zwińczeniem badań gwary jego rodzinnej wsi, weszła do kanonu polskiej literatury dialektologicznej. Zawierała opis systemu gwarowego (fonetyka, słowotwórstwo, fleksja, składnia), wybór tekstów w zapisie fonetycznym oraz komplet zdjęć rentgenograficznych aparatu mowy. Z racji uznawania gwary za zjawisko dynamiczne, ewoluujące, stała się wzorcową realizacją tzw. warszawskiej (socjologicznej, statystycznej) metody badania dialektów ludowych, według której zadaniem badacza jest ukazanie całej, nawet najbardziej zróżnicowanej rzeczywistości językowej pojedynczego użytkownika gwary, mowy całej wsi czy dialektu, nie zaś – jak w metodzie przeciwstawnej – docieranie do najbardziej archaicznych form dialektalnych. Na gruncie polskiego językoznawstwa ta metoda była prekursorska w stosunku do późniejszych badań socjolingwistycznych. Uzupełnieniem tej dysertacji był *Słownik gwary Domaniewka w powiecie łączyckim* [Wrocław 1962–1973, cz. 1–8], zawierający ok. 29 tysięcy wyrazów i połączeń wyrazowych, ukazujący jeden z największych zbiorów leksyki jednej wsi. Stanowił on również *novum* metodologiczne i materiałowe na gruncie polskiej leksykografii gwarowej, ponieważ przedstawiał całe wewnętrzne zróżnicowanie leksyki gwarowej, opis leksykograficzny obejmował wszystkie aspekty analizy, tak jak w słownikach ogólnych, a dzięki dokładnej eksploracji terenowej materiał leksykalny ukazywał ważny moment dynamizowania się zmian polskich dialektów ludowych.

Problematyka dialektologiczna pojawia się w całym dorobku profesora M. Szymczaka. Istotne znaczenie miał tu artykuł pt. *Nowe mieszane dialekty słowiańskie* [1973], w którym autor, podejmując aktualny wówczas temat integracji językowej, przedstawił – w perspektywie porównawczej – rezultaty badań czterech dialektów mieszanych: polskich kresowych (przeniesionych przez repatriantów na teren tzw. Ziemi Odzyskanych), czeskich z pogranicza z Niemcami, bułgarskich północno-zachodnich oraz rosyjskich z byłych Prus Wschodnich. Trzeba także zwrócić uwagę na publikację *A theoretical Appraisal of the Criteria for Dividing Polish into Dialects* [1977], a także na ostatni – opublikowany już pośmiertnie artykuł *Przyrostek -lek w gwarach polskich* [1986].

Najważniejszą publikacją autorstwa profesora Mieczysława Szymczaka z zakresu historii języka polskiego jest jego rozprawa habilitacyjna pt. *Nazwy stopni pokrewieństwa i powinowactwa rodzinnego w historii i dialektach języka polskiego* [1966]. Stosując nowatorską wówczas metodę pola leksykalnego w badaniach z zakresu leksykologii historycznej, omówił 530 nazw tworzących to pole z uwzględnieniem relacji między nimi i ich ewolucji w okresie od XVI do XX w. Należy tu także wymienić referat wygłoszony na VI Międzynarodowym Zjeździe Sławistów w Pradze pt. *De l'analogie semantique et morphologique dans la terminologie familiale chez les Slaves* [1968] oraz artykuły: *Wpływy wschodniosłowiańskie w polskim słownictwie z zakresu stopni pokrewieństwa i powinowactwa rodzinnego* [1968], *Zapożyczenia niemieckie w polskim słownictwie z zakresu stopni pokrewieństwa i powinowactwa rodzinnego* [1969].

Odrębne pola badawcze sygnalizują takie publikacje, jak: *Udział Mażowsza w kształtowaniu polskiego języka literackiego* [1972], *Adam Mickiewicz' Schaffen und die Entwicklung der polnischen Literatursprache* [1975], *Die Beziehungen J. Baudouin de Courtenay zur deutschen Slawistik* [1976], *Język polski w sześćdziesięcioleciu naszej niepodległości (1918–1978)* [1979], *Rozwój pisma i kultury językowej w Polsce XVI w.* [1980], *Problem ewolucji języka polskiego* [1981], *Rol literaturnego języka w formowaniu sławiańskich narodów* [1985].

Istotne były także artykuły profesora Mieczysława Szymczaka dotyczące dziejów polskiego językoznawstwa i biografii polskich językoznawców – Antoniny Obrębskiej-Jabłońskiej [1969], Zenona Klemensiewicza [1970], Witolda Doroszewskiego [1976], Nikołaja S. Trubieckiego [1978], Jana Baudouina de Courtenay [1978], Mieczysława Karasia [1978], Jerzego Kuryłowicza [1978], Jana Karłowicza [1979], Haliny Konecznej [1983], Ireny Styczek [1984], Przemysława Zwolińskiego [1985]. W tym nurcie mieszczą się także jego prace edytorskie – zob. J. Baudouin de Courtenay, *Dzieła wybrane*, t. V, VI [1983 – członkostwo komitetu redakcyjnego], J. Baudouin de Courtenay, *O języku polskim* [1984 – współred.], *Jan Nicisław Baudouin de Courtenay a lingwistyka światowa* [1989 – współred. nauk.].

Należy podkreślić, że oprócz wymienionych już wcześniej publikacji problematyka leksykalno-słowotwórcza, występująca w pracach profesora Mieczysława Szymczaka, obejmuje zagadnienia słownictwa różnych pól leksykalnych, motywacji słowotwórczej, rozwojowych procesów ogólnosłowiańskich, terminologii i nazw własnych. Przykładowo można wymienić tu następujące publikacje: *Central Problems in the Morphology of the Slavic Languages* [1971], *Nazwy województw i ich mieszkańców (na podstawie podziału administracyjnego wprowadzonego w Polsce w dniu 1 VI 1975 r.)* [1976], *O nowym typie prefiksacji rzeczowników i przymiotników w językach słowiańskich* [1978], *Rola i miejsce terminologii w języku ogólnonarodowym* [1979], *O pojęciu systemu leksykalnego* [1979], *Derivates Formed from Proper Nouns* [1982], *Nowe tendencje w rozwoju czasowników częstotliwych w językach zachodniosłowiańskich* [1983], *Pierwiastki konkretne i abstrakcyjne w treściach znaczeniowych czasownika* [1985].

Polszczyzna ogólna znalazła odzwierciedlenie w dwóch ważnych opracowaniach leksykograficzno-normatywnych pod redakcją naukową i z udziałem autorskim profesora Mieczysława Szymczaka. W 1975 r. ukazał się *Słownik ortograficzny języka polskiego wraz z zasadami pisowni i interpunkcji*, obejmujący ponad 100 tysięcy haseł, uwzględniający słownictwo ogólne, specjalistyczne, najnowsze zapożyczenia, w dużym wyborze nazwy własne (osobowe i geograficzne), skróty i skrótowce oraz najbardziej charakterystyczne regionalizmy. Redaktor naukowy w tym słowniku po raz pierwszy zalecił spolszczoną pisownię wielu zapożyczeń leksykalnych, uznając je za pełnoprawne jednostki polskiego systemu

leksykalnego, co zapoczątkowało funkcjonalizm kodyfikacyjny w tym zakresie, a zarazem rozwinął zasady lingwistycznej interpretacji zasad pisowniowych.

W latach 1978, 1979 i 1981 został opublikowany pod jego redakcją naukową trzytomowy *Słownik języka polskiego*, który miał kilkadziesiąt wznowień i dodruków do 2000 r. Przeznaczony dla szerokiego kręgu odbiorców, zawierał ok. 70 tysięcy haseł (w tym ok. 30 tysięcy dotąd nierejestrowanych nowych znaczeń i form hasłowych), a pod względem metodologicznym kontynuował tradycje warszawskiej szkoły leksykografii praktycznej, której podstawy stworzył profesor Witold Doroszewski i grono jego współpracowników. *Słownik...* ten zawierał słownictwo przede wszystkim 2. połowy XX w., należące do leksyki ogólnej i specjalistycznej, dobrane według kryterium funkcjonalności.

Profesor Mieczysław Szymczak był autorem ponad 90 publikacji z zakresu kultury języka. Publikował je przede wszystkim w „Poradniku Językowym” w cyklach *Co piszą o języku* (w latach 1967–1971) oraz *Objaśnienia wyrazów i zwrotów* (w latach 1977–1985), a także jako odrębne artykuły i studia – por. np. *Zasady poprawnej wymowy scenicznej* [1960], *Uwagi o nazwie **Krakus*** [1968], *Aktualne zagadnienia kultury języka polskiego* [1978], *O piękno i kulturę nazw handlowych* [1982]. W swych cyklicznych objaśnieniach, poradach i komentarzach językowych, upowszechniających wiedzę o języku, reprezentował stanowisko pragmatyczne i funkcjonalne, uwzględniając zarazem – w sposób wyważony – kryterium narodowe. Jego teksty stanowią wierny zapis problemów polskiej kultury językowej lat 60.–80. XX w. Dodać trzeba także, że był inicjatorem i redaktorem naukowym kilku zbiorowych publikacji książkowych z tego zakresu – por. m.in. *Wybór tekstów z zakresu kultury i poprawności języka polskiego* [1976], *Z zagadnień poprawności językowej i terminologicznej prasy technicznej* [1976], *Kultura języka polskiego. Podręcznik dla słuchaczy uczelni wojskowych* [1978].

Ostatni z wyodrębnionych działów prac profesora Mieczysława Szymczaka (kontakty językowe i glottodydaktyka) stanowił margines jego zainteresowań naukowych. Można tu przykładowo wymienić *Materiały do lektoratu języka polskiego. Skrypt dla cudzoziemców* [1958, 1961, 1963] oraz artykuły *The Linguistic Problems in the work of the translator* [1970], *O interferencji językowej w zakresie formantów słowotwórczych (na przykładzie języka polskiego)* [1976].

Oprócz prac w języku polskim profesor Mieczysław Szymczak publikował także w języku angielskim, niemieckim i rosyjskim, w kilkunastu krajach Europy i Ameryki Północnej.

II. PRACA DYDAKTYCZNA, ORGANIZATORSKA I POPULARYZATORSKA

Poczynając od 1956 r., profesor Mieczysław Szymczak był pracownikiem naukowo-dydaktycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Niezależnie od standardowych obowiązków dydaktycznych (ćwiczenia, konwersatoria, wykłady, seminaria) na podkreślenie zasługuje jego dorobek w kształceniu kadr naukowych i dydaktycznych. Wypromował kilkadziesiąt magistrów, był recenzentem w 28 przewodach doktorskich, 15 habilitacyjnych i 20 profesorskich. Pod jego kierunkiem 11 osób uzyskało stopień naukowy doktora w zakresie językoznawstwa polonistycznego: Irena Halicka (1973), Tadeusz Malec (1973), Elżbieta Wójcikowska (1975), Teresa Sokółowska (1975), Danuta Stadnik (1978), Magdalena Poland (1978), Stanisław Dubisz (1979), Janina Gardzińska (1980), Janusz Wróblewski (1980), Alicja Stypka (1980), Barbara Janowska-Wierchoń (1985).

Zakres jego obowiązków określały także funkcje, które pełnił na uczelni i poza nią oraz podejmowane przez niego inicjatywy. W latach 1971–1975 był zastępcą dyrektora Instytutu Filologii Polskiej UW, a równocześnie kierownikiem Zespołu Dialektologii Polskiej w Zakładzie Języka Polskiego tego Instytutu (1973–1975). W 1972 r. zainicjował utworzenie Telefonicznej Poradni Językowej, działającej na Uniwersytecie Warszawskim również pod auspicjami Towarzystwa Kultury Języka. Od 1973 r. pracował także w Instytucie Języka Polskiego PAN, w którym kierował Zakładem Językoznawstwa w Warszawie. Był sekretarzem generalnym VII Międzynarodowego Kongresu Słowistów, który obradował na UW w Warszawie 21–27 sierpnia 1973 r.

W latach 1975–1981 profesor Mieczysław Szymczak był dyrektorem Instytutu Języka Polskiego UW oraz kierownikiem Zakładu Historii Języka Polskiego i Dialektologii w tym Instytucie (1975–1982, 1983–1985). W 1975 r. wszedł w skład komitetu redakcyjnego czasopisma „Polonica”, wydawanego przez Instytut Języka Polskiego PAN. Po śmierci profesora Witolda Doroszewskiego został w 1976 r. członkiem i wiceprzewodniczącym Międzynarodowego Komitetu *Atlasu językowego Europy*, objął także prowadzenie *Radiowego Poradnika Językowego* (cykle „Radiowy poradnik językowy”; „W trosce o słowo i treść”; „O kulturę słowa”; „Rozmawiamy o języku”), a w 1977 r. został redaktorem naczelnym „Poradnika Językowego”. W tym czasie był także inicjatorem „Tygodnia Kultury Języka w Polskim Radiu” oraz – propagowanego przez gazetę codzienną „Życie Warszawy” – „Dnia bez błędów” polskiej prasy.

Od 1978 r. pełnił funkcję przewodniczącego Komitetu Językoznawstwa PAN, od 1979 r. – redaktora naczelnego „Prac Filologicznych”, w 1980 r. wszedł w skład komitetu redakcyjnego „Zeitschrift für Phonetik Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung”. W 1984 r. był

jednym ze współorganizatorów I Kongresu Języka Polskiego, który odbył się w Szczecinie.

Profesor Mieczysław Szymczak był członkiem wielu towarzystw i organizacji naukowych. Wchodził w skład Międzynarodowego Komitetu Słowistów, pełnił funkcję wiceprzewodniczącego Międzynarodowej Asocjacji Badania i Upowszechniania Kultur Słowiańskich UNESCO, był członkiem Societas Jablonoviana w Lipsku, Polskiego Towarzystwa Językoznawczego (od 1956 r.), Towarzystwa Kultury Języka (od 1966 r., prezes Zarządu Głównego od 1976 r.), Polskiego Towarzystwa Semiotycznego (od 1979 r.), Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Białostockiego Towarzystwa Naukowego, Łódzkiego Towarzystwa Naukowego, Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Od 1976 r. prowadził szeroką działalność ekspercką jako przewodniczący: Komisji Kultury Języka Komitetu Językoznawstwa PAN, Komisji Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych przy Ministrze Administracji, Gospodarki Przestrzennej i Ochrony Środowiska, Komisji Programów Szkolnych z zakresu Języka Polskiego przy Ministrze Oświaty i Wychowania, Zespołu Dydaktyczno-Naukowego Filologii Polskiej i Nauk Pokrewnych przy Ministrze Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, Komisji Standaryzacji Nazw Geograficznych Świata przy Ministrze Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, wchodził także w skład Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej ds. Kadr Naukowych przy Prezesie Rady Ministrów, a w 1985 r. został członkiem komitetu redakcyjnego „Studiów z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”.

Z racji pozycji, autorytetu i pełnionych funkcji profesor Mieczysław Szymczak był głównym organizatorem życia naukowego w Polsce, w zakresie językoznawstwa, w latach 1976–1985.

III. AUTOR I REDAKTOR NACZELNY „PORADNIKA JĘZYKOWEGO”

Jako autor profesor Mieczysław Szymczak był związany z „Poradnikiem Językowym” od 1953 r., jako zastępca redaktora naczelnego – od 1971 r., jako redaktor naczelny – od 1977 r. Jego bibliografia prac opublikowanych w „Poradniku Językowym” obejmuje ponad 150 pozycji. Ich zróżnicowanie gatunkowe przedstawia się następująco: 1) artykuły naukowe – 12; 2) artykuły eseistyczne, porady i komentarze językowe – 86; 3) biogramy – 9; 4) recenzje – 13; 5) sprawozdania i przemówienia – 22; 6) przeglądy prac językoznawczych, bibliografie – 9.

Analiza tych publikacji pozwala dostrzec profesora Mieczysława Szymczaka jako wnikliwego obserwatora rozwoju polszczyzny i językoznawstwa polonistycznego (także sławistycznego) w rozlicznych tego przejawach, jako naukowca, który z pozycji komentatora zmian w polszczyźnie z czasem stał się jedną z głównych osób kierujących w Polsce

polityką językową. Jako redaktor naczelny „Poradnika Językowego” dbał o rangę czasopisma, zapewniając właściwe proporcje między materiałami *stricte* naukowymi a tekstami o charakterze przeglądowym i upowszechniającymi wiedzę o polszczyźnie.

Bibliografia

- S. Dubisz, *Bibliografia prac profesora doktora Mieczysława Szymczaka opublikowanych w „Poradniku Językowym”, „Poradnik Językowy” 1986, z. 1, s. 9–14.*
- S. Dubisz, *Bibliografia prac profesora doktora Mieczysława Szymczaka (1951–1985) [w:] M. Basaj, H. Borek, D. Buttler... (red.), Wokół języka. Rozprawy i studia poświęcone pamięci profesora Mieczysława Szymczaka, Wrocław 1988, s. 13–31.*
- S. Dubisz, *Bibliografia prac naukowych prof. dra Mieczysława Szymczaka (1951–1985), „Prace Filologiczne” 1991, XXXVI, s. 11–23.*

Opracowania, biogramy i wspomnienia

- J. Basara, *Profesor doktor Mieczysław Szymczak (5 X 1927–30 IX 1985), „Poradnik Językowy” 1986, z. 1, s. 1–3.*
- D. Buttler, *Zagadnienia kultury języka w działalności językowej i popularyzatorskiej Profesora Mieczysława Szymczaka, „Poradnik Językowy” 1986, z. 8, s. 525–529.*
- K. Długosz-Kurczabowa, *Historia języka i dialektologia w dorobku naukowym Profesora Mieczysława Szymczaka, „Prace Filologiczne” 1991, XXXVI, s. 25–30.*
- K. Długosz-Kurczabowa, S. Dubisz, *„Szacunek dla słowa” – prace językoznawcze profesora Mieczysława Szymczaka [w:] W. Decyk-Zięba, J. Porayski-Pomsta (red.), Towarzystwo Kultury Języka i jego prezesi, Warszawa 2004, s. 47–66.*
- S. Dubisz, *Prace leksykograficzne Profesora Mieczysława Szymczaka [w:] M. Grochowski, Z. Zaron (red.), Znaki pamięci. Spuścizna językoznawców polskich drugiej połowy XX wieku, Warszawa 2014, s. 119–130.*
- S. Dubisz, *Profesor Mieczysław Szymczak – nauczyciel i opiekun naukowy, „Poradnik Językowy” 1986, z. 8, s. 536–540; „Prace Filologiczne” 1991, XXXVI, s. 37–41.*
- S. Dubisz, *Propozycje leksykograficzne profesora Mieczysława Szymczaka (w 40-lecie edycji „Słownika gwary Domaniewka...”), „Poradnik Językowy” 2014, z. 1, s. 113–121.*
- S. Dubisz, *Wspomnienie o Profesorze Mieczysławie Szymczaku, „Poradnik Językowy” 1986, z. 1, s. 4–9.*
- E. Homa, *Problemy integracji językowej na Ziemiach Zachodnich i Północnych w działalności naukowej Profesora Mieczysława Szymczaka, „Prace Filologiczne” 1991, XXXVI, s. 43–45.*
- W. Kupiszewski, *Profesor doktor Mieczysław Szymczak (5 X 1927–30 IX 1985), „Prace Filologiczne” 1991, XXXVI, s. 5–10.*

- E. Markowska, *Sesja poświęcona pamięci Profesora Mieczysława Szymczaka*, „Poradnik Językowy” 1986, z. 8, s. 541–543.
- A. Markowski, *Prace profesora Mieczysława Szymczaka z zakresu leksykologii i leksykografii*, „Poradnik Językowy” 1986, z. 8, s. 530–535.
- F. Pluta, *Profesor doktor habilitowany Mieczysław Szymczak (5 X 1927–30 IX 1985)* [w:] M. Basaj, H. Borek, D. Buttler... (red.), *Wokół języka. Rozprawy i studia poświęcone pamięci Profesora Mieczysława Szymczaka*, Wrocław 1988, s. 5–12.
- J. Siatkowski, *Profesor Mieczysław Szymczak jako slawista*, „Prace Filologiczne” 1991, XXXVI, s. 31–35.
- S. Urbańczyk, *Szymczak Mieczysław* [w:] S. Urbańczyk, M. Kucala (red.), *Encyklopedia języka polskiego*, Wrocław 1999, s. 393.

Elżbieta Sękowska
(Uniwersytet Warszawski)

DANUTA BUTTLER **(1930–1991)**

Danuta Antonina Buttlerowa urodziła się w Radomiu 18 września 1930 roku, w rodzinie Kazimierza i Anieli z Fochtów, zmarła w Warszawie 2 marca 1991 roku. W Radomiu ukończyła szkołę średnią, III Państwowe Liceum, w którym uczyła utalentowana polonistka profesor Halina Petersowa. Wpływ nauczycielki, a także tradycja rodzinna, legły u podstaw zainteresowań lingwistycznych przyszłej badaczki. Studia polonistyczne rozpoczęła na Uniwersytecie Łódzkim, gdzie zetknęła się z indywidualnościami językoznawstwa, Zdzisławem Stieberem i Henrykiem Ułaszynem. Polonistykę ukończyła już w Warszawie, gdzie przeniosła się po zamążpójściu, w roku 1954. Stopień magisterski uzyskała na podstawie pracy o języku II połowy XVIII wieku napisanej pod kierunkiem Witolda Doroszewskiego.

Od 1953 roku pracowała jako asystentka w Zakładzie Stylistyki i Kultury Języka na Wydziale Dziennikarstwa UW (zakład był kierowany w tym czasie przez doc. Halinę Kurkowską). Na warszawskiej polonistyce, wówczas w obrębie Wydziału Filologicznego, rozpoczęła pracę w 1958 roku i odtąd jej życie naukowe i dydaktyka były związane z tym środowiskiem.

Stopień doktora uzyskała w 1964 roku na podstawie rozprawy napisanej pod kierunkiem prof. W. Doroszewskiego (książka *Polski dowcip językowy* została wydana przez Państwowe Wydawnictwo Naukowe w 1968 roku); w 1969 roku uzyskała stopień doktora habilitowanego (na podstawie pracy *Łączliwość składniowa współczesnej polszczyzny*, wydanej później pt. *Innowacje składniowe współczesnej polszczyzny*, Warszawa 1976).

W 1979 roku została mianowana profesorem nadzwyczajnym, a w roku 1986 – profesorem zwyczajnym.

Za działalność naukową i dydaktyczną została wyróżniona wieloma nagrodami JM Rektora UW, trzykrotnie resortową nagrodą ministra oraz Nagrodą im. Witolda Doroszewskiego (1987). Była odznaczona Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1978) oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1980).

I. OSIĄGNIĘCIA NAUKOWE

Dorobek naukowy Danuty Buttler w zakresie różnych dziedzin językoznawstwa obejmuje kilkanaście książek i niemal 230 artykułów opublikowanych w czasopismach profesjonalnych polskich i zagranicznych oraz tomach pokonferencyjnych. Jej artykuły zamieszczały periodyki amerykańskie, czeskie, łżyckie, niemieckie, rosyjskie, słowackie, słoweńskie i węgierskie. Studia konfrontatywne pozwalają ją uważać nie tylko za wybitnego językoznawcę – polonistę, ale i za slawistę.

Najwięcej prac poświęciła leksykologii zarówno współczesnej, jak i historycznej. Do leksykologii współczesnej należą serie prac dotyczące polskiej homonimii [*Mały słownik homonimów polskich dla cudzoziemców*, 1986; *Słownik polskich homonimów całkowitych*, 1988], słownictwa potocznego [*Kategorie semantyczne leksyki potocznej*, 1978; *Miejsce języka potocznego wśród odmian współczesnej polszczyzny*, 1982] i pola znaczeniowego. Mówiąc o badaniach semantyczno-leksykalnych, nie sposób pominąć faktu, że Danuta Buttler jest autorką pionierskiego artykułu *Koncepcje pól znaczeniowych*, opublikowanego w 1967 roku w „Przełądzie Humanistycznym”, oraz tekstów analitycznych, dających przykład praktycznego zastosowania teorii pól w analizie materiału polskiego (przymiotniki o znaczeniu ‘pozostający w związku z radością’; „Prace Filologiczne” t. XXVII; t. XXVIII). Badania udowodniły istnienie powiązań systemowych w określonym polu wyrazowym.

Można uznać, że zwieńczeniem tych prac jest autorstwo normatywnego opracowania zagadnień leksykologii w II tomie *Kultury języka polskiego* [1982] pt. *Zagadnienia poprawności leksykalno-semantycznej* [s. 44–228].

Z leksykalno-semantycznymi zainteresowaniami badaczki wiążą się cykle artykułów poświęconych zapożyczeniom niemieckim i rosyjskim w języku polskim [*Nowsze zapożyczenia rosyjskie w języku polskim*, 1973; *Dwudziestowieczna warstwa zapożyczeń niemieckich w polszczyźnie*, 1987; *Zapożyczenia niemieckie jako problem normatywny; germanizmy słownikowe, germanizmy składniowe*, 1987].

Danuta Buttler była znawczynią polszczyzny XIX-wiecznej w zakresie frazeologii i słownictwa. Podkreślała dynamizm oraz funkcjonalność zmian leksykalno-semantycznych, wariantywność i synonimie frazeologiczną [*Rozwój słownictwa polskiego w II połowie XIX wieku*, 1974; *Zmienność znaczeń wyrazów w polszczyźnie przełomu XIX i XX wieku*, 1984; *Podłoże zaniku niektórych wyrazów rodzimych w polszczyźnie przełomu XIX i XX wieku*, 1989; *Zapomniane frazeologizmy polskie XIX wieku*, 1989].

Zawsze patrzyła na zmiany językowe nie tylko od strony czynników zewnętrznych, ale też od strony mechanizmów rozwoju semantycznego i składniowego, co ukazywała na bogatym materiale języka polskiego. Klasycznym przykładem zastosowania tej metodologii w całej pełni jest

książka *Rozwój semantyczny wyrazów polskich* [1978]; do dzisiaj praca jest ważna w zakresie semantyki historycznej:

Dała w niej nie tylko typologię zmian semantycznych, lecz także analizę kilku tysięcy wyrazów w ich rozwoju historycznym.¹

Badaczka zawsze dążyła do precyzji i systematyzacji, czemu dała wyraz w serii artykułów o terminologii językoznawczej: leksykologicznej, semantycznej, socjolingwistycznej.

Ważne miejsce w dorobku uczonej zajmuje składnia. Jako pierwsza w Polsce upowszechniła teorię walencji:

Była przekonana, że ten sposób potraktowania materiału pozwoli na pełniejszy opis syntaktyczny polszczyzny, na powiązanie zagadnień składni strukturalnej z semantyką.²

Opis konotacyjno-walencyjny został przyjęty w pracy *Innowacje składniowe współczesnej polszczyzny* [1976]. Normatywne ujęcie zagadnień składniowych jest zaprezentowane w I tomie *Kultury języka polskiego* pt. *Składnia* [s. 301–448, 1971]. Początek prac normatywnych ma swe źródło w pierwszych publikacjach z czasów pracy na Wydziale Dziennikarstwa [por. np.: *Uwagi o frazeologii prasowej*, 1957 – napisany wspólnie z Haliną Satkiewicz; *O typach błędów frazeologicznych*, 1960 – również z H. Satkiewicz]. Jako współautorka obu tomów podręcznika *Kultura języka polskiego* stała się autorką wielu rozstrzygnięć normatywnych:

Propaguje baczna obserwację i opis tzw. normy realnej, wylaniającej się z uzusu inteligencji z wyższym wykształceniem, przywiązując zarazem dużą wagę do wewnętrzny językowych kryteriów poprawności (precyzja wyrazu, ekonomia środków językowych, ich wystarczalność).³

Danuta Buttlerowa interesowała się również językiem autorów; pracą z pogranicza językoznawstwa i teorii literatury była jej rozprawa doktorska o polskim dowcipie językowym, w której wykorzystwała teksty autorstwa S.J. Leca, A. Nowaczyńskiego, W. Perzyńskiego, J. Lechonia, J. Tuwima, M. Wańkowicza. W kolejnych latach opracowywała język K.I. Gałczyńskiego [*Groteska językowa K.I. Gałczyńskiego*, 1973; *Słowo poetyckie Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego*, 1977] oraz S. Żeromskiego [*Porównania w twórczości Żeromskiego*, 1977; *Semantyka Stefana Żeromskiego*, 1987; *Komizm słowny w twórczości Stefana Żeromskiego*, 1981]. Jak widać, problematyka groteski i komizmu pozostała bliska badaczce w kolejnych pracach, co jej uczeń, Andrzej Markowski, wiąże z

Jej serdecznością, pogodną naturą i skłonnością do żartobliwie-dobrodusznego stosunku do ludzi i w ogóle całej rzeczywistości (...).⁴

¹ Redakcja, *Profesor Danuta Buttler (1930–1991)*, „Poradnik Językowy” 1991, z. 7–8, s. 243.

² Op. cit., s. 244.

³ J. Puzynina, *Profesor Danuta Buttler*, „Przegląd Humanistyczny” 1991, nr 3–4, s. 164.

⁴ A. Markowski, *Danuta Buttler (1930–1991)*, „Język Polski” 1992, z. 1, s. 3.

Wiele prac materiałowych i metodologicznych poświęciła Danuta Buttler nauczaniu języka polskiego jako obcego, którym impuls dała dydaktyka w „Polonicum”; były to prace z metodyki [*Z metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*, 1971], frazeologii [*Frazeologia polska. Ćwiczenia dla cudzoziemców*, 1975], leksyki [*Język polski dla cudzoziemców. Ćwiczenia leksykalno-stylistyczne*, 1970; współautorstwo z Barbarą Bartnicką].

Była też Danuta Buttler autorką podręczników do nauki języka polskiego w liceach, np. *Język i my* dla kl. II LO [1987] oraz *Język i my* dla kl. IV (wraz z Haliną Satkiewicz) [1988]. Podręczniki te miały opinię trudnych, ale bardzo rzetelnie przygotowanych i operujących bogatym materiałem językowym, który ułatwiał zrozumienie procesów językowych. Ich adresatem był zarówno uczeń, jak i nauczyciel.

W ocenach dorobku naukowego uczonej podkreśla się specyfikę jej pracy badawczej:

Autorka opiera się zawsze na badaniach materiałowych, jest empirykiem z krwi i kości. Jej wnioski i uogólnienia są wyważone, poważnie uzasadnione, formułowane jasno i przekonująco.⁵

II. DZIAŁALNOŚĆ ORGANIZACYJNA

W życiu Danuty Buttler ważne miejsce zajmowała praca organizacyjna w instytucjach wydziałowych, ministerialnych, wydawniczych. Zorganizowała (w 1968 roku) Zakład Języka Polskiego w Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku i przez następne trzy lata kierowała tą placówką.

Na Wydziale Polonistyki UW była prodziekanem (1976–1978) i dziekanem (1979–1981). Od 1982 roku do śmierci kierowała Zakładem Leksykologii i Kultury Języka w Instytucie Języka Polskiego na Wydziale Polonistyki.

Profesor Danuta Buttler brała czynny udział w pracach trzech komisji Międzynarodowego Komitetu Słowistów: Komisji Terminologii Lingwistycznej, Leksykologii i Leksykografii oraz Komisji Socjolingwistycznej. Była członkiem Komitetu Językoznawstwa PAN oraz licznych komisji ministerialnych i uniwersyteckich.

Od 1976 roku była członkiem redakcji „Przeglądu Humanistycznego”, w którym prowadziła dział językoznawczy; była członkiem redakcji kwartalnika „Prasa Techniczna” oraz należała do redakcji „Prac Filologicznych”; w latach 1986–1990 pełniła funkcję redaktora naczelnego „Poradnika Językowego”.

⁵ J. Puzynina, op. cit., s. 163.

III. DYDAKTYKA

Zdaniem osób, które znały Profesor Danutę Buttler, była cenionym i znanym dydaktykiem. Prowadziła liczne seminaria leksykalne i semantyczne, na które uczęszczali nie tylko pracownicy Instytutu Języka Polskiego UW, lecz także pracownicy naukowcy z wielu ośrodków: z Białegostoku, Lublina, Krakowa czy Katowic:

Świetne przygotowanie merytoryczne (...), klarowność i logiczność wywodu, otwartość na dyskusję i krytykę, życzliwość wobec słuchaczy – oto podstawowe zalety tych „buttlerówek”, pozostałe do dziś w pamięci ich uczestników.⁶

Wykształciła kilkudziesięciu magistrów i kilku doktorów. Do uczniów Danuty Buttler zaliczają się: Anna Cegięła, Grzegorz Dąbkowski, Anna Engelking, Andrzej Markowski, Irena Nowakowska-Kempna, Marta Pančíkova, Elżbieta Wierzbicka-Piotrowska.

W okresie choroby, która uniemożliwiła jej prowadzenie zajęć ze studentami, poświęciła się pracy w Telefonicznej Poradni Językowej UW. Udzielała tam odpowiedzi popartych swoją wiedzą z kultury języka, sięganiem do źródeł, a także wieloletnim doświadczeniem w prowadzeniu rubryki *Objaśnienia wyrazów i zwrotów* w „Poradniku Językowym”.

IV. DANUTA BUTTLER JAKO REDAKTOR NACZELNY „PORADNIKA JĘZYKOWEGO”

Funkcję redaktora naczelnego objęła w 1986 roku; poczynawszy od zeszytu 3. W tym zeszycie, zgodnie z tradycją wprowadzoną przez poprzednich redaktorów, zamieściła w rubryce *Objaśnienia wyrazów i zwrotów* tekst pt. *Dzieje wyrazu „około” i dzisiejsze z nim kłopoty* [1986, z. 3].

Rubryka wyróżniała się tym, że badaczka często umieszczała cykle tematyczne, na przykład poświęcone germanizmom w języku polskim [1987, z. 5, 6, 7]; elementom rosyjskim we współczesnej polszczyźnie [1989, z. 7, 8, 9–10]; zajmowała się językiem prasy [1987, z. 2; 1988, z. 2; 1990, z. 9–10].

Rozstrzygnięcia normatywne mają styl charakterystyczny dla Danuty Buttler: są podbudowane dokładną analizą danego zjawiska językowego, a jednocześnie autorka unika bezwzględnych, piętnujących ocen. Jako przykład niech posłuży fragment tekstu o przymiotniku *unikalny*:

Nie jest moim celem obrona przymiotnika *unikalny*, choć można byłoby przytaczać dalsze argumenty na jego korzyść (...). Chodzi mi tu jednak o co innego: chciałabym zwrócić uwagę na to, jak bardzo wyważona i odwołująca się do gruntownych analiz większego materiału musi być opinia o „systemowej typowości” jakiegoś zjawiska gramatycznego; sformułowana pośpiesznie i intuicyjnie, staje się klasycznym językoznawczym „błędem w sztuce”, który nieraz na długo zaciąży nad losami wyrazu czy formy [1988, z. 1, s. 71].

⁶ Redakcja, op. cit., s. 245.

W pracy redakcyjnej była bardzo rzetelna: redagowała wszystkie teksty nadchodzące do „Poradnika Językowego”, dbała o wysoki poziom naukowy pisma. W kontaktach z autorami była życzliwa; wprowadzane poprawki konsultowała, co stanowiło, szczególnie dla młodych adeptów językoznawstwa, dobrą lekcję pracy naukowej, a jednocześnie było wyrazem wielkiej życzliwości i taktu Pani Redaktor. O jej stosunku do ustaleń innych badaczy świadczył sposób prowadzenia polemik:

Polemizowała taktownie i wyłącznie merytorycznie, nie zwracając uwagi na wątki personalne, pojawiające się czasem w tekstach kilku Jej stałych oponentów.⁷

W pierwszą rocznicę śmierci Profesor Danuty Buttler odbyła się sesja naukowa, poświęcona jej pamięci. Dotyczyła ona zagadnień leksykologii, dyscypliny mającej ważne miejsce w dorobku naukowym badaczki. Materiały z sesji zawiera publikacja pod wiele mówiącym tytułem *Opisać słowa*, pod red. Andrzeja Markowskiego, Warszawa 1992. W dwudziestą rocznicę śmierci Profesor Danuty Buttler (marzec 2011) odbyło się ogólnopolskie seminarium z udziałem gości zagranicznych, poświęcone współczesnej polskiej leksyce. Jego rezultaty zawiera książka *Słowa i ich opis. Na drogach współczesnej leksykologii* [red. D. Zdunkiewicz-Jedynak, Warszawa 2012].

Bibliografia

- A. Markowski, *Dorobek naukowy Profesor Danuty Buttler*, „Prace Filologiczne” 1992, XXXVII, s. 13–22.
- A. Markowski, *Danuta Buttler (1930–1991)*, „Język Polski” 1992, LXXII, z. 1, s. 1–4.
- A. Markowski, *Wspomnienie o Profesor Danucie Buttlerowej* [w:] D. Zdunkiewicz-Jedynak (red.), *Słowa i ich opis. Na drogach współczesnej leksykologii*, Warszawa 2012, s. 9–10.
- J. Puzynina, *Profesor Danuta Buttler*, „Przegląd Humanistyczny” 1991, nr 3–4, s. 163–167.
- Redakcja, *Profesor Danuta Buttler (1930–1991)*, „Poradnik Językowy” 1991, z. 7–8, s. 243–247.
- H. Rybicka-Nowacka, *Nota biograficzna*, „Prace Filologiczne” 1992, XXXVII, s. 9–11.
- W pracowniach uczonych* „Zależy nam nie tylko na tym, żeby język polski żył, ale i na tym także, żeby się rozwijał i żebyśmy z tym rozwojem w miarę możliwości współdziałali” (rozmowa z prof. dr hab. Danutą Buttler), „Polonistyka” 1988, z. 3, s. 246–251.

Pełna bibliografia prac D. Buttler: *Bibliografia prac naukowych prof. dr Danuty Buttlerowej*, „Prace Filologiczne” 1992, t. XXXVII, s. 23–37.

⁷ Redakcja, op. cit., s. 246.

Jolanta Chojak
(Uniwersytet Warszawski)

HALINA SATKIEWICZ (1928–2012)

Alojza Halina Satkiewicz urodziła się 22 lipca 1928 r. w Grodnie, gdzie mieszkała do sierpnia 1945 r., kiedy to jej rodzinie – jak milionom innych Polaków z dawnych Kresów Wschodnich – wyznaczono nowe miejsce zamieszkania. Był to Szczecinek na Pomorzu Zachodnim. Tam w 1949 r. zdała egzamin maturalny, by jesienią tego samego roku rozpocząć studia polonistyczne na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Z Warszawą i Uniwersytetem związała swoje dalsze życie.

Pracę magisterską pt. *Słownictwo Warmii i Mazur w zakresie przygotowywania pokarmów* napisała pod kierunkiem prof. Witolda Doroszewskiego. Temat wiązał się z badaniami terenowymi, które pod jego kierunkiem prowadziła w latach 1950–1953 na ziemiach Ostródzkiego, Warmii i Mazur grupa pracowników i studentów UW.¹ Nie kontynuowała jednak zainteresowań dialektologicznych. Rozprawa doktorska, której promotorem był również W. Doroszewski, dotyczyła słowotwórstwa. Nosiła tytuł *Produktywne typy słowotwórcze współczesnego języka polskiego*, obroniona w roku 1964, została opublikowana w roku 1969. Podstawą habilitacji, którą uzyskała w 1981 r., było współautorstwo klasycznej, wielokrotnie wznawianej monografii reprezentującej lingwistykę normatywną. Opracowała trzy obszerne części: *Słowotwórstwo i Odmiana wyrazów* w tomie I oraz *Zagadnienia poprawności słowotwórczo-semantycznej* w tomie II *Kultury języka polskiego*.²

W roku 1991 otrzymała nominację profesorską. W tym samym roku została redaktorem naczelnym „Poradnika Językowego”.

Pracę na Uniwersytecie Warszawskim rozpoczęła w 1953 r. od asystentury w Zakładzie Stylistyki i Kultury Języka (na Wydziale Dzienni-

¹ Zgromadzone przez zespół materiały stanowią podstawę *Słownika gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur*. Pracownia *Słownika* powstała w połowie lat 60. XX wieku. Jej kierowniczką została Zofia Stamirowska. W 1972 r. wydano zeszyt próbny, a w roku 1987 – tom I, A–Ć, pod red. Z. Stamirowskiej. Obecnie zespół pod kierownictwem Anny Tyrpy opracowuje tomy obejmujące hasła na literę P.

² Zob. D. Buttler, H. Kurkowska, H. Satkiewicz, *Kultura języka polskiego*, t. I: *Zagadnienia poprawności gramatycznej*, Warszawa 1971; t. II: *Zagadnienia poprawności leksykalnej*, Warszawa 1972.

karstwa), którym kierowała Halina Kurkowska. W roku 1959, gdy zakład ten został włączony do Katedry Języka Polskiego na Wydziale Filologicznym UW, przeniosła się na polonistykę.

W 1967 roku wyjechała na trzy lata do Lille. Prowadziła tam lektoraty języka polskiego, seminaria i ćwiczenia przekładowe na uniwersytecie, a także lekcje polskiego dla dzieci pracowników konsulatu PRL. Wyjazd ugruntował jej zainteresowania glottodydaktyczne (przedtem, w latach 1957–1965, prowadziła lektorat języka polskiego dla pracowników Przedstawicielstwa Handlowego ZSRR w Warszawie). Po powrocie jako wykładowca i lektor brała udział w kursach dla slawistów zagranicznych organizowanych przez „Polonicum”, w kursach dla lektorów, sporządzała recenzje wewnętrzne materiałów i pomocy dydaktycznych.

W 1978 roku ponownie została zatrudniona w Instytucie Dziennikarstwa UW, gdzie zorganizowała Zakład Stylistyki i Retoryki Dziennikarskiej (później funkcjonował jako Zakład Języka Środków Masowego Komunikowania). Kierowała nim przez następne 20 lat.

W latach 1978–1981 była zastępcą dyrektora Instytutu Dziennikarstwa.

Była członkiem zwyczajnym Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, członkiem Komisji Frazeologicznej oraz Komisji Kultury Języka Komitetu Językoznawstwa PAN, a także Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN (od początku jej istnienia do roku 2010). W 2006 roku została członkiem honorowym Polskiego Towarzystwa Językoznawczego. Była też członkiem honorowym Towarzystwa Kultury Języka, którego oddział warszawski współorganizowała w latach 60. XX wieku.

Odznaczona Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem Komisji Edukacji Narodowej. W 1988 roku otrzymała indywidualną Nagrodę im. prof. Witolda Doroszewskiego za całokształt działalności naukowej, dydaktycznej i popularyzatorskiej.

Zmarła w Warszawie 22 listopada 2012 r. Spoczywa na Komunalnym Cmentarzu Północnym.

I. ZAINTERESOWANIA JĘZYKOZNAWCZE

Na wyborach naukowych Haliny Satkiewicz zaważył kontakt z W. Doroszewskim, opiekunem pracy magisterskiej i promotorem rozprawy doktorskiej. Zawsze uważała się za jego uczennicę i kontynuatorkę myśli naukowej, a spośród uprawianych przez W. Doroszewskiego dyscyplin najbliższa jej była kultura języka.³

³ Dała temu wyraz w kilku artykułach: *Myśl teoretyczna Profesora Witolda Doroszewskiego we współczesnej kulturze języka*, „Poradnik Językowy” 1986, z. 9/10, s. 590–595; *System kryteriów poprawności językowej w ujęciu Profesora*

Rozpoznanie naukowe Haliny Satkiewicz obejmuje dwa aspekty opisu języka – systemowy oraz normatywny, przy czym ujęcia normatywne przeważają. Za podstawowy przedmiot jej aktywności naukowej należy uznać podsystem morfologiczny współczesnej polszczyzny ogólnej (zarówno części fleksyjnej, jak i derywacyjnej). Listę dokonań z zakresu słowotwórstwa otwiera monografia *Produktywne typy słowotwórcze współczesnego języka polskiego* [1969]. W ocenie Hanny Jadackiej „każda późniejsza monografia z dziedziny słowotwórstwa powojennej polszczyzny musiała się do tego dzieła odwoływać”.⁴ Do kanonu polonistycznych lektur morfologicznych weszły także rozprawy: *Kryterium ilościowe jako wskaźnik produktywności struktur słowotwórczych* [1969], *Wskaźniki słowotwórcze przynależności wyrazów do stylu potocznego* [1973], *O innowacjach słowotwórczych w polszczyźnie XX w.* [1976], *Innowacje słowotwórcze w powojennym trzydziestoleciu* [1981], *Tendencja do ekonomiczności we fleksji współczesnego języka polskiego* [1981], *O roli czynników formalnych i semantycznych w dystrybucji polskich form deklinacyjnych* [1981], *Procesy wyrównawcze we współczesnej fleksji polskiej* [1981], *Produktywność modeli słowotwórczych a zróżnicowanie stylowe języka polskiego* [1984], *Rozwój fleksji w polszczyźnie XX w.* [2001].⁵

Morfologia współczesnej polszczyzny stanowi również centrum opracowań normatywnych Haliny Satkiewicz, choć nie wyczerpuje tematyki podejmowanych przez nią problemów kultury języka. Za najważniejsze osiągnięcie w tej dziedzinie powszechnie uważana jest napisana wspólnie z Danutą Buttler i Haliną Kurkowską *Kultura języka polskiego*.

Dzieło to, mające walory i podręcznika akademickiego, i monografii naukowej (co zdarza się rzadko), zawiera w istocie rzeczy wykład strukturalistycznej teorii kultury języka oraz opis polszczyzny, sformułowany według tej teorii. *Kultura języka polskiego* trzech Autorów zastąpiła udacie wcześniejszą teorię Witolda Doroszewskiego –

pisał Stanisław Dubisz.⁶ Współbrzmi z taką oceną komentarz H. Jadackiej: „podręcznik, funkcjonujący początkowo w zupełnej dydaktycznej próżni, musiał być i kompendium wiedzy z gramatyki opisowej, i poradnikiem językowym”.⁷

Obok dzieła, które uznano za fundamentalne, spod pióra Haliny Satkiewicz wyszły normatywne opracowania o mniejszym ciężarze gatunkowym: *Norma polskiego języka literackiego a innowacje fleksyjne* [1982],

Witolda Doroszewskiego [w:] B. Falińska (red.), *Witold Doroszewski – Mistrz i Nauczyciel*, Łomża 1997, s. 39–43; *Teoria kultury języka Witolda Doroszewskiego a współczesne teorie z tego zakresu*, „Poradnik Językowy” 2000, z. 1, s. 14–17.

⁴ H. Jadacka, *Profesor Halina Satkiewicz 1928–2012*, „LingVaria” 2013, VIII, nr 1(15), s. 8.

⁵ Por. S. Dubisz, *Językoznawca i sługa języka – o Pani Profesor Halinie Satkiewicz*, „Poradnik Językowy” 2008, z. 7, s. 5–9; H. Jadacka, op. cit.

⁶ Por. S. Dubisz, op. cit., s. 7.

⁷ H. Jadacka, op. cit., s. 9.

Kilka uwag o języku tekstów technicznych [1979], *O zmianach w normie fleksyjnej współczesnego języka polskiego* [1986], *O zasadach współczesnej polityki językowej* [1990], *Dynamizm zmienności współczesnej polszczyzny a polityka kodyfikacyjna* [1990], *O kulturę słowa w Polsce* [1992], *Kultura języka w programie studiów dziennikarskich na Uniwersytecie Warszawskim* [1992], *Norma polszczyzny ogólnej a języki subkultur* [1994], *Typy zmian w zasobie językowym współczesnej polszczyzny* [1994], *Między oficjalnością a potocznością* [1994], *Norma współczesnego języka polskiego w odbiorze społecznym* [1995], *Zakres przydatności kryterium funkcjonalnego w ocenie zjawisk językowych* [1995], *Normatywna problematyka tekstów pisanych* [1999], *Zmiany wartości stylistycznej i ekspresywnej słownictwa współczesnej polszczyzny* [2000].

Przypominała dokonania poprzedników w dziedzinie językoznawstwa normatywnego: W. Doroszewskiego (zob. przyp. 3) i H. Kurkowskiej [*Teoretyczne problemy kultury języka w ujęciu Profesor Haliny Kurkowskiej*, 1985].

Od początku w jej twórczości naukowej obecna była problematyka związana z językiem prasy.⁸ Debiutowała artykułem o języku „Trybuny Mazowieckiej”. Niedługo potem opublikowała (wspólnie z D. Butler i H. Kurkowską) *Wykaz błędów najczęściej spotykanych w prasie* [1963]. Z czasem poświęcała językowi mediów coraz więcej uwagi. Coraz wyraźniej ujawniało się też jej przekonanie o społecznej randze zjawisk językowych i związanej z nią odpowiedzialności środowisk związanych z mediami: *Środki masowego przekazu w kształtowaniu wzorców językowych współczesnej polszczyzny* [1981], *O wpływie prasy na język współczesnych Polaków* [1984], *Język polskich mediów w okresie przekształceń ustrojowych – główne tendencje* [1996], *Językowe przejawy agresji w mediach* [2000], *O zmianach w strukturze językowej wiadomości prasowej* [2000], *Zmiany w języku informacji prasowych* [2000], *Z badań nad uzusem językowym dziennikarzy* [2001].

Osobną ważną kategorię w dorobku Haliny Satkiewicz stanowią krótkie artykuły poświęcone problematyce poprawnościowej publikowane w „Poradniku Językowym” w dziale *Objaśnienia wyrazów i zwrotów*.

II. DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA I POPULARYZATORSKA

Halina Satkiewicz uważała dydaktykę za równoprawny składnik aktywności zawodowej. Uprawiała ją z zaangażowaniem i sukcesami:

Miała największy dar dobrego pedagoga. Jej uczniowie wynosili ze spotkań z prof. Satkiewicz wzmocnioną wiarę we własne możliwości, jej studenci, współpracownicy z Polonistyki czy Instytutu Dziennikarstwa pozostawali pod urokiem jej naturalności,

⁸ Sama była członkiem kolegium redakcyjnego wydawanej przez studentów Wydziału Dziennikarstwa „Trybuny Uniwersyteckiej”, a potem redaktorem stylistycznym gazety szkoleniowej „Merkuriusz”.

subtelnego poczucia humoru, osobistej kultury, której była wzorem, umiejętności prowadzenia niespiesznej i głębokiej rozmowy o języku, ale i o życiu.⁹

Prowadzone przez nią seminaria magisterskie są miejscem wymiany myśli na temat współczesnego języka polskiego, kultury i mediów, uczą studentów zasad dyskusji naukowej, szacunku do słowa, a jednocześnie dają oparcie, jakie może zapewnić tylko prawdziwy opiekun naukowy.¹⁰

Nie ograniczała tej aktywności do dydaktyki uniwersyteckiej. Jest autorką siatki haseł do *Słownika podstawowego języka polskiego dla cudzoziemców*. Wspólnie z Barbarą Bartnicką napisała cenioną, kilkakrotnie wznawianą *Gramatykę języka polskiego dla cudzoziemców*. Pod jej kierunkiem powstał *Wybór tekstów do nauki o języku polskim dla studentów dziennikarstwa* i zestaw ćwiczeń z tego przedmiotu. Jest współautorką podręcznika dla szkół średnich. Opracowała hasła z działu *Stylistyka w Słowniku gramatyki języka polskiego*. Uczyniła dydaktykę jednym z przedmiotów naukowej refleksji. Znamienne, że ostatni jej tekst opublikowany w „Poradniku Językowym” to *Sprawozdanie z konferencji „Stylistyka na lekcjach języka polskiego w liceum ogólnokształcącym” (Warszawa 9.06.2005)*.

Swoją wiedzę dzieliła się chętnie i szczerze. Wygłaszała pogadanki, odczyty, referaty, głównie w środowiskach dziennikarzy, redaktorów i nauczycieli. Zasiadała w jury dziennikarskich konkursów. Wiele lat trwała jej współpraca z Polskim Radiem. Występowała w audycjach poświęconych polszczyźnie, m.in. w *Radiowym Poradniku Językowym*.

III. ZWIĄZKI Z „PORADNIKIEM JĘZYKOWYM”

Współpracę z „Poradnikiem...” Halina Satkiewicz rozpoczęła w 1960 r., w czasach, gdy zaczynała swoją działalność naukową, a redaktorem naczelnym pisma był Witold Doroszewski. Wspólnie z D. Buttler opublikowały w zeszycie 1. tego rocznika artykuł o typach błędów frazeologicznych. W latach 70. XX wieku była obecna na łamach pisma przede wszystkim jako sekretarz, a później członek Zarządu Głównego Towarzystwa Kultury Języka i autorka kolejnych sprawozdań z działalności TKJ. Związki z pismem zacieśniły się, kiedy w roku 1985 funkcję jego redaktora naczelnego objęła Danuta Buttler. Wtedy to zostały opublikowane pierwsze *Objaśnienia wyrazów i zwrotów* sygnowane inicjałem H.S., a także artykuły, których tematem byli bliscy jej uczeni i ich propozycje badawcze: *Teoretyczne problemy kultury języka w ujęciu*

⁹ G. Majkowska, *Prof. Halina Satkiewicz 1928–2012. Wspomnienie*, „Studia Medioznawcze” 2012, nr 4(51), s. 10.

¹⁰ W. Gruszczyński, M. Marcjanik, *Pani Profesor Halina Satkiewicz [w:] G. Dąbkowski (red.), Reverendissimae Halinae Satkiewicz cum magna aestimatione*, Warszawa 2008, s. 7.

Profesor Haliny Kurkowskiej [1985], Myśl teoretyczna Profesora Witolda Doroszewskiego we współczesnej kulturze języka [1986] czy Synonimia w ujęciu Profesora Stanisława Skorupki [1986]. Na ten okres przypada także publikacja tekstów dotyczących polityki językowej: O zasadach współczesnej polityki językowej [1990] i Dynamizm zmienności współczesnej polszczyzny a polityka kodyfikacyjna [1990].

Kiedy po śmierci prof. D. Buttlerowej prof. H. Satkiewicz została w 1991 r. nominowana przez ówczesnego Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego na redaktora naczelnego i przewodniczącą Komitetu Redakcyjnego „Poradnika Językowego”, potraktowała tę nominację i jako wyróżnienie, i jako zobowiązanie wobec Zmarłej. Zamierzeniem prof. H. Satkiewicz było prowadzenie czasopisma do 80. roku życia.¹¹

Prowadziła je do roku 2008.

Obejmowała „Poradnik...”, gdy obsługę organizacyjną redakcji zapewniały Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, a kolejni ich dyrektorzy zabiegali o dotacje na wydawanie periodyku. Sytuacja zmieniła się, gdy WUW straciły możliwość ubiegania się o dotacje. Podjęte przez redaktora naczelną zabiegi o znalezienie sponsorów nie dały oczekiwanych rezultatów. Pomocy finansowej udzielił wtedy Wydział Polonistyki, a odpowiedzialność za finansowanie „Poradnika...” spoczęła na Towarzystwie Kultury Języka.

Nowe warunki wymusiły zmianę struktury organizacyjnej pisma, która nastąpiła w roku 1999: zostało wówczas powołane Kolegium Redakcyjne, a Komitet Redakcyjny przekształcony w Radę Redakcyjną, której przewodniczącą została Halina Satkiewicz. Nie zmieniło się jedno: każdy tekst, który wpłynął do redakcji, był przez redaktora naczelną „Poradnika Językowego” uważnie czytany i komentowany.¹² Wiele artykułów powstało z jej inicjatywy. Wielu nadała „kształt, z którego dumni byli później, oglądający je już w druku, terminujący u niej autorzy”.¹³

Jako redaktora naczelną nadal pisywała *Objaśnienia wyrazów i zwrotów*. W sumie powstało ich ponad trzydzieści. Rozstrzygała wątpliwości zgłaszane przez czytelników: wyjaśniała np., co znaczy wyraz *ubogacić* [1994], uczyła odmieniać nazwę *Rzeczpospolita* [1994], wspomagała radą tych, którzy mają wątpliwości dotyczące wymowy obcych nazw własnych [1994]. Wiele *Objaśnień* dotyczy kłopotliwych par typu *prawny – prawniczy, normalizować – normować, obiektywizm – obiektywność, liczebny – liczbowy, przeciwnieźny – przeciwniegowy, obcojęzyczny – obcojęzyczny* czy też *społeczny i socjalny*. Niektóre – małych trudnych wyrazów, np. *co najmniej, przynajmniej, bynajmniej*. Inne – zapożyczeń. Komentowane były wyrażenia nowe i modne: oficjalne (np. *opcja populistyczna, priorytet, resentyment, refundacja*) i potoczne (np. *budżetówka, Kra-*

¹¹ W. Decyk-Zięba, *Wspomnienie o Profesor Halinie Satkiewicz jako redaktorze naczelnym „Poradnika Językowego”*, „Poradnik Językowy” 2013, z. 2, s. 129.

¹² Przykłady takich komentarzy przypomina W. Decyk-Zięba, op. cit.

¹³ G. Majkowska, op. cit., s. 10.

jówka, zbrojeniówka); oficjalność i potoczność to kategorie stale obecne w jej analizach. W 1992 roku opublikowała refleksje o nazwach: *Europa, europejski, Europejczyk*, w 1995 – „kilka słów o *etosie*”, a w 1999 r. wskazywała na różnice znaczeniowe między słowami *emigrant* i *uciekinier*, *wychodźca* i *uchodźca*. Powracała do problematyki frazeologicznej (poruszała kwestie kontaminacji i synonimii we frazeologii). Nie stroniła od uwag o naturze gramatycznej [Znów o kłopotach z odmianą czasowników na -ywać, 1996], częściej jednak odnosiła się do problemów gramatycznych w ścisłym związku z uzusem i normą – *Nowe tendencje w używaniu imiesłówów biernych* [1996], czy też *Ach te liczebniki... Zakres użycia, składnia i odmiana liczebników zbiorowych* i inne teksty liczebnikowego cyklu publikowanego w kolejnych zeszytach 1997 r.

„Poradnik Językowy” pod jej kierownictwem obchodził setną rocznicę istnienia. Artykuły do wydanego z tej okazji zeszytu jubileuszowego wybierała osobiście. Na poświęconej tej rocznicy konferencji naukowej pt. „Język narzędziem myślenia i działania” wygłosiła referat pt. *Rola „Poradnika Językowego” w polskim życiu naukowym*. Zarysowała w nim ewolucję „Poradnika...” „od pisma o charakterze czysto poradniczym do periodyku naukowego”.¹⁴ Zwróciła uwagę, że (w czasach, gdy na jego czele stał W. Doroszewski) „Poradnik Językowy” towarzyszył kształtowaniu się „postaw nowej dyscypliny językoznawczej, a mianowicie kultury języka”,¹⁵ a na jego łamach nadal toczy się dyskusja nad rozumieniem i zakresem podstawowych pojęć tej dyscypliny. Podkreśliła też, że pismo nie ogranicza prezentowanej problematyki do językoznawstwa normatywnego:

W 50-leciu powojennym „Poradnik Językowy” staje się w istocie zwierciadłem, w którym znajdują odbicie zainteresowania naukowe kolejnych pokoleń polskich językoznawców.¹⁶

O stosunku prof. H. Satkiewicz do sprawowanej funkcji trafnie pisała Wanda Decyk-Zięba, która wiele lat współpracowała z nią jako sekretarz redakcji: „Obowiązki redaktora naczelnego „Poradnika Językowego” traktowała jako służbę nauce i służbę językowi”.¹⁷

¹⁴ H. Satkiewicz, *Rola „Poradnika Językowego” w polskim życiu naukowym* [w:] W. Gruszczyński (red.), *Język narzędziem myślenia i działania. Materiały z konferencji zorganizowanej z okazji 100-lecia „Poradnika Językowego”* (Warszawa, 10–11 maja 2001), Warszawa 2002, s. 17.

¹⁵ Ibidem, s. 20.

¹⁶ Ibidem, s. 20.

¹⁷ W. Decyk-Zięba, op. cit., s. 130.

Bibliografia

- J. Bralczyk, W. Gruszczyński, G. Majkowska, *Wstęp* [w:] *Polszczyzna w komunikowaniu publicznym. Prace poświęcone Profesor Halinie Satkiewicz z okazji jubileuszu Jej i Jej Zakładu*, Warszawa 1999, s. 5.
- W. Decyk-Zięba, *Wspomnienie o Profesor Halinie Satkiewicz jako redaktorze naczelnym „Poradnika Językowego”*, „Poradnik Językowy” 2013, z. 2, s. 128–130.
- S. Dubisz, *Językoznawca i sługa języka – o Pani Profesor Halinie Satkiewicz*, „Poradnik Językowy” 2008, z. 7, s. 5–9.
- W. Gruszczyński, M. Marcjanik, *Pani Profesor Halina Satkiewicz* [w:] G. Dąbkowski (red.), *Reverendissimae Halinae Satkiewicz cum magna aestimatione*, Warszawa 2008, s. 7–8.
- H. Jadacka, *Profesor Halina Satkiewicz 1928–2012*, „LingVaria” 2013, VIII, nr 1(15), s. 7–11.
- G. Majkowska, *Docent doktor hab. Halina Satkiewicz (w trzydziestolecie pracy na Uniwersytecie Warszawskim)*, „Poradnik Językowy” 1989, z. 5, s. 270–273.
- G. Majkowska, *Prof. Halina Satkiewicz 1928–2012. Wspomnienie*, „Studia Medioznawcze” 2012, nr 4(15), s. 10–12.
- „Poradnik Językowy” 1960–2005.
- Wykaz prac docent Haliny Satkiewicz (opublikowanych i przygotowanych do druku)*, „Poradnik Językowy” 1989, z. 5, s. 273–275.

Marta Piasecka
(Uniwersytet Warszawski)

STANISŁAW DUBISZ

Stanisław Karol Dubisz urodził się 30 sierpnia 1949 roku w Kolbuszowej, wówczas w województwie rzeszowskim, obecnie w województwie podkarpackim. Jego rodzice – Helena i Tadeusz – byli nauczycielami. Dzieciństwo i lata szkolne spędził w Rzeszowie. W 1967 roku rozpoczął studia z zakresu filologii polskiej na Wydziale Filologii Polskiej i Słowiańskiej Uniwersytetu Warszawskiego, które ukończył w 1972 roku. Pracę magisterską pt. *Nazwy drzew i krzewów w gwarach ostródzko-warمیńsko-mazurskich* napisał pod kierunkiem profesora Mieczysława Szymczaka. Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa uzyskał w 1979 roku na podstawie rozprawy pt. *Zagadnienia stylizacji gwarowej w ludowym nurcie współczesnej prozy polskiej (1945–1975)*, również napisanej pod kierunkiem profesora Mieczysława Szymczaka, a stopień doktora habilitowanego w 1991 roku na podstawie rozprawy habilitacyjnej pt. *Archaizacja w XX-wiecznej polskiej powieści historycznej o średniowieczu*. W roku 1994 został profesorem nadzwyczajnym Uniwersytetu Warszawskiego, a w roku 1997 uzyskał tytuł profesora nauk humanistycznych. Od 2001 roku jest profesorem zwyczajnym UW.

Od początku pracy zawodowej, tj. od roku akademickiego 1972/1973, profesor Stanisław Dubisz jest związany z Uniwersytetem Warszawskim. Najpierw był zatrudniony w Zakładzie Języka Polskiego Instytutu Filologii Polskiej, potem – od 1975 roku – w Zakładzie Historii Języka Polskiego i Dialektologii Instytutu Języka Polskiego na Wydziale Polonistyki UW. Obecnie – od 2007 roku – jest pracownikiem Zakładu Komunikacji Językowej i Glottodydaktyki Instytutu Polonistyki Stosowanej na tymże Wydziale.

18 czerwca 1977 r. ożenił się z Urszulą Peńsko (ur. 1955). Urszula Dubisz ukończyła studia polonistyczne i hungarystyczne na Uniwersytecie Warszawskim, zajmuje się pracą redaktorską. Mają syna Radosława (ur. 1987), który ukończył studia śródziemnomorskie na Uniwersytecie Warszawskim i pracuje w Urzędzie ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych.

I. DZIAŁALNOŚĆ ORGANIZACYJNA

Profesor Stanisław Dubisz cieszy się w środowisku akademickim Wydziału Polonistyki autorytetem i zaufaniem. Przez 13 lat – w kadencjach 1996–1999, 1999–2002, 2005–2008, 2008–2012 – pełnił funkcję dziekana Wydziału Polonistyki UW, a obecnie – w kadencji 2013–2016 – kieruje Instytutem Polonistyki Stosowanej UW. Od 1990 roku, roku powołania Pracowni Językoznawstwa Stosowanego, która prowadzi działalność badawczą w zakresie języka środowisk polonijnych, języka dzieci i młodzieży, glottodydaktyki polonistycznej, historii i stratyfikacji językowej polszczyzny oraz logopedii – jest jej kierownikiem.

Stanisław Dubisz jest także członkiem wielu polskich i międzynarodowych organizacji naukowych: Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Rady Języka Polskiego, Komitetu Językoznawstwa PAN, Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, Towarzystwa Kultury Języka; wchodził w skład Komisji Literackich Języków Słowiańskich przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów oraz Polskiego Towarzystwa Retorycznego. Zasiada w radach redakcyjnych szeregu czasopism naukowych, są to: „Prace Filologiczne”, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego”, „Studia Pragmalingwistyczne”, „Studia Filologiczne Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Kochanowskiego”, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, „Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae”, „Pałanistyka – Połonistyka – Polonistyka”, „Napis”, „Białostockie Archiwum Językowe”. Jest członkiem komitetu redakcyjnego *Słownika polszczyzny XVI wieku*.

Profesor Stanisław Dubisz jest rzeczoznawcą Ministra Edukacji Narodowej ds. kwalifikowania programów nauczania i podręczników szkolnych. W latach 2003–2009 był wiceprzewodniczącym Komisji Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego, a w latach 2003–2010 wchodził w skład Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów Naukowych.

II. DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA

Zainteresowania naukowe profesora Stanisława Dubisza skupiają się wokół historii języka polskiego, dialektologii, stylistycznego zróżnicowania polszczyzny, języka polskiego poza granicami kraju oraz polszczyzny współczesnej, zwłaszcza leksyki. Z bogatego dorobku naukowego, liczącego kilkaset publikacji książkowych, artykułów i redakcji, należy wymienić przykładowo następujące publikacje książkowe: *Nazwy roślin w gwarach ostródzko-warmińsko-mazurskich* [1977], *Stylizacja gwarowa w polskiej prozie trzydziestolecia powojennego (nurt ludowy w latach 1945–1975)* [1986], *Między dawnymi a nowymi laty. Eseje o języku* [1988], *Słownik wyrazów polonijnych. Zeszyt próbny* (z W. Decyk, A. Markowskim, A. Nagórko, E. Sękowską) [1988], *Wybór tekstów polo-*

nijnych (współautorstwo i redakcja) [1990], *Archaizacja w XX-wiecznej polskiej powieści historycznej o średniowieczu* [1991], *Język a polityka. Szkice z historii stylu retorycznego* [1992], *Dialekty i gwary polskie* (wraz z H. Karaś i N. Kolis) [1995], *Język polski poza granicami kraju* (red. nauk. i współautor) [1997], trzytomowe *Język – Historia – Kultura...* [t. 1 – 2002, t. 2 – 2007, t. 3 – 2012], *Uniwersalny słownik języka polskiego* (red. nauk. i współautor, t. 1–6) [2003], *Językoznawcze studia polonistyczne...: I. Dialektologia i jej pogranicza* [2013], *II. Polonia i jej język* [2014], *III. Stylistyka – retoryka – translatoryka* [2015].

Profesor kierował kilkoma projektami badawczymi, m.in. „Język polski poza granicami kraju”, „Synchroniczno-diachroniczne badania nad współczesnymi nazwami osobowymi” [2008–2011, grant MNiSW]. Obecnie jest koordynatorem projektu „Uczeń i nauczyciel w świecie dwóch języków i dwóch kultur – dydaktyka języka polskiego w szkolnictwie polonijnym w USA” (etap I–III). Etap I. „Nauczanie przedszkolne i wczesnoszkolne”, bierze również udział w projekcie „Poradnik Językowy on-line” [2014–2016, Narodowy Program Rozwoju Humanistyki].

Stanisław Dubisz jest także autorem wielu recenzji projektów badawczych i wyników projektów naukowych dla MNiSW oraz opinii i recenzji wydawniczych dla czasopism, a także Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Opiniował również ekspozycję o historii języka polskiego dla Muzeum Historii Polski.

Publikacje profesora pozostają w obiegu naukowym, są wznawiane i często cytowane. Jego działalność naukowa była szereg razy nagrodzona: 1980 – Indywidualna Nagroda III stopnia Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, 1988 – Nagroda Zespołowa im. Witolda Doroszewskiego, 1988 – Indywidualna Nagroda Naukowa Wydziału I PAN im. Kazimierza Nitscha, 1999 – Nagroda Zespołowa Ministra Edukacji Narodowej, 2013 – Nagroda Wydziału Polonistyki UW im. Jana Baudouina de Courtenay za całokształt dorobku naukowego, ponadto w latach 1974–2012 profesor Stanisław Dubisz był 25-krotnie wyróżniany Nagrodą JM Rektora Uniwersytetu Warszawskiego.

III. DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA

Profesor Stanisław Dubisz jest również cenionym dydaktykiem, a przede wszystkim wykładowcą lubianym przez studentów. Dobrze oddała to E. Kwapien w artykule z okazji 40-lecia pracy profesora na Uniwersytecie Warszawskim:

Jako dydaktyk Profesor Stanisław Dubisz odznacza się rzetelnością i sumiennością, studenci cenią również jego poczucie humoru. Jest niewątpliwie wykładowcą wymagającym, ceniącym pracowitość i zaangażowanie, nietolerującym natomiast lenistwa i opieszałości, a nade wszystko nieuczciwości. Chętnie służy pomocą, ale jednocześnie umożliwia własne poszukiwania i podejmowanie samodzielnych decyzji [Kwapien 2012, 12].

W długoletniej karierze profesor prowadził ćwiczenia, konwersatoria i wykłady z gramatyki języka staro-cerkiewno-słowiańskiego, gramatyki historycznej języka polskiego, dialektologii, historii języka polskiego, gramatyki opisowej języka polskiego, polszczyzny poza granicami kraju, stylistyki, językoznawstwa stosowanego, metodologii badań lingwistycznych, leksykologii i kultury języka oraz językoznawstwa ogólnego. Prowadzi również seminaria licencjackie, magisterskie i doktoranckie.

Od wielu lat przygotowuje też kadre naukową nie tylko Wydziału Polonistyki UW; wypromował 19 doktorów, 80 magistrów i 20 licencjatów.

Profesor Stanisław Dubisz jest współautorem ważnych podręczników, które na stałe weszły do obiegu akademickiego: serii podręczników i zbiorów ćwiczeń *Gramatyka historyczna języka polskiego* [z K. Długosz-Kurczabową, Wyd. UW, 1998, 2003, 2006] i *Gramatyka historyczna języka polskiego w testach, ćwiczeniach i tematach egzaminacyjnych* [z K. Długosz-Kurczabową, Wyd. UW, 1999, 2006], współredaktorem naukowym i współautorem podręcznika *Teksty staropolskie. Analizy i interpretacje* [z W. Decyk-Ziębą, Wyd. UW, 2003] oraz słownika *Glosariusz staropolski. Dydaktyczny słownik etymologiczny* [z W. Decyk-Ziębą, Wyd. UW, 2008], a także redaktorem i współautorem podręcznika *Nauka o języku dla polonistów* [KiW, 1994 i nast.].

Profesor Stanisław Dubisz napisał również, razem z Marią Nagajową i Jadwigą Puzyniną, wielokrotnie wznawiany podręcznik dla szkół średnich z zakresu języka polskiego *Język i my. Podręcznik do języka polskiego dla klasy I szkół średnich* [WSiP, 1986].

IV. ZWIĄZKI Z „PORADNIKIEM JĘZYKOWYM”

Stanisław Dubisz został redaktorem naczelnym „Poradnika Językowego” w 2008 r., jako siódmy redaktor czasopisma założonego w 1901 r. Na tym stanowisku jest następcą profesor Haliny Satkiewicz, pełniącej swe obowiązki przez 17 lat. Wcześniej profesor Stanisław Dubisz był zastępcą redaktora naczelnego, stanowisko to objął od zeszytu 1 w 2007 r., a w skład Kolegium Redakcyjnego wszedł w 1999 r. Jest wieloletnim członkiem Zarządu Głównego Towarzystwa Kultury Języka, był również członkiem Prezydium TKJ i wiceprzewodniczącym Zarządu Głównego TKJ.

Pierwszym zeszytem „Poradnika Językowego” wydanym pod redakcją profesora był lipcowo-wrześniowy zeszyt 7 z 2008 r. Stanisław Dubisz jako redaktor naczelny kontynuuje założenia czasopisma wypracowane przez poprzedników. W „Poradniku Językowym” są publikowane zarówno teksty dotyczące zagadnień teoretycznych i prowadzonych badań, jak i praktyki językowej. Jednak nastąpiły też pewne zmiany. Wszystkie stałe działy czasopisma – *Artykuły i rozprawy*, *Objaśnienia wyrazów i zwrotów*, *Sprawozdania i uwagi*, *Recenzje*, *Słowa i słówka* – pojawiają się

regularniej niż przedtem, a zeszyty „Poradnika Językowego” zazwyczaj są układane tematycznie, np. w 2014 r. dotyczyły następujących zagadnień: etyka słowa, kontakt językowy i kulturowy, stylistyka, rozwój mowy dziecka, kultura języka, leksykografia i definiowanie, polszczyzna w XVI i XVII w., genologia, pisownia. Na początku swej działalności redaktor naczelny wprowadził również dział *Słowa i słówka*, w którym objaśnia etymologię, znaczenie oraz dzieje wyrazów i pojęć w języku polskim, a także kwestie z zakresu polityki językowej i kultury języka polskiego. Wcześniej, w latach 2002–2003, serię *Słowa i słówka* publikował w „Sprawach Nauki”. Od zeszytu 4 z 2009 r. redakcja opatruje każdy zeszyt wprowadzeniem w treść artykułów i spisem słów kluczowych – rubryka *W zeszycie*. Później „Poradnik Językowy” wzbogacił się o kolejne działy: od z. 5 z 2012 r. do z. 2 z 2015 r. pojawiały się omówienia słowników języka polskiego (*Słowniki dawne i współczesne*), a od z. 5 z 2014 r. w dziale *Gramatyki języka polskiego* są przedstawiane najstarsze kompendia wiedzy o gramatyce polszczyzny.

Rocznie w „Poradniku Językowym” są publikowane teksty autorów z około dwudziestu ośrodków polskich i od dwóch do czterech ośrodków zagranicznych. Od 2008 r. zmienił się przekrój ośrodków polskich, z których wywodzą się autorzy. Do 2012 r., oprócz Uniwersytetu Warszawskiego, były to głównie Uniwersytet Śląski w Katowicach i Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu; od tamtego czasu zaś poza Uniwersytetem Warszawskim są to przede wszystkim Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie oraz Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Odkał stanowisko redaktora naczelnego objął profesor Stanisław Dubisz, zwiększyła się liczba punktów przyznawanych za publikację artykułów w „Poradniku Językowym” z 6 do 9 w 2010 r. i 10 w 2011 r., a obecnie – do 15. Zmienił się również wydawca, po 2013 r. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego zostały zastąpione przez Dom Wydawniczy „Elipsa”. Czasopismo jest zarejestrowane w European Reference Index for the Humanities (ERIH) od 2008 r., jest także obecne w bazie Scopus, a w 2009 r. zaczęło uzyskiwać dofinansowanie ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Bibliografia

- H. Karaś, *Profesor Stanisław Dubisz – w trzydziestolecie pracy naukowej i dydaktycznej* [w:] S. Dubisz, *Język – historia – kultura (wykłady – studia – analizy)*, t. I, Warszawa 2002, s. 259–270 (por. „Poradnik Językowy” 2002, z. 7, s. 4–14).
- H. Karaś, *Profesorowi Stanisławowi Dubiszowi – z okazji 35-lecia pracy naukowej i dydaktycznej*, „Prace Filologiczne” 2007, LIII, s. 17–18.

- E. Kwapien, *Prof. dr hab. Stanisław Dubisz – czterdzieści lat pracy naukowej i dydaktycznej na Uniwersytecie Warszawskim*, „Poradnik Językowy” 2012, z. 1, s. 7–14.
- R. Dubisz (zestawił), *Bibliografia prac Profesora Stanisława Dubisza (1972–2001)* [w:] S. Dubisz, *Język – Historia – Kultura*, t. I, Warszawa 2002, s. 271–295.
- , *Bibliografia autorska za lata 2002–2006* [w:] S. Dubisz, *Język – Historia – Kultura*, t. II, Warszawa 2007, s. 335–344.
- , *Bibliografia prac Profesora Stanisława Dubisza za lata 2007–2012*, [w:] S. Dubisz, *Język – Historia – Kultura*, t. III, Warszawa 2012, s. 259–268.

INFORMACJE DLA AUTORÓW „PORADNIKA JEZYKOWEGO”

Prosimy Autorów o nadsyłanie artykułów, rozpraw, recenzji publikacji językoznawczych oraz sprawozdań z konferencji, sympozjów i spotkań, ponieważ chcemy, aby „Poradnik Językowy” w szerokim zakresie informował o życiu naukowym w kraju i za granicą.

Uprzejmie prosimy Autorów o przestrzeganie następujących zasad redakcyjnych:

- * Objętość artykułu nie powinna przekraczać 14 stron znormalizowanego komputeropisu/maszynopisu (ok. 25 000 znaków ze spacjami), objętość recenzji zaś – stron 7 (ok. 12 000 znaków ze spacjami).
- * Prosimy o dołączenie do tekstu artykułu krótkiego (pół strony znormalizowanego maszynopisu, ok. 1000 znaków ze spacjami) streszczenia w języku polskim. Powinno ono zawierać: 1) uzasadnienie podjętych badań; 2) prezentację uzyskanych wyników; 3) omówienie zastosowanej metody badawczej. Te streszczenia po przetłumaczeniu na język angielski będą też publikowane w elektronicznym czasopiśmie Akademii Nauk państw Grupy Wyszehradzkiej „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities”.
- * W cudzysłowie podajemy tytuły czasopism oraz cytaty – jeżeli nie są wyodrębnione w inny sposób (np. inną wielkością pisma).
- * Kursywą wyodrębniamy wszystkie omawiane wyrazy, zwroty i zdania, ponadto tytuły książek i części prac, tzn. rozdziałów i artykułów, oraz zwroty obcojęzyczne wplecione w tekst polski.
- * Podkreślenia tekstowe oznaczamy spacją (druk rozstrzelony).
- * Znaczenie wyrazów omawianych podajemy w łapkach ‘ ’.
- * Prace należy dostarczać w postaci wydruku oraz wersji elektronicznej na konto: poradnikjezykowy@uw.edu.pl
- * Autorów przysyłających swoje prace po raz pierwszy prosimy o czytelne podanie imienia, nazwiska, tytułu naukowego lub zawodowego, nazwy ośrodka naukowego (przy którym chcą afiliować tekst artykułu), adresu prywatnego, adresu e-mail i numeru telefonu. Pliki prosimy przysyłać w formacie edytora MS Word (*.doc, *.rtf).
- * Autorzy są zobowiązani do złożenia oświadczenia o oryginalności autorskiej tekstów.

Redakcja nie zwraca tekstów niezamawianych.

INFORMACJA O PRENUMERACIE

„PORADNIKA JĘZYKOWEGO”

Ceny „Poradnika Językowego” w roku 2016:
prenumerata roczna (10 numerów) – 160,00 zł,
opłata za pojedynczy numer – 16,00 zł.

Zamówienia na pojedyncze egzemplarze pisma można składać bezpośrednio na stronie wydawnictwa: www.elipsa.pl lub kierować na adres e-mail: sklep@elipsa.pl

Prenumerata krajowa i zagraniczna

Zamówienia na prenumeratę w wersji papierowej można składać bezpośrednio na stronie **RUCH SA**, www.prenumerata.ruch.com.pl

Ewentualne pytania prosimy kierować na adres e-mail: prenumerata@ruch.com.pl lub kontaktując się z Centrum Obsługi Klienta „RUCH” pod numerami: 22 693 70 00 lub 801 800 803 – czynne w dni robocze w godzinach 7⁰⁰–17⁰⁰. Koszt połączenia wg taryfy operatora.

Zamówienia na prenumeratę przyjmują również:

KOLPORTER SA, www.kolporter.com.pl, e-mail: prenumerata.warszawa@kolporter.com.pl
tel. 22 355-04-71 do 75

GARMOND PRESS SA, e-mail: prenumerata.warszawa@garmondpress.com.pl
tel. 22 837-30-08

Subscription orders for all magazines published in Poland available through the local press distributors or directly through:

Foreign Trade Enterprise ARS POLONA SA, ul. Obrońców 25, 03-933 Warszawa
www.arspolona.com.pl, e-mail: arspolona@arspolona.com.pl

IPS Sp. z o.o., ul. Piękna 31/37, 00-677 Warszawa, tel. +48 22 625 16 53
www.ips.com.pl, e-mail: export@ips.com.pl